

8200

ఈ సంచికలో

సంపాదకీయం

అపార కరుణ (కవిత)

శ్రీ వంగల పార్థసారథి అచార్యులు

ఓటమి తరువాత (నాటిక)

శ్రీ చాపటి రామచంద్రరావు

చిలకమర్తిచారి గమోపాఖ్యానము (వ్యాసము)

శ్రీ కేశవరిపు వెంకట రామకృష్ణ గౌరీ

అహల్య (కవిత)

శ్రీ సంపత్కృష్ణమూర్తి

ఎంకి పాటలు (వ్యాసము)

శ్రీ సుప్రసిద్ధి

కృతార్థ (కవిత)

శ్రీ నిర్దోబప్రసాద

తమిళనాటవద గీతములు (వ్యాసము)

శ్రీ చల్లా రాధాకృష్ణ శర్మ

నాగోప వేణు (కవిత)

శ్రీ మంద రామారెడ్డి

అంద్రవాహక కళాపరిషత్తు

19 వ వార్షికోత్సవములు (సమీక్ష)

హిందీ సాహిత్యంలో ఉత్తర మధ్యయుగము (వ్యాసము)

శ్రీ అచార్య రంజన్

పుస్తక సరిదయం

తెలంగాణ పరిశోధన
సంవత్సర కూడా
త. 2-0-0

లోక : 4400
విడిద్రు
త. 0-4-0

ప్రవంతి

సంపుటి -	నవంబరు, 1955	సంచిక -
----------	--------------	---------

సంపాదకీయం :

ఆంధ్ర నాటకకళా పరిషత్తు

అక్టోబరు నెల 21, 22, 23, 24 తేదీలలో 19వ ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు వార్షిక కార్యక్రమాల హైదరాబాదు నగరంలో కరు వైభవంగా జరిగినవి. గతదిన నాటగైదు సంవత్సరాలలో ఖంక ఉత్సాహ పూరిత వాతావరణంలో పరిషత్ వార్షిక కార్యక్రమాలు జరుగ లేదని చాలా మంది పెద్దలు అభిప్రాయపడ్డారు. హైదరాబాదు నగరంలో ఆ నాటగు రోజులూ కళ కళలాడుతూ నాటకకళా లక్ష్మి శాంధవ మూడినట్లు అనిపించింది. చక్కని ఏర్పాట్లు చేసిన అవ్వన సంఘం వారికి ప్రపంచీ తన స్వయంప్రకృతి నైన అభినందనాను తెలియజేస్తున్నది.

ఆంధ్ర నాటక కళా పరిషత్తు పురాతనమైన సంస్థ. ఇప్పటికి 27 సంవత్సరాలక్రితం తెలూరిలో ప్రారంభించింది ఈ సంవత్సరం హైదరాబాదు నగరంలో 19 వ వార్షిక కార్యక్రమాన్ని జరుపు కొన్నది. ఆంధ్ర దేశంలోని ప్రముఖ నటులందరూ కన్ఫింది పరిషత్ పరిషత్తుకి అనేక విధాలుగా కృషి చేశారు. ఆంధ్ర దేశంలో కిరాయా నాటకాలనే ఒక కొత్త విధానం అనుకుంటున్న వర్గానికి ఎంత దుస్థితి సంప్రాప్తించిందంటే నటులకు కృష్ణులూ, బడుగులూ అర్థమయి ఉంటేనేగాని ప్రముఖ నాటకాలను చూడడంలేదు. ఈ విధానంవలన చాలామంది నటులకు అర్థికంగా కొంతలాభం చేకూరిన మాటనిజమే అయినా మొత్తంమీద నాటక వాతావరణం కలుషితమైపోయిందని చెప్పక తప్పదు. ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు ఆ వాతావరణంలో ముగిసిన నాటకకళను తప్పింది సూతన దృక్పథంతో రచించబడిన నాటకాలకు, నాటికలకు, నాటిక ప్రదర్శించే కొత్తకళ నాటక సమాజాలకు రోడ్డుకుతూ వికాసమైన కృషిని చేసింది. రోజు రోజులా నాటకపరిషత్తులో పరిషత్తుయిన వర్గాలకు పెరిగిపోతున్నదేగాని కల్గిపోవడం లేదు. ఈ సంవత్సరం 25 నాటకాలు, 23 నాటికలు పరిషత్తు ద్వారా పోటీపడబడినవి.

ప్రయత్నించినవంటే సమాజాలకు, ప్రజలకు పరిష్కర్తయేదల గల ఆదర్శభావం తానంతటదే వ్యక్తమవుతున్నది. ప్రజలలోగల ఈ ఉత్సాహాన్ని, ఆదర్శభావాన్ని పరిష్కర్తయారు ఉపయోగించుకొని ఎంతో అభివృద్ధిని సాధించవలసి ఉన్నది. పరిష్కర్త వార్షికోత్సవాలు సంవత్సరాని కొద్దిసారి వరిసించే ఉత్సవాలుగానే ఉండిపోతున్నవిగాని విప్లవమైన కార్యక్రమంతో ముందుకు సాగివాటికి ఆ ఉత్సవాలు వివిధరీతు తగిన స్థితిత్వాన్ని సమకూర్చు లేకపోతున్నవి. నటకులలో, నాటక విమర్శకులలో ఈ అవేదన ఎంతగానో ఎనపడుతున్నదేగాని తగిన పతకం ఎందువల్లనో ఉన్నాడుకావడం లేదు. ఈ అవేదనతో అంబుడేకంలో రెండుమూడు ప్రత్యేక సంస్థలు ఏర్పడ్డవి. అవి గూడా వెన్నుకోదగిన పనిని సాధించినట్లు కనపడడంలేదు. స్వతంత్ర భారతంలో కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు రెండింటికలకు తగిన ప్రోత్సాహాన్ని ఉల్లింపున్నవి. కేంద్రంలోనూ, కొన్ని రాష్ట్రాలలోనూ నాటక ఆకాశమీలు ప్రాచురించినవి. అయినా క్రియ మాత్రం బాధ్యంగానే ఉన్నది. "హిందూ" ఎన్నడూ ఆడుకున్నట్లు అలోచించవలసిన సమయం అనిపిస్తున్నది. పురాతన ప్రభుత్వంవారు నాటకోపసాహాన్ని నియమించారు. ఆ ఉపసంఘం వారు తమ నివేదికను ప్రభుత్వానికి సమర్పించి దాదాకాలమయింది. ఆ వివేదిక ఇంతవరకు ఆంధ్రప్రదేశ్ లోం వారి చేతిలోనికి వచ్చినట్లుగా గూడా కనపడడంలేదు. ఆంధ్రలో నాటక ఆకాశమీ నిర్మాణం ఇంకా జరుగలేదు. కేంద్రంలో ఏర్పడిన ఆకాశమీ వివిధ రాష్ట్రాలలో ఇదివరకే ఎక్కడికి పనిలేదున్నది నాటక పరిష్కర్తల సహకారాన్ని సంపాదించినట్లుగానీ, అలాగే భారతస్థాయిలో అన్ని రాష్ట్రాలలోనూ నాటక విరాజిమానులనూ, వికాసాలనూ ఒకచోట సమావేశమించి తగిన ప్రణాళికలను నిర్మించడానికి ప్రయత్నిస్తున్నట్లుగానీ కనపడడం లేదు. దీనిలో ఉపేక్షార్థం పెంచుకోవాలి సంస్థ ఏర్పడి ప్రభుత్వ సహాయాన్ని పొందుతున్నదేగాని ఆ సంస్థలో ప్రభుత్వ వికాసాల పేర్లు కనిపించడంలేదు. ఆ సంస్థ అయినా వివిధ రాష్ట్రాలలో పనిచేసే చివరపరిష్కర్తల సహకారాన్ని సంపాదించే ప్రయత్నం చేస్తున్నట్లు తోచడంలేదు. ఈ నాటక పరిష్కర్తలలో నాటక రంగ అంటే ఎంతో ఉత్సాహం కనిపిస్తున్నది. ఆ ఉత్సాహాన్ని ఒకచోటికి సమీకరించి, తగిన ప్రణాళికలను నిర్మించి ఆంధ్రనాటకాల పరిష్కర్తలంటే ప్రజల మన్ననల విధిసిన సంస్థల సహకారంతో కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల ఇరువైపు నాటక వికాసానికి కృషి చేయాలనని నిర్ణయిస్తున్నాము.

హిందీ ప్రచార వారము

ది 1-10-55 నుండి 7-10-55 వరకు హైదరాబాదు విశింధ్రాబాదు నగర హిందీ ప్రేమికులకు అభ్యర్థనలో హిందీ ప్రచారవారపు సములు అధివైభవంగా జరిగినవి. ఈ వారంలో జూబా వేరువేరు దినాలలో వేరువేరు కార్యక్రమాలు ఏర్పాటు చేయబడ్డవి.

మొదటిదినం ప్రారంభ దినం. అనాటి కార్యక్రమం హైదరాబాదు నగరంలోని దివ్య జ్ఞాన సమాజ భవనంలో జరిగింది. హైదరాబాదు నగర హిందీ ప్రేమి మండలి అధ్యక్షులు లక్ష్మీదరాపు గానగారు అనాటి సమావేశానికి అధ్యక్షత వహించారు. హైదరాబాదు కాసన సభాధ్యక్షులు శ్రీ కాశినాథరావు వైద్యగారు హిందీ ప్రచార వారాన్ని ప్రారంభిస్తూ హిందీ భాషా వ్యాప్తికి లగిన సూచనలను చేశారు. మండిర్ సరేంద్రజీ య్య యల్. ఏ. ఉపన్యసిస్తూ భారత దేశంలో వివిధ భాషా ప్రాంతాలను ఏర్పాటుచేయడానికి హిందీ భాష వివిధంగా ఉపయోగపడుతుందో వివరించారు. హైదరాబాదు హిందీ ప్రచారసమితి కార్యదర్శి శ్రీ అంజనేయ శర్మగారు ఒకటి డేలలో హిందీ వర్ధిల్లేలాగా జరుగుతున్న ఉద్యమ స్వరూపాన్ని తెలియజేస్తూ అందుకు దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభాపతు అవలంబిస్తున్న విధానాన్ని వివరించారు.

రెండవ రోజు గానీ జయంతి ఉత్సవము జరిగింది. నువ్రాను బాబులోని భూదాన భుజీవ ప్రాంగణంలో జరిగిన ఈ ఉత్సవానికి హైదరాబాదు ఏర్పాదామాతృలు శ్రీ గోపాల రావు ఎగ్జిక్యూటరు అధ్యక్షత వహించారు. భూజ్య విగ్ధాణి అంబరంగి కార్యదర్శి శ్రీ దామోదరరావు ముంబై మహాత్ములు లగించిన హిందీ భాషా స్వరూపాన్ని గురించి ముప్పిరించారు.

మూడవదినం సభ్యత్వ దినం. అనాడు రెండు సగిరాలలో హైదరాబాదు హిందీ ప్రచార సంఘానికి సభ్యులు చేర్పించబడ్డారు.

నాలుగవ దినం ప్రాంతీయ భాషా దినం. విశింధ్రాబాదు నగరంలోని బట్లం వర్ధవల నంతుం హాలులో ఈ ఉత్సవం పెక్కిరిల్ల ఎక్కువేషనర్ వైరెక్షరు శ్రీ సి. వి. ది మూర్తిగారి అధ్యక్షతన జరిగింది. శ్రీ అర్. ఎం. బోషి, శ్రీ యన్. సి. యన్. రెంజిబాబు, శ్రీ హను మంతాదార్య ఉపాధ్యాయ, శ్రీ అబ్దుల్ కాదిర్ సర్వోరీ, శ్రీ టిప్పి దేవకావ్రి గారిలు మహా రాష్ట్రము, తెలగు, రిన్నదము, ఉరుదు, హిందీసాహిత్యాలను గురించి ఉపన్యసించారు. శ్రీ హనుమద్దీన్ షాహిద్, శ్రీ సిద్ధయ్య పురాణిక్ గారల కావ్యగానం జరిగింది.

ఐదవ దినం మహిళలకు గాను ప్రత్యేకింపబడింది. అంధ్ర యువతీ మండలి భవనంలో అనాడు ప్రత్యేకించి ప్రీంకొరకు సమావేశం ఏర్పాటు చేయబడింది. శ్రీమతి రంగమ్మ ఒకలం రెడ్డిగారు అనాటి సమావేశానికి అధ్యక్షత వహించారు. శ్రీమతి ఇల్లిందం క్యామరాదేవి,

శ్రీమతి సుశీరాదేవి విద్యాలంబిక. శ్రీ వేమూరి అంజనేయ కర్పూరణ ప్రీతి హిందీ నేర్పుకోవలసిన అవసరాన్ని గురించి బోధించారు.

అవసరం అమీర్ పేటలోని హిందీ ప్రచారక విద్యాలయ భవనంలో విద్యార్థి దివో త్వం జరిగింది. హైదరాబాదు ఆహార కళామార్కులు శ్రీ ముద్రి చెన్నా రెడ్డిగారు అనాటి సభకు అధ్యక్షత వహించారు. శ్రీ రెడ్డిగారు వివేకాంబో తమకు కలిగిన అనుభవాన్ని వివరిస్తూ భారత దేశ సమైక్యతను పొందించడానికి హిందీ పీఠికంగా ఉపయోగపడుతుందో తెలియజేశారు. శ్రీ రామ కృష్ణ ఘోష్, డాక్టర్ ఆర్యేంద్ర కర్క, అంజనేయ కర్పూరణ ఉపన్యసించారు.

ఏకవనాటి కార్యక్రమం పీఠికాదాదు వగలంలోని జంషెద్ హాలులో జరిగింది. అనాడు పాంస్కృతిక దినంగా నిర్ణయించబడింది. పీఠికాదాదు మేయర్ శ్రీ రంగపాండుగారు అనాటి సమావేశానికి అధ్యక్షత వహించారు. శ్రీ ఆర్. యం. జోషీగారు హిందీ ప్రచార వారోత్సవం ప్రాముఖ్యతను వివరించారు. శ్రీమతి కేశవరావుగారి కృషివల్లనే తరత నాట్య ప్రదర్శనం జరుపబడింది. ఈ తరత నాట్య ప్రదర్శనం ప్రేక్షకులను ఎంతగానో ఆనంద పరచింది. పైన్ ఆర్ట్స్ సొసైటీవారు "పిలకం" అనే హిందీ పతాకాన్ని ప్రదర్శించారు. హైదరాబాదు ప్రభుత్వపాఠశాల వారు "హుస్సోలో నెహ్రూ" అనే పియ్యను ప్రదర్శించారు. శ్రీ రాధాకృష్ణ జోషీగారి ధన్యవాదాలతో హిందీ ప్రచారవారోత్సవం జయప్రదంగా ముగిసింది.

ఈ సందర్భంలో పీఠికాదాదు హిందీ ప్రేమి మండలి అధ్యక్షులు శ్రీ యన్. సి. యన్ మెకటాబాబ్, కార్కదర్శి శ్రీ రాధాకృష్ణ జోషీగారి కృషి ప్రత్యేకంగా ప్రశంసించదగినది.

హిందీ ప్రచార సమ్మేళనం

మహబూబ్ నగరం జిల్లా ద్వితీయ హిందీ ప్రచార సమ్మేళనం రాజోపు నవంబరు నెలలో రఘుపతి పేటలో జరుగ నున్నది. ఆహ్వాన సంఘం ఏర్పడినది. పలువురు పండితులు, కవులు, కళాకారులు, హిందీ ప్రచారకులు, నాయకులు సమ్మేళనంలో పాల్గొన గలరు.

అపారకరుణ

— శ్రీ వంగల పార్థసారథి ఆచార్య

నేను ద్వేషించలే నేనీనేని : నాడు
ప్రేమలో జారి - జారిలో చేసినమ్ము
హింగు నేలలో : దాని నాపుటకు శక్తి
లేదు : కావున ద్వేషించ లేను నేను :

నాకు వాషలు, వివిరలు, నాటము, ల
లంకలో చుట్టుకులు నేర్పరాని - వైద
నాకు తెలిసిన దొక్కటే : దోహద్యునియ
దోహద్యునియ శ్రుతిలో వోయు మూకవాష :

జనుల్ల మూలం వారు జారి కనులు :
గుండె పడిపోయి, గుండము లంకరములు. పెను
చీకడులు పీల్చి వెలుగు జొచ్చి నిలచినవ
దాని ద్వేష విర్బంధించలేను నేను—

అకతొలగి నిరాశయై యుంతులేని
నా ప్రయాసలె యాజారి నాకు గూర్చె—
నా మనో మార్పవమ్మై మానవుల దీని
దాని కరగించు : వైరిన్య దోహ జురియు :

ఎన్ని యున్నను నేమిచేతున్న నొకటె :
రెలు దాష్ట్యపు జాక్కలు - గుండె చెఱువు
నుండి యెగసి కమ్మల గడ్లనుండి నేల
జారినంజాలు కాంతి రాజ్యాల నేలు :

— “ఎదారి పూలు” నుండి.

ఓటమి తరువాత

మూలం :
శ్రీ కృష్ణచంద్ర

అనువాదం :
శ్రీ వావరి రామచంద్రరావు

(గత సంవత్సరము)

మొదటి పాఠ్య శ్లోకం

[రెండవ దృశ్యంలో జూపబడిన హాటే. అక్కడ ప్రాంతాధికారులంతా పోగైయున్నారు. హాటే వెలుతురు తప్పిపోగానూ, అధికారిని ఎక్కడిగానూ తాంబిస్తోంది. తంబిపిల్ల ఫేరగాలిపే నిరీత్యానా వారావలించి అలముకుచోంది. రెండుమూడు వ్రాసుకున్న వైనపు పత్రాలు వెలుగుతున్నాయి. వాటి వెలుతురును గూడి గోతలపై చిత్రపటపు నీటిలు పడుతున్నాయి. రెడ్ నెల్వ్ రోజర్, బుల్, రసన్ ఓర్ల ఒక వ్రాసుకున్న పేరాపడుతున్నాయి. గిచ్చలు పెరిగి ఉన్నాయి. కళ్ళలో భయపిచ్చులు తొంగిపూస్తున్నాయి. వారికి పగ్గరిగా వేలర్ వేల్ రయాడి చేస్తున్నాడు. పరియం థ్రీవ్ వేసుకుంటున్నాడు.]

రోజర్ : నాకీ ప్రాంతాధికారిని దెబ్బ అనహ్యం. నాకు పరెక్కింకరెట్లు కావాలి.

మేజర్ : (పొంగిపోగా) రోజర్ : నీ పరిస్థితి దాగున్నట్లు లేదే. యుద్ధం నీ మెదడు మీద చెడు ప్రభావం కలిగించినట్లుంది. మరి చెడుగొట్టుకోవోయి. మనసును అరపుకో రెట్లుకో.

రోజర్ : నాకు యింటికి వెళ్ళాలనుంది. (వెల్లెడల నంబరిస్తూ) నా ప్రియురాలిని కలుసుకోవాలనిపిస్తోంది నాకు. నేనామెను చూచి ఎన్నాళ్ళయింది.

మేజర్ : రోజర్ : కాస్త మరి కండ్లలో చేసుకోవారి సుపు. పిరియం. యివ్వార్లి రిపోర్టు ఏమిటి? క్రొత్త ముదనలేమైనా జరిగానూ?

బుల్ : (నేకముక్కలు విసిరిపోలేస్తూ) విర్యం నరికొత్త ముదనలు జరుగుతున్నాయి. ఎవరో పెంట్లీ మాయమౌతాడు : అతని శవం మంచులో విరుగువేడుతుంది. ఎవరో పైవిక దళంలోనుండి వేరుచేయబడుతాడు : మరునాడతని శవం కొండలోయలో ప్రత్యక్షం. ఒక సిపాయి ఏ ప్రీ అహ్యం మీదనో అమెయింటికి వెళ్ళుట : కాళ్ళకంకా మాయంకావటం.

విలియం : మేజర్ : రోజర్ నూ, ఐటల్ నూ కోర్టు హార్షర్ చెయ్యాలి. ఎలాంటి మాటలంటున్నారో చూస్తున్నాడుగా మీరూ :

మేజర్ : అనుకోవిద్దు : అందువల్ల హృదయభారం కొంత తగ్గుతుంది. (అగి) నువ్వు నీ రిపోర్టు వినిపించు.

విలియం : గవిరో ఒక పెద్ద ప్రమాదం జరిగింది. ది. సెక్షనులో కరెంటు డెబ్బ తిన్నది. ఆరు గంటలు పని అగిపోయింది. రెండు డ్రాబీలు విరిగి పోయినాయి.

మేజర్ : డి :

విలియం : రైలువంతెన తూర్పుగోడ నెలవో దైవమైకలో పేర్చేకాదు.

మేజర్ : ఈ పెద్ద పెద్ద తూర్పుగోడనే పడగొడుతున్నారు.

రసన్ బర్ల్ : కర్నల్ సైనికసహాయం పెంచమని కోరాడని విన్నాను.

ఐటల్ : (అపొక్సానంగా) సహాయం పెంచడంకాదా మేజర్ :

మేజర్ : ఐటల్ కావచ్చు :

ఐటల్ : (అపొక్సానంగా) ఐతే మీరు పెంపు పొతుకుతుంది. పెంపును గురించి ఆలోచిస్తే దాని మీద అనుసరించి ఉంటుంది.

మేజర్ : (నవ్వు) మీరక్కడ ఉంచారనుకున్నానుగా. ఈ అందిమైన లోయ ఒక చిన్న పెద్దపాముకీర్తిం. (స్కెచ్ వ్రాస్తూ నవ్వుపెడుతూ) ఒక చిన్న పాము. కాపివి గొర్రెలు. ప్రకాంతమైన జీవం :

రసన్ బర్ల్ : డి : మేజర్ : ఏమి ప్రభువు మీరొక్కరు. మీరూ మాటలనకండిసార్ :

ఐటల్ : జాన్ : బరాకీ సారాయేనా : పేరే సారాయా : (జాన్ మీరంగా ఉండి గొడుగులాడు)

ఐటల్ : (కోపంతో) రలాకిస్తామే : నోటిరో చూడ్లకలేనా : గుర్తగూని వెదవా :

జాన్ : (దగ్గరికి వచ్చి) కాదుసార్ : బరాకీ బ్రాకీ కాదు.

ఐటల్ : మరి విర్యాన్ సారాయా :

జాన్ : విర్యాన్ సారా కూడా లేదు.

ఐటల్ : అయితే మీకిగుడ్లనుకొని యిక్కడెందుచు : తుక్కంటికా : గుడ్ల గూని వెదవా :

జాన్ : నేనూ వెళ్ళిపోతున్నాను.

బిలిర్ : (అడిస్తూ) ఐతే పో : గోరిలో పడు పోయి. పో యిక్కడినుంచి :

(హాన్ వెళ్ళిపోతాడు)

రిసన్ బిల్ : నీ పువ్వు కాస్త కండ్లోయలో ఉంచుకోవాలి; ముఖ్యంగా మన కళ్ళు పుల నడుషింతో. వాళ్లు మన బలహీనతలను తమ లాభాల కెప్పుడైనా దినియోగించుకో గలరు. తెలుసా :

చాకర్ : (భావావేశంతో) కండ్లోయ : కండ్లోయ : కండ్లోయ : ఎప్పుడూ కండ్లో లున్నావాడే. దాను : నేను ప్రేమించనే. కాని మనిషిని బాదాను, నాకిక్కడ నుండిమూలకా చేస్తుంది - చేస్తుంది మూలకా చేస్తూనే ప్రతిష్ట చేస్తూంది. నాకు మంచితాగుల కిలకీల నివ్వడం వినాలనుంది. స్వర్ణం, సంగీతం, కోమల లాంగుల ప్రజయాలంగినాడు. విదానములకే ముందటి చెప్పవినం, మిరులలో కాలక్షేపం - యిచ్చిస్తూ కావాలి నాని. (అనిస్తూనేగా పెట్ట గొలుతో ల కిచ్చి వదిలివేస్తూ ఉన్నట్లుంది) కాని ముందరింకా : నే నేమిన్నా నాటకాలలో ప్రవేశించడం వాడు - ముందరింకా నాటకం బుద్ధి చేయండి. దిగితా పెంచులపై నాటకం చేస్తుంది. ప్రజలు నిన్ను రీక్షణంగా దూరం ప్రాపించేస్తారు. ఏ వాణ్ణివాలకైనా పెట్టి నిన్ను విడిచిర వివరాలు మునుమునలాడుతూ అరిచి విడిచిర చెప్పగొడతాయి. కాని తీరా భోజనం చెప్పించుకునే తిమ్మ ముందరింకా ఉంది ఉన్నట్లులో ఉన్నట్లుంది. ఒక దాండ్లో కాలం విడిచిరి. ముందరింకా ఉంది. కొద్ది చూస్తూ మూడి చేయించుంది. ప్రగా భావించడం. బాగున్నాన కొంచెంమూడు. అట్లు : ముందరింకా :

రిసన్ బిల్ : ఏమి ప్రభువుమీద ఉన్నా : దినుకో చాకర్ :

(రిసన్ బిల్ వెళ్ళిపోతాడు)

కర్నూర్ : ఏమిటి సంగతి : ఏమింత పెద్దగా అడుపున్నాడు :

మేజర్ : (చేష్ గీస్తూ) ఏమిటా కాదు : మన చాకర్. పాపం : ఏదో ఒక మానసిక వ్యాధి గురైనాడు.

కర్నూర్ : (చేతనాదుగులు వివక్షించా) తరుచు యిలాగూడా జరుగుతూ ఉంటాయ్.

మేజర్ : ఏమైనా కొత్తదాస్త్ర అన్నాయో కర్నూర్ :

కర్నూర్ : అంతా దాగానే ఉంది.

మేజర్ : యంగ్లిషువాళ్ళింకా యుద్ధం చేస్తున్నారా :

కర్నూర్ : ఓను : కొద్దోగొప్పో చేస్తూనే ఉన్నాడు. గాని వాళ్లు ఓడిపోయినట్లే.

మేజర్ : మరి రిపోర్ట్‌లో ?

కర్నూర్ : ఓడిపోయినట్లే. కాని అదపాతకపా ఎదురు దాడులు చేస్తూనే ఉన్నాడు.

మేజర్ : యిక ప్రపంచమే మనది !

కర్నూర్ : ఆహా ! యిక ప్రపంచం మనదన్నమాటే !

రోజర్ : (వ్యంగ్యము క్రితమైన తీవ్రత స్వరంతో) యిక ప్రపంచమంతా మనదే.

కాని మనం ఏకాకులం. ప్రపంచమంతా మనదే - కాని మనం ఏదలకు గూడా ఏమిడకాం. ప్రపంచమంతా మనదే - కాని మనం రాత్రిపూట చీకట్లో బయటకు అడుగుపెట్టా దా పెట్టలేం.

లెనన్‌బర్గ్ : ఓహో రోజర్ !

రోజర్ : (ఎనికిండురోజుల) ప్రపంచమంతా మనదే. కాని మనరో మాట్లాడేవాడే లేడు. మనరైతులూ ప్రేమించడు. మన ముఖంకూసి ఏవ్వూ చిరునవ్వు యిలా నివ్వడు. ప్రపంచమంతా మనదే - రోజూ క్రొత్త క్రొత్త ఘటనలు జరుగుతున్నాయి. గుండ్లు ప్రేయరున్నాయి. కైళ్ళు పెదగొట్ట బడుతున్నాయి. గనుల్లో విప్పించి చచ్చులు మరలరి పోతున్నాయి. తుపాకిగుళ్లు రిప్పస్ మంటూ మనవాళ్ళ పనిలను చేయకు పోతున్నాయి.

మిమ్మ : పూర్వోహమ్ పూర్వ !

రోజర్ : ఏన్నారా మై కియర్ కిర్నూర్ ! మనం ఏదేలించం. మనం ప్రపంచాన్నంతా జయించాం : కాని మనం ఒక్క వ్యక్తి హృదయంనిపాదా జయించలేక పోయాం. (నిష్క్రమించుకొంటూ) నగు ప్రాకారం వద్ద ఆ పాతిరోడ్డు వద్ద ఉన్న ఆమెయిని నేనెంరో ప్రేమిస్తున్నాను. ఆమె వికార నేతలూ, బంగారు కుప్పిలమంటి వెండ్రుకలూ ! - ఏన్నారా మై కియర్ కర్నూర్ ! మనం ప్రపంచాన్నంతా జయించాం ! కాని ఒక వ్యక్తి హృదయంకూడా జయించలేక పోయానా.

కర్నూర్ : ఏమిటా పోటి రోజర్ ! మనకు కాస్త కంప్రోమి చేసుకో.

రోజర్ : విన్న నాకొక కల ఎచ్చించి - మన నాయకుడు - మన వ్యూహం విచ్చి వాతై పోయాడు. "హ్లా హ్లా హ్లా" అంటూ కేకలు వేస్తూ అరుస్తున్నాడు - జయించేశాను : ప్రపంచమంతా జయించేశాను. ప్రపంచంమొత్తం జయించాను.

విలియం : (పెద్దగా అట్టే) నోరుముడు పూర్ !

రోజర్ : (వెక్కిళ్ళతో) నాకు యింటికి వెళ్ళాలనుంది. నేను యింటికి వెళ్ళాలి.

అటవ దృశ్యం

[హోటల్ గృహంలో ముందుగది. గది ఆలంకరిత గృహయజమానురాలి నైపుణ్యం వెల్లడిస్తుంది. హోటల్ కార్మి (పరింపిత) లోయెనా కట్టునిజ్జోనత్త హప్పుని గుడ్డలు పడుతోంది. నల్లని దుస్తుల్లో అవై సాంపర్కం పూర్ణంగా మెరిసి పోతోంది. అవై వీడో నన్నగా పోషించుటూ ఒక పెద్ద కర్రతో గుడ్డి కత్తిరిస్తోంది. ఇంకో ద్వారంపై ఉబ్బోబ్బో మని కత్తిరి వినబడుతుంది.]

లోయెనా : లోపలికింది.

ఏనీ : (ప్రవేశిస్తూ) హలో లోయెనా !

లోయెనా : హలో ఏనీ ! ఈవేల్పువోచ్చాచేం :

ఏనీ : (మెళ్ళిం మీద వచ్చిపెట్టి) యి : యివ్వదే కానేమిటో మేయర్ యక్కడికి వస్తాను.

లోయెనా : ఎందుకో !

ఏనీ : పిరిష్టా, ఆతని తమ్ముడు యివ్వటా ఈ వోడా యక్కడినుండి యింగ్లండు తప్పించుకుపోతాడు. ఇచ్చాక పెన్సిలవనివా ఉండును. వాళ్ళకు ఘండి డ్రాబిటావా కొలిసింది. మేయర్ వాళ్ళతో మాట్లాడతాడు. వారికా సుమేం యిచ్చి పంపుతాడు.

లోయెనా : ఎవరికో : యింగ్లీషు వాళ్ళా ?

ఏనీ : దాను.

లోయెనా : వాపెచ్చవోస్తూ రిక్కడికి :

ఏనీ : ఒక గంటలో వస్తాను. నేను నీను తెలియపర్చడానికి వచ్చాను. పిరిష్టానూ, ఆతని సోదరుణ్ణి యక్కడ కలుసుకుంటా నన్నాడు మేయర్. ఆ పిషాద ఒకన ఇరిగినప్పటినుండి మేయర్ మిరింపే ఎంతో శ్రద్ధగా ఉంటున్నాడు. (ఒక పాకెట్ యిస్తూ) రీసుకో : యిందులో కొద్దిగా మాంసం పంపారు మేయర్. సరే నేను వెళ్తాను. పెరిష్టా లోయెనా !

లోయెనా : పెరిష్టా ఏనీ !

(కత్తిరితో గుడ్డ కత్తిరించి కట్టడం ప్రారంభిస్తుంది. నన్నగా వీడో పాడు తింటూ ఉంటుంది. ఇంకో లోపలి కలుపుచప్పుదోలుంది. లోయెనా ప్రవేశిస్తాడు)

లోయెనా : (త్రుళ్ళిపడి) ఎవరూ : (లేని నిలబడుతుంది)

రాశర్ : (ద్వారంవద్ద నిలబడి) నేను....నేను ఏకేమి. ఆపకారం చేయటానికి రాలేదు. చూచి చేయటాని కేమి రాలేదు.

లోయెటా : మరెందుకొచ్చినట్లు : ఎందు కొచ్చా వైతే :

రాశర్ : (ఎవయిన్వ-రంలో) నేను...నేను నీమూటలు విందామని మాత్రమే వచ్చాను. నిన్ను చూడాలనిపించి వచ్చాను. నిన్నే... దాద పెట్టటానికి రాలేదు. (దగ్గరికి వస్తాడు)

లోయెటా : ఆనుమరి లేకుండానే యింట్లోకి తొరటి రావటం మర్యాదకాదు.

రాశర్ : కోప్పడకు లోయెటా : నేనిప్పుడే రానేవద్దో వెళ్ళిపోతాను. (లోయెటాకు దగ్గరగా వచ్చేలాక్కురి మాట్లాడుతాడు) నేను కత్తువైతికదనే. కాని నీకు చూచి చెయ్యాలని లేదు నాకు. ఈ విషయం ఆర్జు చేసుకుంటావా : కానేవు నన్ను విశ్వసించగలవా : మనం కానేవు ఈ యుద్ధాన్ని ముగిసి పోలేమంటావా : మనిషిని కొద్ది శిక్షించి నిష్క్రమణంగా, మామూలు మనుషులవలె మూల్యాదుకో లేమంటావా :

లోయెటా : నేనెవరో తెలియదు నీకు. బహుశా తెలియక పోవచ్చు. నేనెవరో తెలుసా :

రాశర్ : నేనీ దగ్గరికివచ్చి చాలాసార్లు చూచాను నిన్ను. ఈ నీ విరాంజేత్రాలనూ, బంగారు మట్టుల్లాంటి నీ కేశాలనూ చూచానని ఎన్నోసార్లు ఆరాటపడ్డాను. నాకు తెలిసిందిల్లా నీవొక హిందూ మూర్తిని వి మార్చావు. నీతో మాట్లాడాలని చిహ్నంబా లాడుతున్నానని మార్చావు తెలుసు నాకు.

లోయెటా : దాను. నిజంగా నీ నొందరివాడనే, నిజమే. బుందరితనం చాలా అవ హ్యంగానే ఉంటుంది.

రాశర్ : నీవు దాగా గ్రహించావు. నా స్థితి నీవు అర్థం చేసుకో గలవనే నా నమ్మకం. ఎయింకుమైన విషాదకుమైన ఈ బుందరితనం నన్ను పీర్చి పిచ్చి చేస్తున్నది. ఈ ఘోరమైన నిర్లక్ష్యం, ఈ అంతులేని ద్వేషం - నీదితో దిక్కుపడ్డ నాకు నేనొక విన్నబోయిఉన్నాను. ఏకాకినని అనిపిస్తున్నది.

లోయెటా : యిక నీ విక్కడ పది. పదిహేను నిమిషాలంతా మించి ఉండటానికి వీలలేదు. (ఎప్పుడోటంటి)

రాశర్ : యిక్కడి కెవరైనా ఎస్తారా :

లోయెజా : ఎవరూ రారు. అది నై కష్టమనుండి వచ్చే మంచు కట్టమది. కష్టమిది మంచు లొంగించటానికిలాగా నానెటూ లేదు.

రాశర్ : నీ కీ స్థితి మావల్ల కలిగిందా? నాకు చాలా పిదారంగా ఉంది. (ఆగి) ఈ విషయంలో నేను రాస్తూ సాయం చేయగలను. తేవే నేను మంచు లొంగించే ఏర్పాటు చేస్తాను.

లోయెజా : (ఊళ్ళతో) అక్కరిలేదు; అక్కరిలేదు; ఎంతమాత్రం అవసరం లేదు. రాశర్ : ఎందుకనీ?

లోయెజా : ప్రజలు నేను క్రైస్తవులలో ఎరిసిపోయా ననుటంటారు.

రాశర్ : ఓహో! నానిచ్చింది, మీరంతా మమ్మల్ని చేపట్టిస్తారు. మీరంతా.... (కొంచెం ఆగి) కాని నీ ఒంగితిస్తే నేను నీ మంచీచెప్పా చూడగలను. విన్ను కడించగలను.

లోయెజా : నన్నుచూర్చిన ఎనేమింది మీరూ మీరు పడేరియ. మీకు నచ్చిందెట్లా చెప్పుగలను. మీ ప్రావిసులకు అనుగుణినిన అవసరమేమిటి? వాళ్ళ కష్టమైందెట్లా మీరు పోగలరు.

రాశర్ : నేను.... నేనెటువంటివాణ్ణి కాను.

లోయెజా : (విషాదం విడిచి పడునట్టలో) నేను విన్ను ప్రేమించాలని కోరుతున్నావు. అంతేవా?

రాశర్ : ఓహో! (ఆగి) నువ్వెంత అందిమైనదామిది! నీ వదిమంలో. నీ కోరికల్లా, నీ మెకమండ్లలో సంచాళాలపు సౌందర్యం చిందురాచుతోంది. ఓహో! నీవు నన్ను ప్రేమించాలని కోరుతున్నావు. నేనక్కడికి వచ్చి యుగాలు గడచిపోయినట్లుంది. యక్కడికి వచ్చినట్లుబిదురీ కీ మొక్క మృదు ముఠర ప్రణయ స్వర్గులలోనం చిహారహలాకిపోతున్నాను.

లోయెజా : రెడ్డెనెంట్! నీవు నన్ను ప్రేమిస్తున్నావు. నేనూ విన్ను ప్రేమించాలని నీ కోరిక. విజయే మరి! అప్పుడే ప్రేమ మందరింగనూ, ముఠరం గనూ ఉంటుంది.

రాశర్ : ఓహో! విజయ! నా కోరికేమిటంటే....చూడూ! శ్రోవలో విన్నవరూ యిచ్చింది పెట్టకుండా సైనికులకు అడ్డాపించాను నేను. నీ కెవరూ చిరాకు కలిగించటం లేదుగదా?

లోయెజా : నేను తెవ్వెనెంట్! ఓంక్!

రాశర్ : విన్ను గురించొక కవిత కూడా వ్రాశాను. వింటావా ?

లోయెజా : చాలా పెద్దది కాదుగదా ? నీవు త్వరగా చెళ్ళారి మరి :

రాశర్ : (తేలు తమిళమునందు ఓగ్గరిన పదీపించి) కాదు ! కాదు : చిన్న కవితేలే !
(తేలుపించి లేచి) యిదిగో ! చదువు !

లోయెజా : (చదివి) ఈ కవిత సుప్పు స్వయంగా వ్రాసిందేనా ?

రాశర్ : దాను.

లోయెజా : నాకోసం :

రాశర్ : దాను.

లోయెజా : రెడ్డెనెంట్ ! ఈ కవిత విజంగా సుప్పే వ్రాశావా : (ఆగి) యిది నువ్వు వ్రాసింది కానే కాదు.

రాశర్ : (చిరునవ్వుతో అంగీకరిస్తూ) కాదు.

లోయెజా : మరి :

రాశర్ : నే నిది పుస్తకంలో చదివాను. నాకీ కవిత చాలా యిష్టం. (నవ్వుతాడు)
(లోయెజా, రాశర్ యిట్టటా నవ్వుతారు)

రాశర్ : (ఆగి) నేను కొన్ని సంవత్సరాలైంది యిలా నివ్వి. (ఆగి) నీవెంత ఆంద
మైన దానిని లోయెజా : ఎందుకోని పెంపిడి అమాయకత్వం. ప్రవహించే
నదీమరిల్లి ముగిసినది నీలో మూర్తీకవించినాయి లోయెజా :

లోయెజా : (చిరునవ్వునవ్వు) మీరు మనీ, ప్రేమప్రచిక్కునం ప్రారంభించావా :

రాశర్ : కాదు. కాని విన్ను ప్రేమించానుండి నాకు. మానవుడైన ప్రతివాడికీ
ప్రేమ అర్హుననం. ప్రేమకు చూపై జీవించలేదు మానవుడు. ఆలా
జీవిస్తే అతని అర్హునితన చాలా అంతరించి పోతుంది. అప్పుడు దూకిన
కుప్పలా మానవి శరీరానికి తేదామే ఉందను.

లోయెజా : (వార్తజ్ఞతా అగి) మీరు వాంఛించేది నా ప్రేమేనా ? (కళిసంగా)
నా ప్రేమ తీరేంతో తెలుసా ? రెండు ఎండు కొద్దెయి. అంతేగా :

రాశర్ : ఏమటామాటలు లోయెజా :

లోయెజా : నాభిర్త చనిపోయాడు, నేను ఒంటరివాన్ని. విన్నుహాయురార్ని. కన్ను
మీది మంచులాగానే నా హృదయంగూడా గర్భకట్టుకు పోయింది.

రాశర్ : ఎందుకలా మాట్లాడతావ్ లోయెజా :

లోయెజా : నేను తరుచు వస్తుంటున్నాను. వస్తుంటుండటం ఏమంత గొప్ప ఆనందం కావని నాకూ తెలుసు. యింకా చాలా ఎండు కొట్టెలా - రవంత మాంసం - యిదేగా నా ప్రేమ తీరు ?

కాళర్ : ఏను ప్రభువుమీదొచ్చే : నీవలాంటి మాటలనకు లోయెజా : నీ వంటున్నది విజంకాదు.

లోయెజా : ఓను : యిది విజంకాదు. నా కాలం లేదు, విన్ను నేను దేవునిస్తున్నాను. అంతే.

కాళర్ : (ప్రేమగా) నేనొక సాధారణ చెట్టెనెండును. మామూలు మానవమాత్రుణ్ణి. నాకేదోం తెలియించాలని లేదు.

లోయెజా : నాకు తెలుసు : నాకు తెలుసు :

కాళర్ : (అది చెయ్యి తనచేతిలోకి తీసుకొని) గర్వించే ఈ వ్యక్తి తుపానులో జీవితానికి కొన్ని మును కదలు వంటిస్తున్నాను.

లోయెజా : (నవ్వుచేయనిట్లుండు) నాకు తెలుసు : నాకు తెలుసు :

కాళర్ : ఈ మూర్ఖుడు ప్రభువునుండెరింగి, ఈ మూర్ఖుడు ఆనందానికి ప్రకం చూ కది కాలం లేదు : (అని) ఏమిటి లోయెజా : ఏమిటిలా తానెంతగా చూస్తున్నాడు :

లోయెజా : (తనవంటిది పోలేరును చూస్తూన్న దానివలె) ఆయన ఏయడది పోతున్నాడు. పరిశీలించున తెల్లని చుట్టలు తరింప జేస్తున్నాను నేను. చొక్కాకు గుండీలు పెడుతుంటే కయంరో కంపించి పోయాడు.

కాళర్ : (అశ్చర్యంగా) ఏమిటి సున్ను మాట్లాడటం లోయెజా :

లోయెజా : (శరీరమీద) వాళ్ళాయనను యింటి కెందుకు రీసుకొచ్చాలో ఎం జరుగుతుందోనని తిన్నుదై నాడు. అతనికేమీ తెలియదు. తెల్లని కలవ చుట్టలు తరింది ఎంతో గంభీరంగా - మొదటిసారి స్కూలుకు వెళ్ళే కుర్రవాడిలాగా - యిట్లు చివరకు.

కాళర్ : ఏ కర్త అతనేనా :

లోయెజా : ఓను : ఆయనే నాకర్త. నే నాయనకోసం మేయర్ కర్తకు వెళ్ళాను. కాని ఆయన విస్వహాయుడు. ఏమీ చేయలేని స్థితిలో ఉన్నాడు. (క్రొధంతో)

తరువాత మీ రాయనను పట్టుకొని బయటకు తీసుకొని వెళ్ళారు. చాతులో నిలబెట్టి తుపాకితో కార్చించంపారు.

(వెళ్ళివెళ్ళివీడుస్తుంది)

రాకర్ : అతను నీ భర్తా లోయెకా :

లోయెకా : ఓను : ఈ ఒంటరి గృహం, కష్టమిది మంచూ, యినే సాక్ష్యం. నా తూన్యశయ్య, సూర్యోదయానికి ముందరి భయంకరమైన ఒంటరితనం - యివ్వే సాక్ష్యం. (లోయెకా తన చేతులలో ముఖం చాచుటని) యికా సంభవించక పోరే ఎంత హాయిగా ఉండేది :

రాకర్ : గురవైనట్టే లోయెకా : (లేస్తూ) భగవంతుడు నిన్ను కక్షిస్తాడు. (ఆగి) నే నెప్పుడైనా రింగి నిన్ను కలుసుకోవచ్చునా :

లోయెకా : నానేం చెబుదును.

రాకర్ : నేను మళ్ళీ చెప్తాను.

లోయెకా : నేనేం చెప్పలేను.

(రాకర్ వెళ్ళిపోతాడు. లోయెకా వేయిలో ముఖం చాచుకొని వెళ్ళి వెళ్ళి వీడుస్తుంది. చాచినట్టే వినే తలుపు రెండు లోపలి ప్రవేశిస్తుంది.)

ఏనీ : లోయెకా : ఏమియును :

లోయెకా : (వెళ్ళిగా) ఏనీ :

ఏనీ : (విగ్గరితులవచ్చి) నేనింన్ని చెప్పేవారు చూడారు. ఒక నైవితుడు - ఒక శత్రు నైవితు డతను :

(లోయెకావైపు పిరికిగా సంభాషంగా చూస్తుంది.)

లోయెకా : (ఏదాంంగా. ఏనీగిని స్వరంతో) ఓను. అతను శత్రు నైవితుడే. నాపై నేను ప్రకటించడానికి ఏదాడు.

ఏనీ : (అని) లోయెకా : లోయెకా :

లోయెకా : (సహజమైన స్వరంతో) నేను పూర్తిగా మేలుకొనే ఉన్నాను.

ఏనీ : (సంభాష స్వరంలో) నువ్వు శత్రువులతో చేతులు కంపలేదుగదా :

లోయెకా : అది ఆసంభవమైన విషయం.

ఏనీ : నిజమేనా నీమాట :

లోయెకా : ఓను.

ఏనీ : మేయనునా. యివ్వక, యింట్లోను వెళ్ళిపోయిన్న ఆ యువకు లిద్దరినూ యిక్కడికి తీసుకొచ్చేవా మఱి :

లోయెకా : తీసుకరా ఏనీ : నిర్భయంగా ఉంది. ప్రహరమేమీ జరుగదు. నామాట నమ్ము :

ఏనీ : ఆ సిపాయి చుట్టే నిద్దెనో ?

లోయెకా : నే నరన్ని రాదీయను. నీ భారితే మరణ నడకు.

ఏనీ : (నమ్మకం వచ్చితిని స్వరంతో) లోయెకా :

లోయెకా : (వ్యభిచారిని స్వరంతో) ఏనీ : మేయనును లోపలికి తీసుకరా. ఆ యువకులిద్దరినీ కూడా తీసుకరా. ఎక్కడనున్నాడు వాళ్ళు ?

ఏనీ : చొచ్చివారిలి ఉన్న.

లోయెకా : అయితే వారిని వెంటనే లోపలికి తీసుకరా :

ఏనీ : సరే : అలాగే.

(లోయెకా గుర్తులు వేల్చింది ఏమియింటుంది)

మేయర్ : హలో లోయెకా : ఏన్నే విలక్షణ సోపయలు.

లోయెకా : (లేని దేయిదొడ్డూ) ఏనీ యిప్పుడే చెప్పింది.

మేయర్ : (హెచ్చరికగా) ఏనీ : నువ్వు రియస్సు ఉగ్రుని నుంచో. గార్డు ఉగ్రునిని చూస్తే ఒకసారి హెచ్చరికగా వెళ్ళి రెండునాళ్ళ రియస్సుని కొట్టా.

ఏనీ : అలాగే : (హెచ్చరిక వదులుకు వెళ్ళింది)

విలిన్స్ : యారోజా మేము యింగ్లండుకు వెళ్ళిపోయిన్నాం లోయెకా :

లోయెకా : యివ్వకచాల్చి చాలా దీనిగా ఉంటుందిగా :

విలిన్స్ : (నమ్మకం) పారీపోయిపోయి యిలా ఉండడమే చాలం.

లోయెకా : ముప్పర్ బారెక్కునూరా ఏమెండు తీసుకు పోయిన్నాంబగా :

విలిన్స్ : ఐదు : మేమతని ఉడను చాడేశాం. ఆప్పుడున్నావా వెంట తీసుకెళ్ళే బాగుంటుందనుకున్నాం. అతనిక్కడ ఉండటం మారీష్టం లేదు. అతన్ని మాతో తీసుకువెళ్ళ నమ్మండింతలో పడవొక్కడమే మేమకరిం.

లోయెకా : అతన్ని విజయంగానే పడవారా నమ్మండింతలో :

విలిన్స్ : పడవొక్కడ తప్పదుమఱి : (మేయర్) మేయర్ : తమరు ప్రత్యేక పందేక మేదెనా యిసారా :

మేయర్ : నా యింగ్లండు మిత్రులకు నేను చెప్పడంబట్టికొన్నదొకటే. ప్రాంసు దేశం జీవించే ఉంది. ఉటమితరువాత జీవించే ఉంది. అది మరణించలేదు. దాని ఆత్మ అమరం; ఆతేమం. సంగ్రామం సాగుతూనే ఉంది. విరంధిం ఏదామం లేకుండా అడ్డంకంగా సమరం సాగుతూనే ఉంది. ప్రాంసుదేశం తన గర్వమనుకుంటే దురాశ్రయణ దారులను గెంటివేసే పంట సాగుతూనే ఉంటుంది తీరంగ్రామం. మేము విధాయుధులం. మేమువారు శత్రువులనుగట్టి చంపలే మా ప్రజలు పిచ్చెదుల చంపబడు తున్నారు. మారు సహాయం కావాలి. పెన్సి సహాయమే కాదు. అది కావాలని తీసుకుంటున్నావా చెప్తుంది. దాని ప్రస్తుతం మారు చిన్నచిన్న కైం దాండునూ, కైంమైదో పాడెట్లూ కావాలి. పీటిని యింగ్లండు దాండులు క్రింద పడవేస్తే సరిపోతుంది. దాటిని మేము తేలికగా మా తేమిల్లో వాడుకగ్లుతాం. దాటిని ఉపయోగించుకుంటున్నావా బలంగా ఉంటుంది.

(వీరే రెండుమీట పురాలి కొనుక్కుంటుంది. మేము మా కం ఫిస్తాము. గొట్ట వాడోపట్టు త్తూని పుట్టపట్టుంది. వీరే రెండుమీట తెలుసుకొట్టి పట్టుకుట్టుని కొనుక్కుంటుంది.)

విరద్ల : మార్ : (ఎగి ర్పురర్పునిగా పడిగెల్ల : క్షణం. ఏపాలో ప్రేమనశ్చందం పిన జడుతుంది. వీరే రెండుమీట తెలుసుకొట్టి కొనుక్కుంటుంది)

మేయర్ : మన యింగ్లండు మిత్రులు మన మేమువారు శత్రువును ప్రతిఘటిస్తున్నామో వివరించండి. చాత్రింబుట్లు కైంకరి లేకుండా పనిలేస్తున్న సంగతి వివరించండి. మారు చిన్నచిన్న అయిదామ కావాలి. వాటిలో మేము శత్రువుల సహకార మాధ్యమం పుంసం చేయగలుగ్లాం. వాస్తవికతనుండి దొంగిలు బయటికి పంపలేదు. వాళ్ళ ఉదయ విప్లవంలేస్తాం. కైం వట్టాలు పెట్టించి లేస్తాం. వాళ్ళ వైద్యులు ఒక చోటనుండి మరోచోటికి తవలకుండా ప్రవహించలేస్తాం. (ఎగి) ప్రాంసు దేశం ఆత్మ జీవించే ఉంది. దానినెత్తాన్ని ప్రపంచంలో అన్నిటికంటే అనిమ్యాకంమైనదిగా, హీనాతి హీనమైనదిగా తానులే ప్రాంసు యింకా సజీవంగానే ఉంది.

విరద్ల : మేము మన అంగ్లేకు మిత్రుల కీసుచేతా న్నందిస్తాం. (వీరే ఒకసారి తనమని శబ్దం చేస్తుంది. అంటూ మానిం ఫిస్తాము. వీరే ప్రవేశిస్తుంది.)

మేయర్ : ఏమిటి సంగతి ఏమి :

వీధి : ఒక విషయం యిటువలెనైనా, లోయెకా : నా అభిప్రాయం అతని విషయం
పనుపంటా.

మేయర్ : ఏమిటి లోయెకా : (ఆగి) నీకేమైనా యిబ్బందులున్నాయా :

లోయెకా : ఏమీలేదు.

మేయర్ : ఈ సైనికుడెవరు :

లోయెకా : కత్తువైస్సెలలో రెవ్వునెంట్. నన్ను ప్రేమిస్తున్నాడంటూ వచ్చాడు.

మేయర్ : ఏమిటి మాయలో ఒకప్పుడు :

లోయెకా : అనిపించింది.

మేయర్ : లోయెకా : నా సహాయంమీదైనా కానరా ఏమి :

లోయెకా : (నీళ్ళుపెట్టి పక్కన) అనిపించింది.

వీధి : మళ్ళీ విషయం ఏమి చెప్పవచ్చుమా :

లోయెకా : ఏమి అనిపించింది. (ప్రేమించిస్తున్నాడు. వింటున్నాడు) అనిగో.
మీరు వచ్చినాకీను చెప్పండి. ఇప్పుడు చెప్పండి. వచ్చినాకీను.

మేయర్ : నెలకు లోయెకా : (అప్పుడు అనిపించింది) ఇప్పుడు చెప్పండి. (అప్పుడు
అనిగో అనిపించింది.)

(నాన్మోషి కిందవారి)

(మేయర్, ఫిలిప్స్ లోపలకు వచ్చినాకీను చెప్పండి. అనిపించి చెప్పారావి.
అప్పుడు అనిగో అనిపించింది. లోయెకా గుర్తుకు తెలిసింది అనిగో అనిపించి
చూపుచు వచ్చింది.)

లోయెకా : మళ్ళీనా రెవ్వునెంట్ : (ప్రేమించి) మళ్ళీనా రెవ్వునెంట్
వచ్చినా :

వ్యాసము:

చిలకమర్తివారి గయోపాధ్యాయము

— శ్రీ కేశవరథ వేంకటాచార్యోదాహరితము

చిలకమర్తివారి మూడవ నాటకము గయోపాధ్యాయము. దీని రచనా కాలము 1880. వారి నాటకములలో క్షేత్ర అంటే ప్రచారము దీనికి గలదు.

ఈ 3వ చారమున లేడు. 3వ చారము. దీనిని ప్రశ్నముగా చెప్పిందివారు (1) నాకెళ్ల గోపమంత్ర (పూజ) (2) పెరిచేరు పెరిచరామ ప్రవాస (పూజ) (3) రామ నామాత్మక (పూజ) (4) పట్టాభిరూప (పూజ) (5) పెళ్లంటి పెళ్లయ్యారామ (పూజ) (6) వేమనకొండ తమ్మలంకి (పూజ). సాధుపల్లి పండ్రిచేరురామ యొనకడ కన్నడ మున దీనిని వ్రాసిపట్టు విమరి, పిమ్మటాత్మక, సోదరాజు దీనిని గూడ చెప్పింది.*

"ఈ 3వ చారమున ముక్తరాజ్యురితము నుండి మొదలైన దోరియన్న" అని జయల రామయ్యగారు ఆ 3వను వ్రాసియున్నారు. (చూ. ఆంధ్రకావ్య వాఙ్మయ వికాస ప్రాచీన. పుటలు 78, 79) చిత్రవాచమున ఈ గయోపాధ్యాయ పాఠము కాదు గలదు. ముక్తక నామాత్మకాది నుండి - ఆంధ్రకావ్యలో పూర్వము వ్రాసిరావలసినాడు "చిత్రవాచమున విలువ వంటి 3వ మొదటి యున్నది. కాని దానిని నాటకమునకు వాడవలసివచ్చింది. గయోపాధ్యాయ కృష్ణుని కేశవగారు గలపూజను వారి ముడి కేరలో నుంచుకొనినది నట్లును, అందు కృష్ణునిలో చెప్పరానిగా కృష్ణుడు మిగిలితే గయోపాధ్యాయుని సంహరించు ప్రయత్న చేసినట్లును, గయోపాధ్యాయుని కిదియు వ్రాసిపట్టినదే గయోపాధ్యాయుని యుద్ధము జరిగినట్లును అందు వర్ణించబడి యున్నది.* అని వ్రాసిగాడు. కాని చిత్రవాచముననున్న 3వ యదిగాదు. ఈ 3వ అందు లేదు. అందున్న 3వ ఇది. తత్వవేదమును అమ్మి చేయించుటను, ఇల్లును తనమును తనము చేయుటను చిత్రము ముగించెను. వానిని తుల్యము చేసివెను. అప్పుడునున్నట్లుగా కవించెను. ఆ అప్పుడు వ్రాసిరావెను. ముగించి సంగతినివ్రాసెను చిత్రమునకును రాజానికు వాహన మునై దోరియము చూపించి వచ్చిన తరువాది కృష్ణుని హుళియ నుచ్చరించెను ముగి. రంధ్ర అప్పుడాయెను, ముగించి వగించు చేరెను. రాజా దానిని జూచెను, ఆదోరియమును తుల్యము దానిను. అదిదోరియమును. అది గుగిని మార్చుమున చెగినెను. దోరియము తరిగి ముగించి వగించునకు వచ్చుచుండిరి. యమునానదీ పూరిని పూరిన దానినిగొల్పి కృష్ణుడు అప్పుడ మిచ్చుచుండెను. ఆ పాఠమునునే అప్పుడును వచ్చుచున్న ఆ అప్పుడుయొక్క ముగి సేవకము గారికి వారి కృష్ణుని అంతరి యందున వరెను. కృష్ణుడు కోరించి ప్రాచీనాది, ఆ అప్పుడుమీద సోపానాని ముగించి గాల్గలో చింతించుని ప్రతిని చేరెను. చింతించు తగించుచేరి సుఖముగ నుండెను. వారిదును వచ్చి కృష్ణుని విషయము చెప్పెను. చింతి తోడ చింతించును కానిమోక్షచే రంధ్ర తన కిచ్చిన నారాయణ ముగించును ఇల్లుచి

* చూ. 4వ. కాలితి వ్రాసియు. పుట. 55. * చూ. వ్రాసిచెల్లె. పుట 72.

గూర్చి వసించెను. అరిక వచ్చెను. చతుర్థమును విడియము చెప్పెను, ఇంద్రుడు వారియకు తన చేరగావలెను. అరికని ప్రార్థించినాడు కాళి. అరిక గూడ బ్రహ్మతమై ఇంద్రుని మాటచే చెప్పినయెను. అరిక నాకు బ్రహ్మ నాలవలెను. అరిక వచ్చిపోత తన అశ్రులనే వెలియెప్పెను. చతుర్థమును విన్నవోయి స్థితిలో నుండెను. డిల్లవోను వచ్చి "మన పొరముల పుట్టెను మృగము ఏమిటిలో నిలుగు వెలెని వా"వని విన్నవించెను. కాళి కొల అలోచించి "చొరవేయి నుడువక కలుగు చేయె"నని బయలుదేరి కిరీటికాళ్లు వట్టకొనెను. అట్లును వదిలు నున్నెను. చతురతి తాను విన్నవము తెలిసెను. అట్లునును విడిచించెను. చతుర్థముని కిరీటు రావలెను నిష్టయందు రావెను. చతురతాడును గూడ విడి యవరి. హస్త నాట్యమును చుట్ట గన్నానాడును జరుగుచుండెను. కిరీటు దానిల వలన ఈ విషయ తెలిసి అనూహకు అయినెను అనూహకు. చతురచ్చి విన్నవము చెప్పెను. చతురతాడును విడిచేప్పని చతుర్థుని మొదట దానిదాని మూల. కాళి హస్తము లేక చేయెను. చుట్టెను నిల్చుచుండెను. చతురతాడును ఇత అరికమును చేయెను. అరిక నిజక నజక మావెను. చతురతాడు చుట్ట ముగించివా అరికను విడిచిరి. చతురతాడు చుట్టా విన్నవమును అరికని ప్రార్థించెను. అట్లును గొరె వి చతుర్థమును విన్నవించెను. ఇదిచెరికొన చతుర్థు ప్రానిని కిరీ. ఈ పురాణ ప్రాంతము విన్నవవాచ్చి మును. గాంధీని వ్యత్రాంతము గ్రాంతము చేయి. అది మొదటచుట్ట ప్రాంతమునిదిగా విడిచివారిని కోరు చున్నాను. గమనాచ్చుని విడిచి ఇది దానిలవిరి గేను ప్రానిని. అట్లునును విడిచి గయభస్మలో గమనాచ్చును మును. ఇదిచును కిరీ. అరిక కిరీ. కామనాచ్చుగాడు "అరిగొన చతుర్థు ప్రానిని చిత్రదారిమును నీ వచ్చును మున్నెను. అది చురతిగా నామిట్ల గోమముని శ్రీ చతురతుని నుచునును పుట్టె కాచ్చుమును ప్రానిని" అని ప్రానిని. కామ మున్నెమును చతురేగాని. చిత్రదారిమును నూనాగారి గోమముని ప్రియ ప్రానినాడును విచ్చాము. గోమముని శ్రీ కి. 12 ప్రాంతముగాను. చతుర్థు విడిచేకను కచ్చా ప్రాంతమును విచ్చువాడు. అది గోమముని చతుర్థు గ్రాంతము దూర ప్రాయుకు పొంగుడు. చతుర్థు గ్రాంతముగామును విచ్చా ప్రాంతమునును మును ప్రాంతము పురాణమును చేర్చాడు. మున్నెము. అరిక చతుర్థును కిరీ అరికని చేయె కామని దూర చేచుచున్న గోమముని చతురీనామేము విచ్చా మునా ముచ్చా చేయె. చతురతు మొదటనే కిరీ విడిచి. ఇదిచు కామచ్చు విచ్చుగాడు 24 పురల విచ్చు ప్రాయుకు గమనాచ్చునును గూర్చి చిత్రదారిము చేర్చెనేను అట్టికి చిత్రదారిము మొదటి మాడుగా అచ్చుచిరికి. 1999 సం.న కిరీలంగముగాడు ప్రాంతించిరి. కామచ్చుగాని గ్రాంత కదన 1994 సంవత్సరమున. కామ వాడు గమనాచ్చునునును చిత్రదారిమునును గల వంతులము విడిచిచేడు. చతురతాడు విచ్చ విచ్చుచే చెప్పె నాడు.

ఇట్లు ౩౯ తాతాముగాగల అష్టమంజుహముగా నీనాటామును పరిచిరి. ఇం
విష్ణుమూల స్త్రీచేత ప్రాంతమున, రామనామాత్మనఁ బట్టి ప్రాంతమున * అతాతముగా చేసి

* చూ. న్యాయచరిత్ర పుట. 72

కొని ఈ నాటక రచన పాగినది. ఈ నాటకము నాచారముగా చేసికొని 1908 సం. న వల్లభ నేని రామకృష్ణ కవియను పతనము పీఠినాటకముగా గయోపాధ్యానము రచించినాడు. అందు విశేషములు లేదు.

రామనామాత్మ్యం గయోపాధ్యానం విత అంతయు గోపమంత్ర వ్యతివలనే యున్నది. కొద్ది చూడ్తున్న గిరిడు. నాటకవిశేషమున వానిని చూచుకొనుదును.

ఈ నాటకమున 16 రెండు దినములలో జరిగినది. కృతీయాలకాంక్షమువరకు నొక దినమున; తిరువారీ రెండవదియు నొక దినమున. ఇది వృత్తము భార్య గ్రంథములనుండి స్వీకరించబడినదిగా నొప్పు చూడ్తున్న గిరిభు. అది నాటకంబు చేసినది. అందువలన కొంతకాలము జరిగినది. వాని వలన నాటకమునకు రామనాయకుని వచ్చినది. భార్య వ్యతులలో ద్వారకానిగిరి సమీపపు కాసాలమున కృష్ణుడు అచ్చు మిచ్చుడున్నట్లున్నది. నాటకమున కృష్ణుడొకాన ఒకరైనది కానిదిలో కృష్ణుడున్నట్లున్నది. చెల్లెలవారమునను యమునా నదీ పురిన స్థలమున అచ్చు మిచ్చుడున్నట్లున్నది. నాటకము నుంచి ఈ మాత్రున కొక కొలికిన రామన్ను మిగిలుగా చూపించిరి. "తత్తరరామచరితము నందుకడఁ బూర్వ పరిచిత ప్రదేశములం జూచినప్పుడు గిరిభు భావముల పెక్కింపుట వచ్చునై యుండునని అక్షిప్తర నిహముగా నీచూడ్తుని చేసెనుచును." ఇది సమంజసముగానే యున్నది. విశ్లేషణ మైన రించిన వానినాటకం గిరిభులము చెంది, వాని పాతగానరే విస్మయముచేయున్న సమయమున కృష్ణునికు జరిగేవర గిరిభుని పుర్రాంతము చెప్పినట్లు చెనుటి రెండు గ్రంథములందు నున్నది. కృష్ణుని పెక్కు ప్రసంగింపుచును, జరిగేవర గానరెండుచేపించును. నై వ్యాసము వలన ద్వారకాచరించుచున్నది. ఈ సన్నివేశము ఇచ్చిపురి విషయమునను తక్కువదినమునే విరూపిండుచున్నది. ఏమి నాటకమున ముగియుండు సజ్జీవన మొనరించిన జూదని సంపాదించిన మానిని కలిపిమనేది కృష్ణుడు, అనిబోయెత్తి దిచ్చై "పరివారిని" అని ప్రశ్నించినట్లు మార్పడినది. ఇటు విజయమున కృష్ణుడు సజ్జీవన మొనరించిన వానికొకటి చెరిగి లేదు. వృత్తి ప్రయత్నము కాగులేదు. తను చికిగిన యనింపించే సమాధానము చెప్పుట వలన జరిగేవర గానరెండు సలుపించినది. ఏమి నాటకమునందలి చూ నూత్తు కల్పానుగణదై యుచింతముగా నున్నది. ఏమియు చెనుగిరి మహాదేవుని పాపు గిరిభునిను. రామ వ్యయముగి రిచ్చుచుకొని అతాకాచా శ్రీ కృష్ణుని ప్రసంగి చెప్పి, ఏమరామనిని కలిపి నేమికొను మని చెప్పినట్లు గోపన మంత్రయు, రామనయు వ్రాసిరి. ఇది సమంజసముగా లేదు. గయము బ్రహ్మలోకమునుండి తిరిగి వచ్చి మణిపురమున, నిరూపై పుష్పదింతులలో నంజానిండుడు వైరాగ్యచిత్తుడై "మంచి మేపుడైన నున్నచె మనకు నెల్ల" అని యనగానే గగనవాణి "ఏజము గంధర్వా" అని శ్రీకృష్ణుని ప్రసంగి చెప్పినట్లు నాటకమున మార్పడినది. ఇందును కొంత లోపము లేకపోలేదు గాని భార్య కృతిలంకింపె మేలని మాత్రము చెప్పవచ్చును. భార్య కృతులు రెండింటిలోను శ్రీకృష్ణుడు అత్తమని యొచ్చికు గతునిని రాయార మని నట్లున్నది. నాటకమున పక్షిరాయదా మెందులని కాకోలు తినివేయబడినది. ఈ తిని వేయటలో ప్రదర్శన మొగ్గిన యను విషయము నాటకంబు రద్దీలో నున్నది. నేగవంతుని

రాయదాసు తరువారి వరుసగా అక్రూరుని, మధురను పంపినట్లు పూర్వ లిఖితము వ్రాసిరి. ఇన్ని రాయదాసులును పొందిన ప్రమాదవ మేదియును లేదు. కనుక నాటక మున నేగివంతుని తొలగించి అక్రూరుని, మధురను నొకే మాకు శ్రీకృష్ణుడు రాయదాస మంపినట్లుగా మార్చబడినది. ఒక కార్తమును పొందినట్లు నొకరియవార నొకరు పోవు టలో కంటె ఇరువురును నొకపారి పోవుటలో విశేషమున్నది. అది నులభపాద్య మగుట కవకాశములుటయే ఆ విశేషము. యుక్తి యుక్తియైన నాటక ములది ఈ మార్పు కత్తి మంత్రమే గాక యిక్తిమంతము గూడదు. నాటకమున కార్తము పొందిన ఐదలడు గమక కాలము కొంత కాలపి వచ్చినది.

పూర్వ కృతులందు నాడుడు హస్తినాపురికి, కృష్ణార్జునుల నైవేదియము లార్చ రాక్షసలకు తెలిపినట్లును, అందుమూలమున మరొకరియు, ముందు శ్రీకృష్ణుని సంహరించి వదో, తరువాత పాండవుల నరినులముగా హరిమార్చి పెచ్చునిని కలది, ననైవేదియై, పాండవుల పక్షమున యుద్ధము చేయుటకు నైవేదియమునకు వెచ్చినట్లును వ్రాయబడి యున్నది. ఇది కేవలము అవారిని విషయమగుట నాటకరీతి ఈ విషయమును మాత్ర ముగి నూరించి వదిలెను. నైవేదియమునకు ప్రాధాన్య మున్నదిగా హరికేవలమున మూగును. అగరాదు, అపరాదు - కనుకనే కలకలము అట్లు చేసెను. నాదెల్లివారి ద్వీపవదలో వీళ్ళకును కలిసి గయకు కుదు రొచ్చినపుడు "చేరాని కృష్ణుని చేసిన ప్రతిని, నాకు దీర్చగలవాడ న్నాయులుగాడు" అని కృష్ణార్జునుల యుద్ధమునకైమున ప్రార్థనయై "నీవన నేవన నేని కేవలము, నాని, నీని నురుకొచ్చి హాపు" అని శ్రీకృష్ణునిలో చెప్పి "గంధర్వ, విష్ణు నే గాదిరి నిమ్మ" అని గయనిలో చెప్పినట్లున్నది. గయకు పాండవుల మీద ఐది చేరుకొనినపుడు చేయుటకు న్నాయులుగాడు పని యుద్ధము వచ్చినపుడు చేయుటకు న్నాయులుగా అది పట్ల ముగించుకొని మూలము - ఈ రోమున్నది ద్వీపవద గ్రంథమున. రామనామార్కుడు కీసిన కొంత మార్చినాడు. "నీమచేయువాని పనిని చెప్పిరిగాను" అని మనమున పరిష్కరించుకొని కలకలము "ఆ యదువంశ కేవలమి యదులయైన ప్రతిష్ఠ మార్పుగా, న్నాయులుగాడు నాడు" అని గయనిలో చెప్పినాడు. ఇది గోపవిమంత్రి వ్రాసిన విధమే. పోరు ఘోరమైన సమయమున క్షయవచ్చి "పిచ్చ చేసిన చేరిలు వెన్నలేదు, నమము మనకెంచి హరిగ కప్పపాది" అని శ్రీ కృష్ణునిలో చెప్పి, అర్జునుని బాది "వారిని నాకుడు మేమును, కూరుడనని మెచ్చినాము మిరిసి ఉపయా, కోరిన వరిమరుగుము" అనినాడు. అర్జునుడు "గయనిగాడుల వరమింటె గరకకంఠ" యనినాడు. అంబికృతుండు పొట్టుతో హరిని కరణము కోరుచునాడు, అర్జునుడట్లు చేసినాడు. "నమ్మ గయి, నిమ్మ గారిని నరుని హరి" అనినాడు శ్రీకృష్ణుడు. ఇది రామనామార్కుని మార్పు. నాదెల్లివారి వారికంటె యదిమేలు. దీని కంటెను నాటకమున చేయబడిన మార్పు మేల్లరము. నరివార యిటుల యుద్ధమునలన జగత్సంక్షోభము వాటిల్లినది. రానిని ఈళ్ళకుడు వారింక పంయను గాక ప్రత్యక్షమైనాడు. యుద్ధమునను సిద్ధపడిన వారియందును, హేతుభూతులైన వారి యిందుకు తప్పులున్నవి. వానిని ఈళ్ళకురే చెప్పగలదు; నిర్లక్ష్యముగా పక్షపాత మొనరింతు

గయవిశిష్ట. ఉద్దేశ పూర్వకముగాని వ్యర్థబోధమున కంత తీవ్రమైన ప్రతివ బాసుల శ్రీకృష్ణుని తప్ప. విషయ విచారము లేకుండ అతడు మొదలుగ అర్థమని తప్ప. కనుక వందల చేసికొనుట యుక్తమ పక్షము. ఇంతలో నాటకము ముగిసినను శ్రీకృష్ణుని ప్రతివ చెల్లలేదు. శ్రీకృష్ణునకు ప్రక్షాళనగము గణగ రాదు. ఆ ప్రతివవిషయమై కంకడుడు ఉత్తరమత్సరి మనమోగించినాడు. పుయంభువువైన శ్రీకృష్ణుడు విజయనకు దేవతీ వసుదేవుల తనయుడు గాడు. "అర్థరాత్ని వదియండు పోవుడునే దేవతీ దేవతీ పుణ్యమూర్తి వసుదేవునకున్ తనయండగావించి" అని శ్రీకృష్ణుని ప్రసవ. గయసినదియందనను వందలక పోయిననుగూడ దేవతీ వసుదేవుల కతము కుమారుడుగాడు. అట్టిదో వదిలవలసిన యనవ రమమున్నది? ఇది కంటిరుచి వాదము. శ్రీకృష్ణ కంగీకరించినాడు. ఇది నాటకోచితమై. అనౌచిత్యము పొందడోక మనోహరముగ నున్నది. పూర్వ కృతులయందలి అనౌచిత్యము తను మాన్పిచ్చివని విశేషించి వివహరించి, నాటరూపమున ప్రాకటకనే పోరపొసినాడు చింతమర్తి.

గీర్వాణ దానిమార్గవ ననుసరించి ఈ నాటరూపందలి నాయకుడు తీర్థదాతృడు. ప్రవృత్తుడు. ఈ నాటరూప శ్రీకృష్ణుని చరిత్రప్రతిబింబము నుదాహరించినది. అంగీకరము వీరిమగుటచేత నా విషయ నిబానిత మాహిమైవది. శ్రీకృష్ణుని చరిత్రప్రతి ప్రవచనమునకు లింగించినది హేతువు నుల్లంఘనవి. అనినా దానికది హేతుమగుటకు శక్తిముగాదు. ఈ దోషము మూలకరదోష యున్నది. మార్గవలకు నాటకరత్న వివరములేదు. దీనిని వదిలినదో మిగిలిన నాటకరత్నము నదివలంబిముగలదై యున్నది. ప్రతిమాంకమున నాయకుని పూనియు, ద్వితీయముని గయసిన ఆరాటమును, తృతీయమున ప్రతి నాయకుని అవిరూపమును, చిత్తరాంకమును నాయకుని పూని విజయహరించు ప్రయత్నమును, వందల మున యుద్ధమును తత్పరిచియును- చి- ప్రమమునునుండి నిరూపించినది. సామాజిక లకు జనుగిడోపు విషయము తెలియజేయుచి, అదేమన చిత్తప్రవృత్తి కలుగజేసి, మాతా త్పరిచాపమును యోగించుట నాటకము లక్రిగిజ్ఞానెల్లు నిర్వహించబడినది. ప్రతిమాంకమున నాయకుని "ఇది నాటక గయ నుద్ధరణమును బంపిన చేపని చిత్తచారలన్" అనువాక్య మును "ఈ విధినిర్వహిత్వ వదియండు పోవుడునే దేవతీ దేవతీ పుణ్యమూర్తి వసుదేవునకున్ తనయండగావించి" అను ప్రసవము సామాజికలకు చిత్తరహిత లింగించును. యమవా వదిని, బృందావనమును దర్శించుటకు వచ్చుటలోని శ్రీకృష్ణుని యుద్దేశ మొకటి; అంతకుచేరిత తరువాత అర్చ్యమునందును వసుదేవుని జరిగించుకొంటి. దానికి ప్రతికారముచేయుటకు శ్రీకృష్ణుడు చేసినది హరిమైన ప్రతివ. ఇది యెల్లు వెంపేరువో అను విషయమున ప్రేక్షకుల హృదయ ములు పండేహతోలలో మాగును. గయవిగతికి అయ్యో పాపమని ఒక విష్ణువాద్యువిదయము న్నొద్దించవలసిన వైరిత్రివి నాటకరత్న పుష్టిచినాడు. ద్వితీయాంకమున గయకు తన ప్రాణ మును రక్షించుకొనుటకు ప్రయత్నముచేయును. ఆ ప్రయత్నమున విజయ దర్శించిన ప్రతి నాయకు నత్రయము చెప్పగలవారని సామాజికలు తలపోయుచుండగా వందలకు తిన్నముఖ్య నన్నివేళమునిర్వహించబడుచుండు, ప్రేక్షకుల హరించు ప్రతి నాయకుడు వారముచేతహరించ

బడుటయు, సామాజికం నద్యుకాయ త్తదిద్దలను చేయుచున్నది. కృతీయాంశమున నద్దమడు
 “ఈ ప్రధాన నికారాదిగ్రహంబులు, భూమ్యాకాశి సంపదాంతములు సాజిలుగా వీరకయ
 దానముచేసిరి” ననియు “ఎవరు వచ్చి విన్న వివరమున్న విషయ”నని గయునితో చెప్పుట.
 సామాజికంకు ముందు జరుగజొచ్చు విషయము నూహించు క్రింది మత్స్యవరచి ప్రభులను
 గావించును. నాయక ప్రతినిధులుకు రితువును కావలసినవారు. జీవితా జీవులవంటివారు. వర
 స్పర విరుద్ధముగ తయారయియున్న ప్రతివలచేసిరి. ఇటువలచును ప్రతిజ్ఞాపాలనము చేయుట
 యందు విశ్వయముగలవారే. ఇది కథనమును విరమించి ఎవరు విగ్రహము? ఏమగును? యిటు
 వీరిమూలమున రాగరస వారికి వైరము వచ్చినది. అది ఎట్లు పరిణమించినో? సామాజి
 కులలో వింత దానంబులైనను కలుగజేసి కృతీయాంశము స్థాపించుకొనినది. చతుర్థాంశ
 మున అక్రూరాదుల రాయదారి విరుద్ధమైననుచూచి అద్దమహారాజు విస్మయపడి మూడు నాల
 కిందువేమోనని సామాజికంబాహించుచుండ రిచ్చిరుద్ధముగ పాపుడు విరాగించుట అద్యుతా
 వహమగుచున్నది. యుద్ధము తప్పనిదియైనది. చేసిచేసి, గర్భ, విచ్ఛిన్న మొదలైన వారి
 యుద్ధవిరుద్ధ ప్రయత్నములు వ్యర్థమగుటలో విస్మయపడుట చూపు విశ్లేషయైనది. కాని
 సామాజికం దాని విరుద్ధపాపము మోహించుచేడు. మంగళమున యుద్ధవిరుద్ధమున
 కలగదును ప్రత్యక్షమై వారిని వారిని శ్రీ:స్థాపించేది గయుని కింపజేయుట. శ్రీ:స్థాపని
 ప్రతివలచు విరుద్ధముగ విరుద్ధించుట, అనంత ప్రతిపాదికమును మంగళమున సామాజిక
 మనోరంజనమైనది. గాఢమును ప్రమాదించుమును చేయుటలో రింపించి ఇతివృత్తమును
 చిట్టగా చిత్తకొనినాడు.

ఇవివృత్తమును నెంత చిట్టగా చిత్తకొనినను తన పాత్రములచేత దానిని విచ్చి
 హించు జేయలేదేమో అది అచ్చరి బయట పడును. రింపించుత్తి ఈ విషయమునను దాని
 వరుకు కృత్యుత్తము కాదేదు. కాని గుణములు లేచినాదేదు. ఈ విషయములను నాటక
 పాత్ర స్పష్టిలో రింపజేసరించి విరుద్ధించెదను. నాటకములందు పాత్ర చిత్రణమునకే
 అవకాశమున్నదిగాని వర్ణనకులెదు. ఈ చిత్రణము స్థూలముగ మూడు విధములు.
 (1) పాత్ర వాచియు, (2) పాత్ర చేత, (3) ఒక పాత్రను గూర్చి మరొక వాని దానము.
 అనగా పాత్రగతమైన వాచియు వందరి యుద్ధాత్మక వలనను, అమా నిష్పదేవియులలో
 వ్యధావాదు గుణముగ ఆ పాత్రచేయు చేర్చు వలనను, ఆ వాత్రను గూర్చి మరొక పాత్ర
 చెప్పిన అభిప్రాయము వలనను. అపాత్ర-చిత్రణము జరుగును. ఇది నాటకీయ కల్పమున
 అంతర్యామి. ఈ నాటకమున ప్రధాన పాత్రలైన కృష్ణార్జునులు ప్రసిద్ధులు. అనగా వారి
 పాత్ర వర్ణనముగాని, చిత్రణముగాని చెందుచే చేయుట రింపన్నది. మహర్షులే అనిచి చేసిరి.
 ఆ దృష్టితో చూచినపుడు రింతమర్రి అగణాదు. కాని వారు మనకు పూర్వసిరిదిత్తులైన
 కృష్ణార్జునులు కారని చూచినయెదు. ఎట్లు చూచినను వారు కాకపోరు. కృష్ణార్జునులకు
 యుద్ధము ప్రారంభమగు వరుకును ఆ రెండు పాత్రములును విహరింపును సుదాత్తతను
 కోలుతోలేదని చెప్పవచ్చును. ప్రభుయాంశమున తన బాంధవ క్రిడలను కృష్ణులే వర్ణించి
 చెప్పును. అందు కొన్ని ముఖ్యముగా వివరణచేసినది చెప్పును. ఇది అంత వసుంధనముగ

లేదు. విష్ణువక్తము వడగానె యుగ్రదైవలికిన భవము పీరోదితముగా మన్నది. ఇది ఎంత పీరోదితముగా మన్నునో "వ్రతిన బారింతు లోకములో ప్రస్తుతింప" అనుట అంత పేలవముగా మన్నది. చతుర్థాంశమున ద్వైతవక్తమునకు పోయి తిరిగి వచ్చిన అక్రూరుని, ధర్మరాజాదుల కేమ నమాదారము లడుగుటలోని కృష్ణుని చిత్తుకృమ వాని ఐందు ప్రేమను పెల్లది చేయుచున్నది. అక్రూరుడు పాథుని చిత్తుయము చెప్పిన చెప్పవెంటనే మామూలు మానవునివలె క్రుద్ధుడై తాను చేసిన పేలు చేతలను పురిండుకొనుట, ఆ పిచ్చయమును విని విన్నయైన సుతద్రతో విరసోత్తరాదుట. సామము చెప్పవచ్చిన దుక్కీడి, సత్కథామంతో కలుపుగా చూటాడుట శ్రీకృష్ణుని అభివర్ణకుడగా చేసినవి. కృష్ణుని యుదాత్తత అంతయు భగ్నమైనది. యుద్ధ సమయమున కృష్ణార్జునుల వాగ్వాదిము ఆ పాత్రముల పతనావస్థను సూచించుచున్నది. ఇదివృత్తమును ఎంత వివరముగా చేర్చాడు చేసికొనినవాడు విస్తృతాచారమున ఇట్లు పాడుచేయుట యేలన నాటకరీతి పాత్ర స్వస్థి విషయమున దృష్టిచేడు. సుతద్రతో అర్జునుని సంబాధితు కూడ చాల రిక్కువ స్థాయిలో నున్నది. రీరోదాత్తుడైన కృష్ణార్జునుల పామాన్య మానవులవలె నున్నాడు నాటకమున. ఇది గయోపాఖ్యానమున. వ్రాతము కాపాడుకొన వలయునన్న వాంఛి అరిచితి. అరిచి కీనలాపములు పితర ప్రధానములు. మణిపురాక్షిపికుల చెప్పిన మూలమున తెలియుటయేగాని, ఆ అక్షిపియు వాని వృత్తమునకు వచ్చలేదు. దీత్ర దాంపత్యమునల చిత్తుకృమ చాల నియము. అర్జునుని కరుణ చేసినను చతుర్థాంశ ఐలములలో కూర్చి హస్తినా పురమునకు వచ్చినాడు. అర్జునుడు సహాయమున్నను తాను గూడ తన ఐలములో కృష్ణునితో పోయియు వచ్చినాడు. అది ఒక వగరమునకు అక్షిపియును గలవాని లక్షణము. అది గయోపాఖ్యానమున. మిగిలినవాడు పామాన్యముగానే యున్నాడు. శ్రీకృష్ణుని పేరు చెరితాడు బహు అనుచున్నయైన వృత్తి. ఇటువంటి విమాదక పాత్రను నాటకములందు ప్రవేశపెట్టట గీర్వాణమునను, అర్జునునిను గూడ గలదు. ఈ రెండింటిని కొద్దిలేద మున్నది. నాటకమున ప్రవేశించిన పాత్ర ఒక పురుష ప్రయోజనమును సాధించి వలయును. అది లేనిచో అపాత్ర ప్రవేశ మనవలసియు. హాస్య పాదన ముననది నాటక విరమ ప్రయోజనము గాదు. విమాదమును హాస్యముతోచాలు నాటకేతి వృత్తమునకు సంబంధించిన మరొక ప్రయోజనమును సాధించి వలెను. కృష్ణార్జునవద్ర మందరి విదూషకులవర్ధివాడు. మాణిక్యములమునందరి గౌరము వర్ధివాడు. వనంశకుడు లేనిచో తాననాటకమునకు పుష్టి యుండెడిదిగాదు. గౌరముడు లేనిచో తాననాటకమునకు యుండెడిదిగాదు. పాత్రములనగా అర్జునుడ వలయును. గయోపాఖ్యానము నందరి విదూషకుడు కేవల మప్రయోజనము. హాస్యపాదన పురుషయే వాని ప్రయోజన ముండు ; అది యుదాత్తముగాదు. సహృదియ హృదయంగమముగాదు. దుక్కీడి, పర్య, దేవకీదేవి ఒకరి తరువార వొకరు వచ్చి కృష్ణుని అర్జునునితో పురి గామిడు కొమ్మని ప్రార్థించుట కొంత పునరుక్తి దోషమునకు గురియగుచున్నవను చివాంశ్లివాని యరిప్రాయము సమిమర్పకము. మనుకృష్ణుని ప్రసక్తిలేదు. పునరుక్తి యటులుండ ప్రధాన కథాగతి కుటువదినదీ నందర్భమున. సన్నివేశముల యనందవృత్తముగా మున్నును ప్రవేశించిన పాత్రములు తమ

యోజాత్తకము నిలుపుకొనినవా యనిన అవియును లేదు. ఈ శ్రీ జనమంతయు ముగివారిని నమ్మరాదను విషయమున నేటి కంటె. వీరికా సందర్భమున సమాధాన మిచ్చిన కృష్ణుడే తెలియదు. అది కొడుకే. విందమాంమున యుద్ధానంతము శ్రీకృష్ణుడు వరువు "కుటిరా బాబు" అను పిచ్చిముతో నాటకమంతయు చెడిపోయినది. భారతాష్టమ గణపరుణుల రిగిన పటాశ్వులును పాపివులు సంపాదించి రేచో అవి తెలుసుకొనగోరి యుద్ధము చేసినాడట స్పష్టము. ఇంతవఱకు అసంపిచ్చియైన వానిము ఈ నాటకమున మరె యొకటిలేదు. నాటక ప్రాణమునే హరించినది. పాదే పక్షిగానున్న వనుకొనుటకు విషదించు వండుబడినట్లున్నది. అప్పురిపు యెరువుగల ఇంట్లోనుండ పాత్రముల విషదీప్తహస్తములు పోలిపోయినవి. పాత్రముల విషయమున నాటకపు కొంచెము జాగ్రత్త వహించి యుండి యున్నదో ఈ గొప్పపాపాన్ని మిక్కిలి నాటక మున్నేరీది. ప్రస్తుతము నాటకమున యోజా త్తర లేచిపోయినట్లే చెప్పదొసము. అక్షిప్తముల అంశమునను సమ్మతి. దొప్పల నాటకము యొక్క గొప్పరిమిని బట్టిగాదు. అది నాటకములే కాలముగలదు. నేటికి జనాదరణ పాత్రములును యున్నవిగా యనిన, ఆ నాటకమును అవలంబించు, అనవలంబించు మాత్రమే రిగిన సంపాదించు ఇవలలో నున్నదిన్నమాట. ఇదిపాపాన్నిము యొక్క అవిభాగిహానములను బట్టి వాల్చులు గ్రంథముల శ్రేష్టమును స్వయంపరాదు. మనచేత మించి అప్పటి రోజు గను విషయంపరాదు.

ఇది తెలిపియున్న కొద్దిగా ప్రాముఖ్యము. ప్రహ్లాదవర్ణనమునందు ఆ విషయమును చర్చించుట ఇది అన్వయము. దలచుచున్న తెలిసిరిని ముగిసి పీఠాధిపత్యుగాడు "వహ్లాద వాహ్లాద పీఠాధి" వుట 42 వో "పీఠ తెలి దిచ్చిన వైదిక్కి రీతి గలిది. అప్ర యర్థులకై పరిమరించుగా వుంటుంది. ఈమని గురించు శ్రీ నాథునివాల్చే చాలావలెనా వతుక కలిగి పరిమరించు వుంటే పీఠ రిగిగాది తెల్లనే పీఠిహాద పాలకృంతో గూడి వుంటుంది." అని వ్రాసినాడు. ఈ యితివ్రాయుట చాలవలెనా సత్వహాసము కాదు. నాటక మున తెలిసికొచ్చి చర్చించునప్పుడు, వదిలము, పచ్చిము అను రెండు విషయములను దృష్టిలో ముడుకొనలయును. కొంతమైన మనప్రవృత్తిని, విచారణకు మైన దావమును వ్యక్తికిరించవలసి విచ్చిన్నపుడు నాటకమున వదలము వాదవలయును. అందుచే కచ్చిము. అనేకముగల మన ప్రవృత్తిని ఉదాత్తమైన దావమును వ్యక్తికిరించవలసి వచ్చినప్పుడు విద్య మును వ్రాయవలయును. ఇట్లున్నందున ప్రతిదోట ఒకే పద్యమును వ్రాయరాదు. అనగా ఒకే తందమును. వ్యక్తిరీత్యమును పాటించుట ఒకే కల్పరీత్యము. సంస్కృత వాక్యము కర్తలు దృక్వ కావ్యముల విషయమున ఏ దృష్టి పరిగి యుండిరి. శ్రవ్యకావ్యముల విషయమున కొంత మంది శ్రద్ధవహించ లేదు. రెండింటిలోను ఇది యవసరమే. దృక్వకావ్యములందు ముఖ్యము. రసానుగూఢమైన రాగమువలెనే వ్యక్తముగూడ నుండవలయును. సుమత్య తిలక మును గ్రంథమున కీమేండ్రిచీ వ్యక్తిరీత్యమును చర్చించెను.

"కావ్యే రసానుపారేణ వ్యవసానుగూడే నవి

కురీతక వ్యవసానుగూడే నవి

మనవృద్ధప్రతిబంధేషు యథా స్థానవివేకానామ్

రత్నానా మివ వృత్తానాం భవ ర్భృత్యధికా రుచిః"

అని అతని అభిప్రాయము. రహస్యగుణముగను, వర్ణనానుగుణముగను వృత్తమును వ్రాయవలయును. ఉచిత పుట్టమున సుచిత వృత్తమును వ్రాడవలయును. అప్పుడు దాని రుచి యుండును.

గయోపాఖ్యాననాటకమున, చాందీ భువర వాక్యములలో చలువుకొని 298 పద్యములున్నవి. ఇన్ని పద్యములు పాడుటకు రాక్షసిక స్త్రీల పటములు గావలెనని కొందఱవలయును. నేటిది యమానుషమనినాడ అనవచ్చును. అదిగా నేటి మానవులు కేవల మల్లకత్తులు, అనుమథుడు, అని మరికొందఱు అనవచ్చును. ఏవేదేమిన్నను ఈ నాటకమున 208 పద్యములున్నవి. ఇవన్నియు నాటకమున కుచితముగా నున్నవాఁ లేవా? అనునది మనకు సంబంధించిన ప్రశ్న. ఇందు, వివిధాన వివాదము (3) యుగ్రాహి (1) ఉత్సాహ (1) మారిక. 2 పద్యములు) మహాప్రహర (1) ముగిలినవి సామాన్య పద్యములు. ఈ పృథ్విధర్మమును విమర్శించునపుడు "శ్రీస్త్వని పాత్రము రచించుటకై యుద్దేశించబడిన వారు పద్యములు రచింపగలవాగుడనే నేనా పాత్రమునకు పద్యములు వ్రాసిరి" * అను చింతమర్తివారి అభిప్రాయ విహస్యమును గ్రహించి వలయును. నాటకావలంబమును బట్టికాక నటకులసంఖ్యవద్ద రచించేవినాటకం. ఇందువలన సుచితముగాని పలుకొట్ట పద్యములు వ్రాయబడినట్లు స్పష్టము. కల్ప వృద్ధికి ఇదియొక చాతుర్యము. చింతమర్తి యాలోచనముగనుపించినాడు. కాని నటకులను బట్టి వ్రాయవలసి వచ్చిన విషయంబు. ఎందుకే వారి నాటకములలో ఆస్తానపరితములైన పద్యములు గలవు. ఈ నాటకమున సుచితరస్థానమున వ్రాయబడిన ఉచితవృత్తములను గమనించిన చాలు. మునుముందు పదేపద్యములు అచితరస్థానమున నున్నచేతనే సరికిరించ వలయును. మొదటి వివిధాన వివాదము ప్రస్తావనలోనికి. మనరమును గూర్చి ఎట్టి పాదినది. గానానుగుణమైన అలోహపరోహణములా భరించున నున్నది. ఒక రేగమును ఆ రచనమున నున్నది. కనుక "సవనన ముఖా కిసాలయ పు. అము...." అను పద్య ముచిత స్థలము ననే యున్నది. నాటక మూడుదియందు మాత్రమును రెండు యోగ్యుక్తి మున్నదో వదిలివి అంశయున్నది. తిదోత్సుక్యాని గుణముగను ఆ పద్యమున్నది. ముగిలిన రెండును యుద్ధ ప్రారంభమున పృష్టాబ్ధములు రచించినవి. నటమూండునుంచి యా పద్యములును వీరోచితముగా లేవు. అట్లునుగి చెదిరిండుట పృష్టవి యుద్దేశము. అని విశ్చయమును వికనాదనవి చెప్పుట పాత్రవి యుద్దేశము. యుద్ధ పయయ మొనన్న మైనది గనుక ఇతరులకును అనేగ మున్నది. దానిని మాత్రమే ఆ పద్యములు వ్యక్తింపించును. అంతవరకే అది వాని యోచితము. ఉత్సాహమారి: ప్రతిమూండును కాలేని మార్గవృత్త పుట్టమున వ్రాయబడినది. ఆ విహాసకుడు నింపరు ముత్తాహియే. అతని భావములును కౌంబికోనగి భావములే. అట్టి యుత్సాహము, అట్టి భావములు గలవాని నోటినుండి ఆ మాధ్వి కను పలికిండుట అశక్యంక ముచితముగానున్నది. పాత్రకు రగినిభావము, భావమునకు రగిన్

తంజము అది నిరూపించబడినది. మహాప్రగ్భవ సంజమానముననున్నది దుర్బోధనుడు వదెన్నునై వచ్చుచున్నాడని తలుచెరింగించిన వెంటనే క్రుద్ధుడై నీమును, శ్రీకృష్ణునితో కలిసి తమ్ము ఎరిపనబుద్ధుడున్నాడని తలచి, ముందు దుర్బోధనాదులను తంజ ముద్దుతుకగును. ఆ పుట్టుమని నీముని నోట ఆ మహాప్రగ్భవావృత్తమును పరికించినారు చింతమర్తి. ప్రగ్భవ పీఠమున బుద్ధుడైనినీ. తుదిమునికులోడు రాషగూడ తగినట్లుండవలయును. ఇది పట్టివ మును, పరుషమును వన కర్తవ్యము నుపయోగించవలయును. చింతమర్తి ఆ పని చేయలేదు. సొచ్చినవచ్చుమన జరిగిన ఆ ప్రాయ సిద్ధిచ్చుమని తిప్పి మహాప్రగ్భవంబు వ్రాసినాడు. అది పట్టివమును, పరుషమును ఈ నాటమున లయగ్రాహి యొకపన్నుదించి. ప్రత మాశ్వాసమున ప్రవేశించిన శ్రీకృష్ణుని బ్రాచాన రామదేయమును వక్షింపి పర్చునుది. వనంబుననెన్నుచి నీమును, నుపయోజితముగనే యున్నది. అదిపచ్చుమన చేసినవనంత వక్షన సింపిచ్చుమని నెన్నుయ లయగ్రాహివృత్తములనే వాచెను. ఇదిగత నాటమున నన్ని వేదానుగుణముగనున్న పచ్చుములు రాన్నిగలవ్వు. వీని సిద్ధులచిని పరిచించుట యవసరము. ప్రతమాంబును, 1. "జలపిచ్చులిరుగుడు". 2. "ఈ పిచ్చుపర్చుకాదు". ప్చిరియోంబు 1. "మంచిములు విశ్వాసమునుములంబు." 2. "చరి మగ్గే మెనరించె" 3. చరినై చుటమర్తి. 4. "నా మహాపాద నాది నెన్ను పక్షింపరే". త్చిరియోంబున 1. "పిచ్చుకాం దిచ్చెత్తి పర్చుచును". 2. "పరిచిచ్చుసింపి నారాయణుడు రాను". చతుర్థాంబున, 1. ఉన్నాతా గయిరిచ్చి" 2. "లలనైచిరి చింతియలేదు". ముదిమాంబున 1. "తొలుదొల్లరి రాజ రాజ" 2. నేనే శ్రీహరివంశ పుట్టుచునే" 3. "నేనే పచ్చుకాంపియోము" 4. "వారియు ముదియు గరిగి" ఇట్టి మరొన్ని యుండవచ్చును. పత్తెనను అప్రాప పరితములైన పర్చ ములు చాలయున్నవి వారివలె నాటమునకు గొరవ పిచ్చుమును లయించునే పర్చునది. ఈ నాటమునంది పిచ్చుములందు ప్రసిద్ధుత యున్నది. గాంపిచ్చుమలేదు. తావురియు తక్కువ. పిచ్చి పర్చుములున్నను అవిభాగ్ని క్షితులనుండి గొలిపి జరిగినవే. కుడుగంటి వారు చెప్పినట్లు ఈ నాటమున నున్న పర్చులైరి ప్రెస్కీరీరి గలవియే. ఈ నాటమునందలి వదన కైరియు అట్టిగ నుటంబించినవే. ప్చిరమైన వార్క పదన, ప్రామాటిః గ్రాంతిక రచన నేను కొంచెంప ప్చిరముగా నుండవచ్చును. వనిని ఆ వదనము సాచ్చిప్రముగ నొక చిత్తావృత్తమును చిత్తులైరానినదిగానీ, ఉత్తరత హరిచోలేదు. ఈ పిచ్చుమును వేమ పాత్ర చిత్రణము నిరూపించు నుద్దెచ్చుమని చెప్పినాను.

చింతమర్తివారి నాటములలో పది యుత్తమముగాదు. నాటముల రచన ప్రారంభించిన క్రొత్తలో వ్రాసుకొనెన వృహన్నాటకమిది. లంకానాట వాఙ్మయ నిర్మాతలలో చింతమర్తికి యుత్తమస్థానమున్నది ఆ యుత్తమత్వము నాతడు పొందుటకు ఈ నాటముక పేర్ల మెట్లు. కనుకనే వీని పరితగా విమర్శించ వలసి వచ్చినది. "నా నాటములలో గయో శ్వాసము శ్రేష్ఠమున ప్రతి లంకానాట వాడుదురు. ప్రతిన్న యాదవము శ్రేష్ఠము నాయది ప్రాయము." అని చింతమర్తియే వ్రాసికొనెను. కాని గూర్చి మరొకసారి వ్రాయుదును.*

అ హ ల్య

— శ్రీ నరపత్కమార

(సంధ్యాదిక కాంతుల్లో వానిపురితో వీసమై అహల్య అంబోంది.)

ఏమని యందు నీ నిశిత
 దృష్టికి - గుండెల లోతులందు నే
 దో మనచేత చాగికొను
 నూహలరా పసిగట్టినాపు, దా
 దా మిళిరాల్ప వాంఛల వృ
 త్తా ఇటు ఎచ్చిగ తేతువేమి ? నీ
 వేమై నివాంఛ నేర్చుచు
 వేమి అమిత్యుర గౌరమాంగనన్.

ఈయెని మోహివారిని
 ఇ.న నివా శిశుమైలాని - లే
 దోయి : పసిందిహో యని
 దీర్ఘి యుండిన నున్న జూది - నా
 దోయితి జూదియైని నిక
 మారిము పోవగరాదె, ఇట్లనన్
 రాయిదీ పెట్టుటన్ చగును
 రా ? నిను పోలిన మేరివానిన్.

మరి కనులందునన్ గనుల
 మల్పగ దోహము - అచితములం
 దిరవగు 'గౌరమీయతి' న
 శించెను నట్లుల కానుపించు - ముం
 చిర దిరుగాడుచుంటి, నను
 చారుణ యుష్మదనంత మోహాహో
 ద్ధరతకు గట్టిపెట్టుదువే !
 దోర్మదు పంజరమందు గొందువే ?

ఏ నాక మాయలో పడితి

నేమొకొ : కాదని నిన్ను ద్రోయగా
లేను మరిన్ భవన్మయర

లీలలో ముదితాంతరంగనై
లీనత పొందలేను - ఆర

రే : ఇక నీకును నాకు నెట్లు సం
ధానము గల్గు : చెప్పగదె :
నా యెవ రావడిహాకయండినన్.

నా విచిత్రిత్యగాంచి మరి

నవ్వెవ వేలకు : గౌరవీయ సం
భావన నీకు నిట్లు లను

మానము మాన్పెను సంపదేమి : కా
దా : విషయాది నిష్ఠ హృద
యమ్ముల వారికి చూరమైన నా
యా వనవాస సీరసము
యేంపిన జీవిత మిట్లు నేనెలా :

రేగిన మోహ మలరమగు

రీతుల నే నెరుగలగలేను లో
దాగిన రోక్కెలన్ చెనకు

దారి నెరుంగను చిష్టకమ్ములం
దేగగలేను ఈ ద్విత్వయ
మేమిది నీవు పరిష్కరింతువో :
జాగిక యేంలా : పడితి

సామి : త్వదంశ్రుల నే నహర్కారా :

(అశ్రువులలోని తీగెండ్లి ఎర్రగా పకపకా నవ్వివని.)

వ్యాసము :

ఎంకిపాటలు

— “శ్రీ సుప్రసన్న”

నా దృష్టిలో అదుపరాండ్రవి ప్రపంచ మందు మొదిటి వరుసలో నలుచున్నవాళ్ళలో సంహారి సుద్ధాచాపుగారు ఓరు. ఆయన నాకు “నాయుడుదాన” గా కనిపిస్తాడు. “ఎంకి కోపాటాచ్చి - ఏ దేవో పోయి - కట్లో నాకాపడితే - చిట్ట తేరినే సరికి - తరుకుమని యెంకి నా దరికి రావారి - చదుర కాదోనంటు సందలాలి” అన్నపాట పాడుతూ వుంటాడు.

నింహారి సుద్ధాచాపుగారి ఎంకిపాటలు తెలుగు దేశంలో వినిపివాడు లేడు. రోజూ లేడిమో ఆ పాటలను పాడుతుంది. ఏ సంగీత సభలయినా సాహిత్య సభలయినా అవి వారా ల్లిందే. ఇలాగా ఎంకిపాటల్లో ఉన్న ఏదో ఏదేమో అతేషంగా ముప్పై సంవత్సరాలుగా ఆంధ్ర ప్రజాపితావచ్చి అందరినైనా ఉంది. ఇదేదో ఏదేమో ఇలానే ఉండిపోగలదనిగూడా నాకు సమ్మతిగా ఉన్నది.

ఈ పాటల్లో సంగీత వాహిత్యానా ఎలా మేలిమితుటు పోయినాయో, తేవలం ల్యాగరాజస్వామి కీర్తనలు సదామరి మనస లలో అలవనాళ్ళు పాడితేనేగాని వినివాళ్ళా, తేవలం ‘లారిలప్పు’ పాటలు ఏదోలా విని మాలోది ఆ రోజే ఓది అనందించేవాళ్ళా గూడా కలిసి ఎంకిపాటలంటే ఎందుకో చెవులు కోసుకుంటారు. ఏ టేకాక ఎన్నుచూ పాట కచేరింకు వెళ్ళని పెద్దవాళ్ళు తేవలం సాహిత్య పతులు. సాహిత్యాన్ని వూజా ద్రవ్యంగా భావించేవాళ్ళూడా ఈ పాటలు

వింటున్నాడు. అదిగో అనైపు పల్లెటూరి వాళ్ళూడా వింటున్నాడు. వాళ్ళకు ఇటు సాహిత్యమన్నా అటు సంగీతమన్నా గిట్టదు.

మన మంతా వేదాంతులం గదా! అందు కోసం మనం ప్రణయ కవిత్యం విలా వ్రాస్తాం; ఇది తుప్పమైన కామానికి చెందిదా; అనేది పూర్వంలోనే భారతీయ వేదాంతులం బుద్ధిలో మెరిసింది. ఇకనే? వాళ్ళ ఆ ప్రణయాన్ని దేవుడికి అందిగట్టారు. అప్పుడు మంచుత్తులైన శ్రీసృష్టుడుక్కడా “శ్రీ రామచంద్రులంబుం దొయి రాజిల్ల” మైనాడు. శ్రీ విశ్వమణిగారి వక్షాట్రదే కమలంబుని పట్టుకున్నాడే అప్పుడేమి మనకు వినిపించటం మానేశాడు. ఈ రకమైన కల్పనరానికి ఓరేలు ఇచ్చారు “మమరతక్తి” అని.

ఈ మమరతక్తి సంస్కృత సారస్వ రంలో జయదేవుని “గీత గోవిందం” చేతా తెలుగు వాడ్చయంలో క్షేత్రయ్యగారి “మమ్ర గోపాల” విధాలచేతా సమృద్ధిమై పోయింది. నారాయణ తీర్థాదులు అన్నమారాధ్యాదులు కూడా ఈ సాంస్కృతికాన్ని తేవలంతం చేశారు.

ఇంకమోకా కళాధ్వం మొదిల్చే ఆంధ్ర సారస్వతంలో గొప్ప విప్లవం వచ్చింది. అంతకు ముందు పిల్ల మనుచరిత్రలూ, పిల్ల మనుచరిత్రలూ పుట్టికవిత్వం అందయుగంలో ఉండేది. గుంటూరు, రాయప్రోలులవల్ల తెలుగు సారస్వతంలో ముఖ్యంగా కవిత్వంలో మామూలు వచ్చింది. తెలుగు కవిత్వంలో ‘రామాయణ’

నిజం' ను ప్రవేశపెట్టినవాడు శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు. అంతరిక్షాన్ని రాజప్రాసాదాలలో, ఎండనోవ్యానాలలో, చంద్రాంశ బొబ్బోపరి చిత్రరత్నమయ కల్యూణలో సాగిన ప్రణయాన్ని సాహస్యమైన తెలుగు మనుషుల మధ్యజరిగే ప్రణయంలోకి మార్చాడు. సుబ్బారావు తన కృంగారం కేవలం దావా తర్ఫు ప్రణయమే కాకుండా ప్రేమయోక్త్యవర్థకో ముదాయన తక్కి. వాత్సల్య, స్నేహాది గుణములకుమాత్రా ప్రాసం అయ్యేట్లు చేశాడు. అందుకే "అమరని కృంగారం" అని దాని పేరు.

కృష్ణకావ్య ప్రణయ వివర్ణం మొట్టమొదటగా విలక్షితం. అయిన ప్రణయంలో తీయని దాత అమరమైనాడు. అయిన ఆ తీయని దాతను ప్రేమదాసి అని పిలుచాడు. అతని పవిత్రం చేశాన్ని దానినలాడించింది "మీకు మనసారాగా నేర్పినను ఎప్పుడు" అన్న గీతం హృదయాలను పరిచించి. చేకలో ప్రణయరహితం అట్లాబోయింది. చలం అన్నిటూ ఈ పవిత్రం నీటి హిమాలయ కౌండల్లోని వచ్చిన ప్రవాహం ప్రేమ కాలువల్లో ప్రవహించడం దాకా వచ్చింది.

ఈ రకంగా కృష్ణకావ్య ప్రతిరచనలన్నీ దగ్గరే చేరొచ్చేవు సమాధివాడు ఈ ప్రణయ కవిత్వాన్ని చేరొక రకంగా ఉపయోగించాడు. కృష్ణకావ్య - రాయప్రోలు వాళ్ళ సాహసాది నిజం' లో తంజన్సు పాతదే. దాని దాదాపు పాతదే. కొంత పాతకృంగారం వచ్చింది కాని, చంద్రులనుకూడా మార్పించం గురకాక దాకానే ఉండే బోయింది. మిగిలిన వాళ్ళ కొన్ని కొన్ని గొప్పగా తీసినా ఎక్కువగా పాత తంజన్సు పాతదే అయింది. క్రొత్త తంజన్సులో క్రొత్త తీరులో కన్నెరసాని పాటలు వెలు

పడినై. కాని 'మనూరి' హృదయంలో హతాక్షుగా "గుండె గొంతులోన కొట్టాడు తాది హిమాలయ దీపరా తీసినంత నేవు" అనే దరణా మొసినై.

దానిలో అయిన ఎంకి అరాతన సాగింది. ఈ రీతం మొదట్లో ఇట్లా సాగుతుందనుకోలేదు. అయిన మరలమహా లేని విధంగా దానిలో విషమం లేనుక వచ్చాడు. ఎంకి పాటల్లో అయిన వాడిన దాని అంతకువూర్వం ఎవరూ కావ్యం లేని ఉండలేదు. అలాంటిదే దాని అంతకు ముందు వానవతుల పాటల్లో మార్పి ఉండేది. అప్పటికి సాహిత్యంగా అంగీకరించి ఉండేది. ఈ దాని స్వీకరించి పదాలరాని సాహిత్యంలోనూ సంగీతంలోనూ ప్రచారం చేయడేట్లు చేయకున్నాడు సుబ్బారావుగారు.

ఈ కావ్యంలో దాని పవిత్రం అయిన సమాధిలో క్రింది తంజన్సు చెందిన వాళ్ళ దాని. దీనికి ఉపాధ్యక్షుల వాడిన 'మనూరి' వాడు దీన్ని 'మనూరి' అని 'మెంకిపాట' అని వ్యవహరించాడు. ఆ కాలంలో దానినిన ముందు కొందరు ఈ పాటల విషయంలో వ్యతిరేక చెరిచున్నారు. వాళ్ళకు ఈ లాప పవిత్రానికి గ్రహాంశం వాడటం. "వాళ్ళం రసాత్మకం కావ్యం" అన్న విశ్వాస తుదిత లాప పవిత్రమూది వచ్చుతాడు. రసాత్మకమైన ఈ గొప్ప పవిత్రాన్ని పోత దావనల్ల దాగా చేర్చి పవిత్రములు. సమయ కిచ్చివ్వమో నాటించుచున్న ప్రేమకునిలో, కావ్యంలో అయితే పవిత్రమే రసాత్మకతాది విలక్షితం. రాయప్రోలు వాళ్ళనే సమయ విజయం రసాత్మకమై గుంటల తరలింది పదమూ పాదము అప్పగించకపోతే గాటం అదేదెట్లా అట్లాగే ఈ కావ్యంలోనో ఆ కావ్యంలోనో తూరి

కానీ కొద్ది ఇది రసవంతమైన వదం, అది రసవంతమైన వదం అంటే ఎట్లా? నాయకు డాబా, ఎంటివంటి సామాన్య గ్రామీణ నాయకా నాయకులు ఏ ఇంట్రూదీవరెనో, ఏ దమయంతి వరెనో సంస్కృత సమాసాలలో మిహ గీత లాలసిస్తే ఎలా ఉంటుంది? పాత్రోడిత మైన డాబ కాలాంటే ఏదా మన వాటం?....

"గ్రామ్యధాన్య రహిత్యైర్త్ర జయగదస" ఓ పదేద్రవస్త్రీ అన్నావనుకోంది. ఎందుకు జయగదా? పదమంటే ఏదానానానా పెట్టి డాబ సాన్త్రీధావములు రిత్తాది స్థాయి డావములందు ఏ రూపంలో పెట్టబోతోంటే అదే రసం ఏదా? అయితే ఏదానా డాబా దులు, రత్తాది స్థాయి డావలు గ్రామ్యధాన్య మాట్లాడుకోనే గ్రామీణుల మనసా? అయితే వాక్యములు రహిత్యైర్త్ర జయగ దున్నదే! ఆ రహిత్యైర్త్ర వాక్య ధాన్యలో వాల్ల పెట్టెం చేతుకుంటారు గదా? అలాంటివి. గ్రామ్య ధాన్యలో రహిత్యైర్త్ర జయగదే వాటం అవిధ్య అయి పూతుకన్నది.

అదీకాని గ్రామీణ పాత్రలను రహిత్యైర్త్ర వ్యూహ వాటికి తగిన డావకుగా ఉండే గాని రహిత్యైర్త్ర జయగదేపదనేమోదపర్యం. అందేత శ్రీ సుమారి పుష్కరాభాగతు అమి ఎంకిపాటంలో 'నాయకు డాబ' 'ఎంకి' పాత్రలకు తగినట్లు డాబ రహిత్యైర్త్ర. ఇలానే ఈ గ్రామ్య డావవికలలో కృషి చేసినవాళ్ల డావమంది ఉన్నాడు. కానీ వాడు వికలురై పోయాడు. వాళ్ల పాటలకు 'ఎంకి పాట' సొందర్యం రావేదు. ఈ వింగ ప్రయత్నం చేసిన వాళ్లలో శ్రేష్ఠుడు శ్రీ ఆదవి పోసిరాజు.

ఎంకి పాటలు తెలుగులో క్రొత్త రసమైన ప్రయత్నవిత్తానికి పునాదిపేసింద చెప్పాను.

ఈ ఎంకి పాటలంతా 'నాయకు డాబ' హృదయం అని చెప్పవచ్చు. డిప్లో ఎక్కువ పాటలు నాయకు డావవి. కొద్దిమాత్రం ఎంటివి. కొద్ది ఇద్దరినీమా. తను తక్కువ పాటలే పాడినా నాయకుడావ కంటే మంచి వాటలే ఎంటి పాడింది.

ఇంటిపరమా ఏ ప్రణవాన్ని విమర్శించినా "ఈ నాయకుడు రోదాన్ను, నాయక ప్రావి, స్వాతీన నికం" అని అంతార డావం కొలెట్టెస్తే కొలెవంలో పరి సోయేది. ఇప్పుడు పలాకాడు. ఇందులో నాయ కుడు "నాయకు డాబ." ఈమనియందు పరిసరాల్ గునాట ఉన్నామో లేదో తెలి యదు. ఈ క్రొత్త ప్రణయ నాయకుడు ఇది పరిసర ప్రణవాల్లోని ప్రణయ నాయకుల లాగా ఓ పోలిపోసిన మర్రిదామ్మ కాదు. ప్రణవాల్లో నాయకుడు మస్తికాని మస్మ యుడు. పుష్కరాభా... ఇత్తాది నిప్పు లక్ష డావా పరిగి ఉంటాడు. నాయక కంధ్ర వింధాన్ని, కుముదిలోదన, భృంగాలక.... ఇత్తాదిలో పరి. వారిది ప్రణయంకూడా అప్పట్లో మామూలే. చూచుకోవడం, ప్రేమించుకోవడం, మిహుడార పదటం, పెళ్ళి, నింట్లో కృంగాలం ఇంటే. ఏ ప్రణయ మైనా ఇంటే. లేదా ఉంటుంది.

నాయకుడావ నిప్పుగింజ రసమూర్తి. అమనిని ఎంటియించుగల ప్రణయము అపా విము. అవి కామం కాదు. ప్రణవాల్లోలాగా మది ఏదాది నిర్వాస వర్తన ఈ కావ్యంలో ఉంటుంది. ఈ ప్రణయం హృదయాలకు సంబంధించింది. "ఓ వెలుగురు పిల్లా, నీ కాపు పుట్టె" అని నాయకుడావ ప్రార్థిస్తే "నీ పిల్లలోనే మేమిదా నాయకు డాబ" అంటుంది. ఆ వెలుగురుపిల్ల నాయకు

దాన వీరలో ఉంటాననివారు నాయుడియం దామెతుగం పంపెదాత్తమయిన ప్రణయి దాను గోచరిస్తుంది.

నాయుడుదాన కల్పక పంపివెన్నెల్లో వర్షంవేలో పీరి పీరి గట్టిపీటుగా వస్తున్న ఎంకి పనింకీలా వాడూర మేలికిస్తుంది. ఎంకిలో నాయుడుదాన తిరుపతికి పోరావది. అక్కడ అయిన స్వామిలో పమన పిన్ని పిండితుంటాదా అంటే "రాత్రి. దానినా వెళ్ళ వెళ్ళుతుంటా పండినిండ్లంటా" అని. ఎలాంటి వోరి? ఎంకి మాటలా అన్న ప్పూకు మామిడి రోటలోకిపోయి మురి వంటకాపి నోడ్ల వేసుకుంటే పిన్నమై పోయింది. పిన్నమై పోయినా ఎంకి ఉండా రివోలే? పిన్నమై పోయినా ఎంకిగోనే పడవమీద నావారి. ఆ పడవమీద ఎంకి నావికుంటే "అవోనే ఎంకి తిండివంటా మా పాకలేనే ఎంకి పడవ పిండ్లలో" అని పాకరా. ఎంకి తన చేష్ట చూస్తుంది. పిన్ని ప్పూకు. తెల్లవారి మాట్లాడితే చనిపోయితుంది. అయి మెల్ల భాగలవేయి. తిల్ల భాగల వేయి. కత్తెలేనా అవకాశమేకాదు. అయి వాక్కినప్ప వేరి వత్తెవేయారాంటి. అయి తివగుంటి. తనసాన్ని నమరి మంగిన పిల్లది.

నాయుడుదానకి కొన్ని సందభాలున్నై. ఎంకి పాడుగూరుపోయి మగ్గు రావేదని కోపం వచ్చి పిన్నమై పడితుంటే మిట్టా మంటా అయి వచ్చి "పక్క వచ్చా"నివి తెప్పారది. పాడుగూరులో తాను వాడిసారే వ్యూహం. పాంం నుండి పార్థుపోయి వచ్చి వ్యూహం ఎంకి చూపు చూడాలని నాయుడు దాన కోరిక.

ఎంకి గాలోకసారి పోకతే దాని రోదంకా తాతలాగా తోప్పేర్తరది నాయుడుదాన.

నాయుడుదాన తిరెల్లానని పోయి కనునాని చెప్పే మామవేషంతో కనునం అడుగు అంటావది. అయి తత్తమాదంటే అంటుంది. "తూర్వా పీరాణ దినికి పోయినాను. అయిన రిచ్చ మారిపోయింది. మీరు మెల్ల మొదట్లో తూర్వా దినికి కలిగారు. విన్నాయన మేరు ప్పూ పాకేర్త మురిపించినాను. కొద్దికోణట్లో పిండ్లంపిడి కొడుకు పుడిరాదు. పిండ్లం పలే తిండ్లమీద తూర్వాది." అని నాయుడు దాన పోకె చెప్పరాదు.

అయిన పిన్నమైదానా ఎంకినే చూస్తాడు. పిన్నమై ఎంకి పనిండ్లకి కలిసి చెప్తుంది. కలిసి పనిండ్లమీద. పిన్నమై పైకెరి చుక్కలాగా దిగి పోతుంది. కొద్ది మెల్లమల్లగా నెచ్చి తుంటి. అయి అయిన ఇలా అంటాను: "తెలిపిరానీయి - పిండ్లంపిడిరాది - పిన్నమై పేరి పిండ్ల - మెల్లమల్లలు నాకు" అని. మిరి మనోజ్ఞుల దానని.

ఇది ఎంకి. ఎంకిని నాయుడు పలా అలాది ప్పూకో నాయుడు దానని ఎంకి అలాగే అలా ప్పూకుంది. నాయుడు దాన దిగ్గో లేదు. అయి పిక్క తేదోతుంటే ఎంకో వెంట నదిరి పట్టుగా. అయిమూలో చూస్తుంటే వెనకం ఎంకో నమినిట్లుగా. వెన్నెల్లో చూస్తుంటే పిక్క తిరికి పనిండున్నది. అయి నాయుడు దాన తాదా అదీనదోటుకు ఒంటరిగా పాతుంది. పేరి తరింకలను చూచి నాయుడి దాన మనస్సులా తరిపోస్తుంది. చింత్రును అస్తమయంతో తనరాణ వస్తావంటే అందు తుగా విరికిస్తుంది. పిక్క పంకావది చిత్రంగా ఉంటుంది. ఎంకి "దాన! అస్తమయలో పి చూపు ఇంతే ఉంది. ఇంత చిన్నవాణ్లో పి తెల్ల వచ్చా" వంటుంది. "ఇన్ని అంకాలు గరి పిచ్చ నా గుండెలో ఇమిడి పోలేదా"

అని నాయుడుదాన పమాదానం ఇస్తాడు. ఇట్లా ఉంటుంది వాళ్ళ దోరణి.

ఎంకికి పూండానలు తెలుసు. పూల మను నులుకూడా తెలుసు. నాయుడుదాన చుట్టూని పెద్దమనిషిగా ఎప్పుడొనలు చేసినాడు. కానీ తీర్పులేదు. అమె అంటుంది చంద్రుణ్ణిగూర్చి "నాకానీమాకాదు, పీకానీ మాకాదు, ముద్దె మొదలుకే మనికు పెద్దమని నన్నాడు." "కన్నీరు పీకేల నెండుటాదా. కనికామే సాన నెండుటాదా." అని అంటుంది. ఎంకిని చివరిపెటెగురి గంగ చిమ్మింది. ఎంకి నివమెచ్చ తానలు చేసింది. "పిరిదాని వికలిపి మొకమొ మొకమూరిని పెటెగు రేవతకు చిచ్చరిగింది పెట్టింది." అమె అంటుందితో అని కాక పక్కాచురు ఎదుల "కలవాన" నిలిచింది. అమెను చేస్తాడు. "తల తమిమికోని రాని తడిచునైనాడు."

పటిపై కొమ్మ ఉమ్మారగా ఎంకి ఉమ్మార డాగింది. నెలమం పిరులో ప్రకా ష్టెన్నాడు. అమె డాగుతుంటే నెలమం బహుటాపాల్లో అమెకు అలంకరించింది. దీపంగానూ, రిలంకంగానూ, పీతంగానూ, కిరీటం గానూ అ నెలమం అమెకు నేవచేసింది.

ఈ రకంగా ఎంకిని ఒక సామాన్య ప్రతి యునిగ మాత్రమే కాకుండా విస్తప్రదయ

వృధాపడిగా చిత్రించినాడు. "ఎంకోక్క రేవతై పలె నంటాడు" అంటాడు. ఎంకి చేవతై చెలసింది.

ఈకావ్యంలో కవి ప్రతిభ అతిమోహనంగా విస్తరించింది. ఆ కావ్యపద వాతావరణాన్ని తన చింతాలందేత ముంకరతరంగా మార్చి వేసినాడు. అచ్చల సుధాంశు కాంతరూ సౌధ ములు చేర్చి, అచ్చుచిన్నచాలూ, రోటబూ, మోలదాపునూ, చీమగమ్మనూ తప్ప చాగ రుచ్చైన వాతావరణమే లేదు.

మూల సుధారావుగాడు ఎంకిపాటలు రిచ్చ మరేమీ రాయలేదు. కానీ వాసనకు సాటిన్నరలో చిరస్థాయిగా ఉండిపోతుంది. మికివాడకూడా సాటిన్న తోపానకుల పూజాచిహ్నంలో చేరిపోయింది. అచ్చరినెంల సాహిత్యం చిరిగి ఉన్న కొద్ది ఉత్తమ కళా పులకలో ఎంకి పాటలకు ప్రముఖస్థానం ఉన్నది.

ఒక్కోపాటమీనార్చి దానం నృప్తంగా తెలుపబడినది పెంలై పేడేలయిన రామాలని అన్నాడు పంచాంగులవాడు కీకిలో. కాని శ్రమ అనిక చుట్టని వ్యాధాత మికిపాట లను పవ్యావ్యాసనగా బృహస్పతియంగా చదిస్తే దానిలోని మణికాంతలు మరింత జాజ్వల్యమానమై వెలిగిపోతాయి.

కృతార్థ

— “శ్రీ సీతాబయ్య” —

సిగ్గులో ఇచ్చి చాచుచున్నది. సుద్ధారావు పాంటు జేబులో చేతులు దూర్చి ప్లాటఫాండ్ మీద ఆటాఇటా తిరుగుచు బంతిదోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు. ఆకాళంలో ముట్టుబా, చందమామలకు పోటీ పడింది. కొంచెంనేపు వెన్నెం, మరికొంచెంనేపు మను చీటి ఆ ఆర్తరాత్రిచే చోటాడు రాకుతున్నవి. అల్లంత మీరాన రైలుబంతి రైలు కాంతులు కనిపించినవి. అందరితోపాటు సుద్ధారావునాదా పెద్ద పెద్దంగా పిగిలు చేరారు....

బంతి “సుగమ్” మని పిచ్చి అగించి. ఆ సకాసమయంలో లోకమంతా విద్రిస్తుంటే ఆ స్టేషన్లో ప్రాచీనోటి పరుగులను వస్తుంది. పోలీస్ “మహాబాద్ నగర్” అని అబద్ధమైనది ఆటా ఇటా తిరుగుచు. సుద్ధారావు సెకండ్ క్లాస్ పెద్ద ఎక్కడ ఎన్నడో చెలికి కనుక్కొన్నాడు. చెప్పింగ్ తెప్పించి లోపం పెట్టించాడు. హురీ ప్రాయ ఇచ్చిచేసి ఎక్కి తియ్య గట్టిగా కదిలవేట్టు వేళాడు. ఆ గట్టి కిచ్చికి రోడు ఎదో గాజుల గరిగరి ఆ పెద్దలో ఒక మూలనుంచి పని పించింది. సుద్ధారావు ఆటవెచ్చి చిప్చి నారించాడు. ఎదురో కిన్నామూర్తి. చిద్రా వస్తలో ఒక ప్రక్కవపున్న చెప్పింగ్ను చూడతూపండి. అది ప్రక్కన ఒక భూదా యువకుడు, అతను హాక చూగుతున్నాడు. వారి నీటు తెమియగా ఇంకొక నీటుచూపుచే వుంది. వానిమీద ఒక ప్రాదెంటులా ఉన్నాడు ఇల్లప్తొకెడ్ పిట్లీ చేత వట్టకొని ప్రక్కకువారి తూచరున్నాడు. ఆతన్ని చూస్తే ఎవరో తనకు పరిచిత వ్యక్తిగారోచింది సుద్ధారావుకు. ఎగ్గరికుపోయిచూస్తే తన పాత స్నేహితుడు వెంకట్రావు.

“అరే ! వెంకట్రావు !” తట్టి లేపాడు సుద్ధారావు వెంకట్రావుని. “ఏంలా ఎక్కడనుంచి వస్తున్నావంటే ఎక్కడనుంచి వస్తున్నా” అని కుకం ప్రశ్నలు వేసుకొని కాస్త వచ్చుకుంటూ సిగరెట్లు కాలుస్తున్నాడు. ఇంతకా చాచి చిరాకు కలిగిస్తున్నట్లుగా ఆ ఎదురు నీటులో పిల్ల చేతులు దూకిస్తు గాజుల గరిగరి ఎక్కువ చేస్తుంది. సుద్ధారావు ఎందుకో అటు చిప్చి మరర్చి ఏరాగ్రతగా చూచాడు. ఏదో పెద్దఇంటి పిల్లలా కనిపిస్తుంది. ప్రక్కవపున్న వ్యక్తి తన సంబంధీకుడులా

తోస్తుంది. ఎందుకంటే ఆ తూతులలో అప్పుడు ఆయన ఐజంమీద కూడ వడదం సుబ్బారావు గమనించాడు. ఆమె మొహంచూచి “అందారా!” అని చెప్పుకోలేక పోయానా. అందాలు మాత్రం కలదని ఆమె తెల్లని మడుటి మీద వెలుగుతున్న చక్కని సింహారపు చుక్క పెక్కిరించినట్లయింది సుబ్బారావుకు. టాపుసెటు ఆతుక్కిన్న ‘హెడ్’ కాస్త అంత వేగంగా తిరుగుతుంటే ఆమెమొక్క ఆ నల్లని పంతుల ముంగురులు అటూ ఇటూ తేలుతూ ఆమె కొక వింతసోయాగాన్ని ఇస్తున్నది. ఆమె అనుకొన్న ఆ కిటికీనుంచి అవతల వైపుకు దృష్టిపోయింది. మునుకు మునుకుమనే చుక్కలపచ్చ చివ్వంగా వెన్నెల విడిచిమ్ముతున్న వెన్నెలరాజు. ఆ వెన్నెల సుడుదలస్తూ ఆ కొరిడలూ, ఆ అడవులూ. ఇంక అంతే. ఆమె ప్రక్కను వ్యక్తి కదిలాడు. మొహం పంచుకొని పుండదంపల్ల ఆ క్రీసీదిలో సరిగ్గా అగులించలేదు. ఆయినప్పటికీ సుబ్బారావు తాప ప్రవాహానికి తట్టించుకున్నది.

“ఏంరా : సుబ్బారావు : ఇంకా చూపుతున్నావా : లేక పుట్టోగమా ?”

“ఇంకా ఎందుకరా : ది. ఏ. పోయిన సంవత్సరమే ఆయిపోయింది. ఉద్యోగం దోసం ప్రయర్పించాను. వెంటనే దేవయ ఉద్యోగం తాళి పుండింది. చేరాను.”

“ఆయితే సైనికులు కొంచెంలేకుండా ఖమ్మ చేస్తున్నావన్నమాట ?”

“ఏముందిలే : ఇంటికి కొంత పండి మగిసింది నాకు పనికి ఉపయోగిస్తున్నా.”

“అ... మర్చిపోయాను. నీ పెళ్ళి గురించి ఏమైనా మూడూమంటి జరుగుతున్నదా ?” సుబ్బారావు ఈ ప్రశ్నకు జవాబుగా ఒక చీర్ష విశ్వాసం విడచాడు భార్యంగా. “ఏమిని చెప్పుమంటా : చాలా మనుషులు ఎచ్చిపోయినవి. కాని మానామ్మగారు తిరిచి నక్షత్రాలన్నీ చెక్కపెట్టి సంబంధం చెడగొట్టన్నారు. నా అవంగీకారాన్ని నేను ఒసినాను సూక్ష్మంగా చెరిచుచ్చినా ఆయన గ్రహించుకోలేక మళ్ళా అదే దోపిడీలో నలుస్తున్నాడు. పోలీస్ ఎన్నడు జరిగారో అనాడే జరుగుతుంది.”....

“కాలేజీలో గూడ మరెలా పున్నావా ?”

“లేకపోతే అంత చలాకీని కాచిని నీకు తెలుసుగా : ఆలే అబ్బాయ్ : నీకు తెలియదుగాని ఎంటరి తనంతో బహుశాలం ఉంటే చుర్ర కాస్త మొద్దుదాని మానవుడు శుభురై పోతాడేమోననిపిస్తుంది. ఆ జడతవ్వం రాకముందే గణక

ఒకరి స్నేహితం లభించిందంటే. ఆ జీవితం అనందానికి, అదర్శాలకు, అందా లకు నిలయమౌతుంది. అప్పుడుగాని మానవునికి - ప్రకృతికిపుండే అనిర్వచనీయ వంబంధం గోచరంగాదు...." సుద్ధారావు ఇలాగా వేగంగా పాగిపోతున్నాడు.

"అబ్బబ్బ! ఇంకదాదు, చాలుచాలు. మనోకాష్టమంత మూటకట్టుకొని మోస్తున్నట్లుంది."

"ఏం?"

"లేవోతే ఈ ప్రైవేట్ మేమిటంటా?"

"ఏ కళ్లూనే అనిపిస్తుంది, ఇలాంటి సమయంలో గనక అలాంటి ప్రైవేట్ మే లేకపోతే మన జీవితం పాడుబడ్డ బంబులు భూమిలా మారేదే". కొంచెముసేపు విశ్మయం అవలించింది. ఎవరీ చెప్తున్న ఆ లావణ్యవంతి చేతిగాళం గలగం మాత్రం అప్పుకప్పుడు విసిరింది. వెంట్రూపు పిగవెట్టు ముట్టింది ఇలా అడిగాడు. "సింధ్రాదామలో....పోసిలే.... మర్చిపోయా.... నీ ఆస్తిసేమిదో కాస్త ఇవ్వ" "నాగ్గు పెన్ను లేదు, నీవు వ్రాసుకో చెప్తా. చార్జులం బర్రింగ్, పీజిలాని, హైదరాబాదు, అవి వ్రాస్తే చెప్పేస్తుంది ఉత్తరం. నీవు సింధ్రాదామలో పుంబున్నావా?" అప్పుడు అన్నాడు వెంట్రూపు. సుద్ధారావుకు ముకుకు వస్తుంది. తూటం మొడిచిపెట్టాడు. కానీ మొడిచిలో గలగలం మూటమూటలా పిలిచి న్నయ్యే. అంతకింటి పెక్కువగా రైలు చేసే మోర - ఏదో డ్రైవ్ చెప్పింది కాదోయి, మోత పెక్కువయింది. ఆదేమోర ఆదేమోర, అలాగే పాగిపోతున్నాంది. వాం టానే తూగుతున్నాడు.

పైన ఇంపై బంబు కాంటిర్ బంబు వెలుగుతున్నాంది. అలమూరిలోని గవీ యారం ముట్ల పేరు గలబర్ని చూపిస్తున్నాడు. ఎత్తి బల్లమీది రెండు పుస్తకాల దొంతరలు వున్నవి. ఒక పుస్తకం చూత్రం సుద్ధారావు చేతులో తెగవబడి వున్నది. పుస్తకాన్ని చూస్తూ చూస్తూ ఉండంగ రిస ముచ్చట మరో ప్రస్తావన మీదకుపోయి అక్కడనే సైరకీలులు చేయడం మొదలు పెట్టింది. ఆ మనస్సు మరుసమైన ఊహలలో మనోహరమైన సౌరాలు నిర్మిస్తుంది. ఇంతవరకూ అలాంటి సౌరాలు ఎన్నోపాట్లు కట్టడిసిన- కాలక్రమేణ ఊహల హద్దువంతే అని వరసీకమై యుంటాయని అరిచి అనుభవ భ్రాష్ట్యకంగా తెలుసు. అలా తెలిసి తూడ రెండు వెలల క్రితం కనుపించిన ఆ సుందర మూర్తి, అమె చేతిగాళం గల

గలది అతనికి కళ్ళముందు అప్పుడే జరుగుతున్నట్లు అనుభూతుడయ్యేవాడు. అది చూడ ఒక మధుర స్మృతిగా మిగిలిపోతుందేమో అన్నకంక, చింత అతన్ని వెంటాడుతున్నా. ఆటలుటటుకు త్రాళ్ళ చూచిరి తయారై అతని ఆత్మ విశ్వాసాన్ని దెలిసి చెదిరిపోతుందా గట్టిగా బంధించినది. అందుకనే చేతిలో ఉన్నవని కాస్త చేతిలో వప్పజెప్పి, కిటికీలో గుండా చుక్కంటేని ఏకదీక్షగా చూస్తున్నాడు.

తలుపుతట్టిన చప్పుడైంది. మిమ్మారావుకు పనిపించ లేదు. మరికొంత తడవుకు తన పేరుతో ఎవరో పిలిచినట్లు పనిపించింది. చివాటన లేచి తలుపు తీయంగనే బియ్యంబంతి వచ్చిన వ్యక్తిమీద వారింది. అతనిక పెండునుమ్మలులా కను పించాడు. ముదుగురితనం ఆయనగారి వ్యక్తిత్వానికి గాంధీర్వాన్ని చేకూరుస్తూవుంది. ఆయనను చూడంగనే మిమ్మారావుకు ఎక్కిరో కిటికీనట్లు కిటికీనైంది, కాని ఫలానా రోజు అని మనుసుకు రాలేదు. ఆయనప్పటికీ మిమ్మారావు "నమస్కారమంది. దయ చేయండి రోజుకి" అని వచు కట్టి చూపించాడు. "తమ లేచిపొయిన వచ్చారో" అని అడిగినట్లుగా పడుకుని పొయెం చూపింరో నిలబడ్డాడు. ఆయనగారు జేమి రోని పొయగాటి చుట్టరి పొచ్చారని ఒక గుర్తు తీసివదిలాడు చాల నెమ్మదిగా.

"అచ్చామ్! పేర్ల నన్ను గుర్తుపలేదో లేదోగాని, నీవెవరో నాకు పూర్తిగా తెలుసు." మిమ్మారావు గురించు ముగ్గురు "అందుకనే మమ్మల్ని ఎక్కడో ఒకసారి...."

"ఒకసారేంటి? నీకు చాలసాళ్లు పడుకున్నాను. అది పోనీలేగాని మీవాన్న గారి నామరేయం ప్రకారావాడుగాని కదా?"

"అవును" మీరేరా తెలుసన్నట్లు చిరకా వాయనవంక.

"మొన్న మీయింటికి వెళ్ళి వెళ్ళి నిర్మయం చేసుకు వచ్చాను." నువ్వు రావు పొదాంకింద పోయి కిటికీ జాబుతున్నట్లుయింది.

"మీ అమ్మా, నాన్నగార్లు చాల కష్టంమీద ఒప్పుకున్నాయి నాయనా!"

"నాకేమి అర్థం కావటంలేదు."

"అదెంతవది? నీకోసమని మా పిల్లను మీపూరికి తీసికొనివెళ్ళి ఎంతో సత్కరప్పి ఏర్పాటు చేసికొని వచ్చాను. పిల్ల అందంగా ఉండదేమోనని నందే పొందకు. అందాల బరిచె. మెల్లిక పెంజు చదువుకున్నదే."

"అలాగా?" ఎదురు ప్రశ్న చేయటానికి సైర్యంలేదు.

"ఇంక కట్నం, కానుకలంటావా? నాటికొక అంతాపంతూ ఉండదు. పనిని మైనియట్లుకు వారు ఉనగూర్చు కొంటుంటారు. చాల వరకు. అటు

మీయంటే నాకికీ, ఇటు మాయంటేనాకికీ అనుకూరించేటట్లు విశ్వయోలు జరిగినవి. అయినప్పటికీ ఈ కిట్నాల పరిపాటి పూర్తి పారదయి పోయిందనుకోండి. ఏమయినా ప్రతిది వ్యక్తి అభిరుచులమీద ఆధారపడి వుంటుంది."

"దానికేంగాని.... నేనసలు ఆ...." అని నీళ్లు నమలాడు.

"అయ్యో! వట్టి ఆమాయకుడవయ్యా. నీపెళ్లుకు చూడాలంటే అప్పుడు చూడవచ్చు. దానికేమన్నా అడ్డంకించి మున్నది గననినా?" సుద్ధారావుకు విషయమంతా అగమ్య గోచరంగావుంది. ఏదైన ఏక్కువ మాట్లాడితే ఈయన మర్యాద కేంథంగ మొస్తుందో. చూట విజుగా తన అమ్మా నాన్నలు ఇచ్చివుంటే దాని కేమైనా తిప్పిలు పెట్టుకేమో అని కుక్కిన పేను అన్నట్లు ఖర్చీమీద కూర్చున్నాడు.

"మరి చాచా: నేనిక పెళ్ళవస్తా" అని కంఠవా పైనపేజికొని గడప చాచా కా పెచ్చుమనిషి. 'ఈ సంబంధం కుదరాలి' అనేలేదు. అని గొంతుదాక గట్టిగా పెచ్చు బీజుని పెచ్చిపోయింది సుద్ధారావుకు.

సుద్ధారావుకు ఇంకొక పిచ్చాంక పట్టుకుంది. తన తల్లిమీదయిన ఇంతవంతు ఎవర్నీ పెళ్ళకొనకుండా మొన్న తను ఊరికి వెళ్ళాడని తండ్రిం పెళ్లి విశ్వయం జరిగింటుంటే దీక్షలో ఏదో గూరు: ఇలాంటి ఉన్నదని చెబుతున్నాడు. ఆ పిల్ల ఏ మెల్ల కిన్నుదో, లేక ఏ చట్టిమిన్నుదో ఏ గూరు మెకదో అయిఉంచారి. ఈ పెచ్చుని పెళ్ల మిదిషి ఏదో డబ్బుగల అసామూ కనుపడుతున్నాడు. ఇంకా పైగ చూటల్లో చూడకీగా వున్నాడు. పెళ్ల కట్నానికి అగపటి తన తండ్రి పెళ్ళకొనవచ్చు. విషయాలన్నీ తనకు పొందీ పొందికుండ చెప్పిపోయి తనను పూర్తిగా పరలత్వంలో దిందిపోయాడు. ఇలాంటి ఆలోచనల్లో బుర్రవాస్త్ర పేచెక్కిపోయింది.

గదియూం పడకొంతు గంటర్ని చూపిస్తూ ఉంది. లైటు అర్చిపేసి పక్కమీద చాలాడు. ఏం విద్రవట్టిందో అదేవునికే ఎరుక.

3

సుద్ధారావు రెండు రోజులదాకా పడవ్యానంలో వుండి భోజనం చూడవరిగ్గా చేరుకుంటానే ఇంటికి వచ్చాడు. ఇతని ముదావానికి పిల్లలు చూడ ఏదో ఉపద్రవం జరిగుంటుందన్నట్లు విచార పడను లైనాడు. ఆరోజు స్కూలునుంచి వచ్చి మనస్సు ఎటూ పాలుపోక అలా దాగ ఎ అడు పైపు బయలు దేరాడు. ముగ్గురు ఒకటి మెకకు వేసికొని రెండుకొనలు చేతులతో వ్రేలాడునట్లు పట్టుకొని

దారంట నడుస్తున్నాడు. ఇందును గురించి ఇంటిదగ్గరనుంచి ఉత్తరం కూడా రాలేదు. ఇంకా తనను వాళ్ళు పిల్లనాని వతుగ చూస్తారు. ఇది తన వ్యక్తిత్వానికి కూడ ఒక దెబ్బగా మనస్సులో చుదన పడ్డాడు. ఇదంతా అట్లా ఉంచి, ఆచారాత్మిక రైలులో కనుపించిన మెరపు తీగవల్ల తన భావనా రోకంలో వెలిగిన మధుర మార్గాలు కాస్తా అంబరారాంభరత మయినయి.

“హల్లో సుద్ధారావ్! ఎక్కడికి వెళ్లగా నడుస్తున్నావ్?” తలెత్తి చూచాడు సుద్ధారావ్. ఆతను వెంకట్రావు.

“అః! ఏమీలేదోయ్! ఆలా పబ్లిక్ గార్డెన్సుకు వెళ్తున్నా” మళ్లీ తల వంచుకున్నాడు.

“అదేంబోయ్! నేనేదో సంరోషవారై నీకు విచిత్రమని పెత్తె ముఖమంతా పేదతల్లి మాదిరి చేస్తావ్”

“నాకు ఏకైక ముందే రైలును అసంగతి. మళ్ళా మళ్ళా నన్ను బాధించుకు.” వెంకట్రావుకు పిచ్చమై కొట్టినట్టయింది. అయినా అసలు అంకాయ కను క్కందామని కుటూహల పెద్దాడు.

“నీకు రెండునెలల సంగీతం బసలు?”

“అదే. మానాన్న నాపెళ్లి నిర్వయించావని.” చాల పరుషంగా చెప్పాడు సుద్ధారావు.

“అయితే నీనా సంబంధం చావంటావా?” తీక్షణంగా అడిగాడు.

“నా కక్కిరింపే. ఆ పెచ్చేది ఏకోతో లేక పెచ్చెరానో?”

“నీకా పిల్లమీద ఇష్టం లేకన్నమాట.”

“నేను చూడనంత మహిళా ఆంలే.” సుద్ధారావునుంచి ఈమాట విని వెంకట్రావు పిక్కిరి దిగాలు పడ్డాడు. సుద్ధారావింతి నీచువనుకోలే ఎతను. ఇంత వచ్చి అదిద్దం అడుతాడనుకోలేదు. కోపంతో మొహం ఎర్రదారింది. “నీవంత బొంకరివని అనుకోలేదోయ్! నీ వింతెవరినైనా ప్రేమించిఉంటే ఉండవచ్చు. కాని చూసే చూడనట్లు బొంకుతున్నావే మరి. నిన్నేమనుకోవాలి....” సుద్ధారావుకు దీనిలో ఏదో అబోహ కలిగి వెంటుందని అనుమానించాడు. కాని ఎవరూ మాట్లాడలేదు. వెన్నెల చంద్రుడు దోటాచురాడటం మానిమచ్చు తెరలను పూర్తిగా చాటాడు. ఉద్యానవనంలోని ప్రతిదీ చంద్రికలను అమృతంగా సేవించి హాయిగా విహరిస్తుంది.

మరల ప్రయత్నించి చూద్దామనుకొన్నాడు వెంకట్రావు.

“మనము తిరిగించి వచ్చేరోజున కనుపించిన పిల్లలులే.”

“అబ్బ పోనీరా! ఆపన్ని ఎందుకు లేవురా?”

“అపిల్ల ఎవరనుకొన్నా?”

“ఎవరైతే నాకే?”

“అలాగా! అమ్మాయి నా ముదలు. ఆ వక్కనే ఉన్నతను మాటాన మరది. అమెకు ఇంకా పెళ్ళి కాలేదు. అడిగినంత కట్నాలివ్వలేక మా మామగారు నమ్మకూడ వరుడెక్కడన్నా ఉంటే చూడమన్నాడు. అప్పుడు గద్వాలలో ఎవరో ఉన్నారంటే పోయి వస్తున్నాము. అదీ ఏదో పేరీపది కురుక తిరిగి వస్తుంటే నీవు కనిపించావు. అప్పుటి నీవుపై నీ విపెట్టి మీనాన్నగారిలో కాంటాక్టు చేశాను. వారు ఒప్పుకొన్నారు కాని ఒక్క పట్టుమిది. అక్కడే కొంచెం దొందాను. క్షమించు.”

“అబ్బ త్వరగా చెప్పరా అంతా.”

“ఇంతేమంది. మీవాడు నాన్నేపాడుతే. ఎన్నోసార్లు ఈ విషయం వచ్చింది. మీవాడు అంగీకారం చూపించిన తర్వాతనే మేము వచ్చామన్నాను.”

“అరే! నన్ను చూపించి తిట్టావు నీవు పూరినే! ఆనలు బొంబులని వీరేరా!” అని చెంతిట్టాపుని మువ్వరావు గారంగా వాచించుకున్నాడు. వారిద్దరి మీద ముందు జరుగదామ్యే కథారాని నాదిగా చెన్నెయ్యి చల్లని కీరతాళు కొల్లలుగా కురిపించి వచ్చాడు.

హిందీ పుస్తక విక్రయశాల

మావద్ద తెలుగు భాషా సమితివారు ప్రచురించిన తెలుగు విజ్ఞాన చర్చస్థము, “చరిత్ర, రాజనీతి”, “భౌతిక, రసాయన శాస్త్రములు” రెండు సంపుటములు లభించును. ఒక్కొక్క సంపుటము యీ రూ. 25-0-0 లు.

దీక్షణ భారత హిందీ ప్రచార సభవారి పరిశీలనకును గించే పుస్తకము లన్నియు మావద్ద లభించును.

చిరుముఖ :

హైదరాబాదు హిందీ ప్రచార సంఘము,

327, రెపరెప్పి రోడ్, హైదరాబాదు.

తమిళ జ్ఞాన పద గీతములు

— శ్రీ ధర్మ రాధాకృష్ణకర్మ

[illegible][illegible]

విజయవాడలో ముగిసినట్లుగా ఉన్న
కన్న ప్రధాన భాషలలో ఒకటి. ఇందులో ప్రాచీన కాల
యల కలదని విజ్ఞులు పేర్కొన్నవారు.
తెలుగు, తమిళం, కన్నడం మొదలైనవి

[illegible][illegible][illegible]

పాతాళముననున్న
 పాతాళముననున్న—నిన్ను
 పాతాళముననున్న
 పాతాళముననున్న.

ఉన్నదని ప్రాచ్య పాశ్చాత్య పండిత
లోకం అంగీకరించిన విషయం. నేటికి
అధ్యాత్మ చింతనకి పట్టవట్టలే అందుకు
పట్టుకొని ఉన్నాయి. పాశ్చాత్య
గీతాల్లో ముక్కాను ముక్కున
నేనాన విషయ ప్రసాదకమై
ఉన్నానని చెప్పుకుంటున్నారని
కీర్తనము. తిరిగి లోలో వివాదాదు
లొకం చెందిన గీతానే చాలా ఉన్నవి.
ఒకటిని ముఖ్యం చేసి ముగ్ధులను.

మోక్షము—యది

మృత్యు

నాది—యది

నాలోన నేను.

నాలోన నేను

నాలోన

నాలోన నేను

నాలోన—యది

నాలోన.

పండితాదుల

అనుమాన

చివరికి పోయినా

చర్చము

చేర్చి అర్థిస్తా

నాలోన—యది

నాలోన.

అని అనుమాన

అర్థిస్తా

చేర్చి మొత్తము

చేర్చిస్తా

నాలోన—యది

నాలోన.

నేనా మృత్యువంటిది యీహ్య
నాలోన నేను నాలోన నేను
నాలోన నేను నాలోన నేను
నాలోన నేను నాలోన నేను
నాలోన నేను నాలోన నేను
నాలోన నేను నాలోన నేను

శాసిత :

నాలోన నేను

— శ్రీ పండ్ రామారెడ్డి

ఈ నవాధ్యుడయోషోస్తుభాన శ్రవణ
మాతముగ విందు కాకి సంగీతమందు
రాగ, రస, చర్చనేయగా రాను నేను
దేవ యెది యున్ననేమి : నాలోన నేను.

పురుగు నాకిన తాటాకు పుటలయిందు
పాతరాతి యుగమునాటి ప్రతిమముందు
స్వర్గ అపవర్గములకు చే జాత నేను
దేవిని గోరిజోను; నాలోన నేను.

నాటి నాటివనజల కొట్లాటనుండి
నేటి అత్తగోడగ్గు కాట్లాట దాక
చేయి గర్బించుచోలేదు చిక్క లేదు
దేని దట్టించుకోను నాలోన నేను.

సంకుచితుల చోటనల మజారు మటిగి
మతపుమత్తున నన్ను నే మఱువజోను
పరిపమిడిగాను నిలిచి న్న-వమిడి నేను
దేన యెడి మగ్గుపైన నాలోన నేను.

“మూగ ప్రకృతికి సంరగా మొఱుగు—మఱుగు
వడిన ప్రకృతిని జూపు దీర్ఘజమ” అనెడి
కవికలోగూడ నాజాత గాన రాదు
దేనిలోపల లేను; నాలోన నేను.

లొక్కవిషయ పరీరంథ లాలసరన
ఇతరుల విమర్శనేయ పండితుడగాను
నన్ను నేను విమర్శించుకొన్న నేను
దేని జోరికి జోను; నాలోన నేను.

అప్రమేయ మవాచ్యము అపరిమిరము
అయిన నా పూర్వదాన నిరావరణము
బరిమిలాక్షర భాషలో పలుక లేను
దేన నిమగ్నగలేను; నాలోన నేను.

స మి డ :

ఆంధ్ర నాటక కళా పరిషత్తు

19-వ వార్షికోత్సవములు

1854 వ సంవత్సరంలో మదరీపట్టణంలో 18 వ ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్తు ఉత్సవాలు జయప్రదంగా జరిగినవి. ఆ ఉత్సవాలను ప్రారంభించడానికి పరిషత్కార్యవర్గం వారు గా. శ్రీ చెన్నారెడ్డిగారిని ఆహ్వానించారు. మిత్రుల ప్రోత్సాహం వల్లనూ, స్వయంగా కళానికుచి కల వారు కావడం వల్లనూ శ్రీ చెన్నారెడ్డిగారు 18 వ పరిషత్సంవత్సరము హైదరాబాదు నగరానికి ఆహ్వానించారు. ఆ ఆహ్వానాన్ని కేంద్ర పరిషత్కార్యవర్గం వారు ఏకగ్రీవంగా ఆమోదించారు. 18 వ ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు వార్షికోత్సవాలు ఈ సంవత్సరం హైదరాబాదు నగరంలో జరగడానికి ప్రారంభించి ఇది.

ఈ సంవత్సరమే హైదరాబాదు నగరంలో విజేటర్ మెంటు అని ఇంకొక సంస్థ ఏర్పడి వివిధ దాషలు మూలదేవారి సందర్శన సమితిని ఏర్పాటుచేసి చేతనైతే నాటక కళా సేవను ప్రారంభించింది చెన్నారెడ్డిగారి సంగీతంగా ఈ సంస్థగారు ఏమీ పనిచేయ లేకపోయినా ఇప్పటివరకే రిగివల ఇలాన్ని సేవించు కొంటున్నది. ఇటు నాటక కళా పరిషదుత్సవాలను విజేటరు మెంటు ఏకైక సరికే దాగా ఉంటుంది శ్రీ చెన్నారెడ్డిగారు, కవిత్వ కార్యవర్గ సభ్యులూ అతిప్రాయ వయసు. విజేటరు మెంటు ఏకైక ఆహ్వాన సంఘాన్ని ఏర్పర్చడానికి ఒక ఉపసంఘం ఏర్పాటుచేయించింది. ఆ ఉపసంఘంవారి కృషి ఫలితంగానే ఆహ్వాన సంఘం ఏర్పడింది. ఆహ్వాన సంఘంలో పలువురు ప్రముఖులు చేయుకోవడం. హైదరాబాదు లోని ప్రముఖ సాహితీ సంస్థలకు అందు ప్రారంభింపుం యివ్వబడింది. శ్రీ చెన్నారెడ్డిగారు అధ్యక్షులు; శ్రీమతి సంఘం లక్ష్మీదాసుమ్మ; శ్రీ జే. వి. సినిమారావు; శ్రీ కల్యాణార్య నారాయణ గుప్తగారిని ఉపాధ్యక్షులు; శ్రీ కల్యాణార్యకార్యములు; శ్రీ వేమూరి అంజనేయ కర్క ప్రధాన కార్యదర్శి; శ్రీమతి యశోదాదేవి, ఏ. ఆర్. కృష్ణగారు కార్యదర్శులుగా ఆహ్వాన సంఘం ఏర్పడింది. ఆహ్వాన సంఘంవారి కృషిఫలితంగా పరిషదుత్సవాలు చాలా జయప్రదంగా జరిగినవి.

ఇటువంటి పరిషత్తు ప్రయత్నముగా హైదరాబాదులో జరిగడం వలన తెలంగాణలో నవనైతకత్వం విలసిల్లేటట్లుగా పరిషత్తును జరిపించి వలెనని ఆహ్వాన సంఘం అభిందింది. అందువల్లనే కేంద్ర పరిషత్తువారి సహకారంతో ఆహ్వానసంఘం శ్రీ మంబకాలవారి పాట విచ్చేటి, తారాచందరి నాట్య ప్రదర్శనానికి, హందవోద్యోగవిజయ, చిత్రనయ నాటకాలకు ఈ కార్యక్రమంలో పానాన్ని కల్పించింది.

హైదరాబాదు పరిషత్తు ఆంధ్రదేశంలో మంచి ఉత్సాహాన్ని రేకెత్తించింది. నాటక సమాజాల ప్రారంభము గల్గి కృషి చేశారు. మొత్తం 34 నాటకాలు, 38 నాటకాలు పోటీ

నిలబడ్డవి. వరిలోన సంఘంనాడు 7 నాటకాలమా, 10 నాటకాలమా మాత్రం ప్రదర్శించడానికి ఎన్నిక చేశారు. దూరదూరాలనుండి గూడా ఎటకును వ్యయప్రమాసలకోర్చి హైదరాబాదుకు వచ్చిచేసి నాటక నాటికా ప్రదర్శనలు కావించారు. ఈ సంవత్సరం హైదరాబాదునుండిగూడా ఐదు సమాజాలనాడు పోటీలో పాల్గొన్నారు. ఇది ప్రత్యేకంగా ప్రకటించబడిన పోటీ. ఇదివరలో హైదరాబాదునుంచి పరిషత్తు ప్రదర్శనలలో పాల్గొన్న సమాజాల సంఖ్య చాలా తక్కువ.

అక్టోబరు 21, 22, 23, 24 తేదీలు పరిషత్తు తేదీలుగా అంగీరించబడినవి. అదే మైన ఓడిదునుకుంటో, అన్నివర వాతావరణంలో అహ్మదాబాదునుంచి వచ్చింది. పరిషత్ ప్రకటనలుగా ఉంటున్న అంగీరించిన గ. శ్రీ రామకృష్ణరావుగారు పిల్లల పోటీలను వచ్చింది. అహ్మదాబాదు గూడా ఇచ్చిపోయి శ్రీమతి రావాలాపిరి అవరి నిమిషంలో రాసిన ఉత్తరం వ్రాసింది. హైదరాబాదులో ఎన్నడూ లేనిది అక్టోబరు నెలలో ఎటువైపున వర్షాలు కురిసింది. ఎగ్జిజివ్ గ్రంపులో ప్రత్యేకంగా నాటకాల పరిషత్తునుండి. ఆ నాటక కాల విరూపం పరిషత్తుకోర్కెను మెంపావించడానికి కావలసిందిగాను. ఇంకా ఉత్సాహంగా పరిషత్తుమానేగాలు ఎన్నడూ ఇరుగేరిన కేంద్ర పరిషత్తువాదుగూడా అహ్మదాబాదు వారి స్పష్టమైన వ్యవహారాలు.

శ్రీ రామకృష్ణరావు ఆహ్వాన సంఘాల్లో పాల్గొనిన ప్రాంతాలమైనవి. శ్రీ బందా పరిషత్తులో పాల్గొనిన ప్రాంతాలమైనవి. శ్రీ ఉమ్మడి పాల్గొనిన రాజాగారు అహ్మదాబాదు వచ్చింది. ముస్లింల పరిషత్తు దిగువను కాంతారంగాను సంఘం మంపించారు. శ్రీ కోటరాజు రామారావు స్థానం సంఘంపాల్గొనిన ముంగిళ్ళందరూ చేశారు. శ్రీమతి పి. రామమతి ప్రదర్శనలను ప్రాంతాలనుండి. అంద్ర దేశంలోని ప్రముఖ నటులు చాలామంది సమావేశాలకు వచ్చిచేశారు. శ్రీ నాగేశ్వరరావు, కాంటామిరీ, కేంద్ర నేత్రామయ్య, రామలింగ కాళ్యణి, జి. మలక్కి మొదలగు నెలకూ నటులూ, నటీమణులూ, రావులూ, పరిషత్తులలో పాల్గొనిన వారు. అదేమంది ప్రకారం నాటక రచయితలూ సమావేశాలలో పాల్గొన్నారు.

రంగస్థలం సుందరంగా పరిషత్తును బడింది. మామిడి రోజులూ, ప్రవృత్తిలూ ముఖ్యంగా, రంగురంగుల విద్యుత్ దీపాలు కన్నుల పండువును సమకూర్చినవి. ఆ నాటకు రోజులూ హైదరాబాదు నగరంలో ఎటువైపునా నాటకాలనుకల్గి నలుమైపులా తానవ మాడుతున్న వైబులనుంచి.

శ్రీ మంజులాలాపిరి సంగీతం పరిషత్తుకు వచ్చి తెచ్చింది. దిక్రబాదీయం రాజీందర ప్రియాలా, పాండవోద్యోగ విజయాల నాటకం ఉత్తయ నగరాల పాదుల మన్ననలకు పూర్తిమైనవి.

మధ్య మధ్య వర్షదేవత ఆహ్వానసంఘాన్ని తయారేయటా వచ్చింది. ఉపనాటిరాత్రి వర్షంలోన కొంతమంది నాటక సమాజ నటులు తరలివచ్చారు పోలవరవచ్చింది. పరిషత్తులో ఉన్న అంద్ర విద్యాలయాలనూ, గవర్నమెంటు మిడిల్ స్కూలుల నాటక తమ తమ వారలవిచ్చి

అడుకొన్నాడు. ఏమైనా సమాజాలవారు పరిషత్తులవారును సంపూర్ణంగా విహారించారు. వారి సహకారం ప్రశంసనీయం.

ప్రదిర్శించిన బడిన నాటికలు

కవ్యలు : అంధ్ర అద్భుత విజేటర్, విజయవాడ.

కవిత : కళావన, దాపల్లి.

మా పూతు : రసనా సమాజం, విజయవాడ.

ఉపన్యాస : విప్లవ నాట్యమండలి, విప్లవాదాదు

పుస్తకము : ఉదయన విజేటర్, విజయవాడ.

తయారు : రామచంద్రాచారి, రామచంద్రాచారి.

కాళరాధి : నిదిరాజునిమితి, శ్రీకాకుళం.

ప్రదిర్శించబడిన నాటికలు

ఇల్లు అమ్మనిమితి : రామచంద్రాచారి, విజయవాడ.

విప్లవ : విప్లవ అద్భుత విజేటర్, విజయవాడ.

విప్లవ : రామచంద్రాచారి, శ్రీకాకుళం.

అపరాధ : నాట్యమండలి, గుంటూరు.

ప్రవాస : కళావన, దాపల్లి.

విప్లవ : విజయవాడ, విజయవాడ.

మనస్సు : ప్రెస్ మునియ్యన్ ప్రెస్ విజేటర్, విజయవాడ.

విప్లవ : అంధ్ర అద్భుత విజేటర్, విజయవాడ.

విప్లవ : కాలియన్ విజయవాడ, దాపల్లి.

కాగిన సత్యం : ఇండియన్ నేషనల్ విజేటర్, హైదరాబాదు.

నాటికలు, నాటకాలు చేయడంగా విప్లవమండలి విప్లవమండలి సభ్యులు తమ విప్లవ యాంత్రిక పరిషత్తులను అందించారు. గా. శ్రీ. వి. గోపాలకృష్ణులు విజయవాడ ప్రధానంగా వున్నారు. విప్లవమండలి అధికారంలో ప్రేక్షకులు సంపూర్ణంగా విజయవాడకు విజయవాడకు వచ్చి వున్నారు తెలియజేయాలి.

విప్లవ మండలి

ప్రధానములు :

ప్రథమ విజయవాడ, ఉత్తమ నాటిక : విప్లవమండలి.

విప్లవ విజయవాడ, నాటిక : ఇల్లు అమ్మనిమితి.

ఉత్తమ విజయవాడ విజయవాడ : కాపాడు కె. గంగారావు.

ఉత్తమ నాటిక : వేలు, వెంటాడి.

ఉత్తమ నాటిక : పుష్పాచారి, గుంటూరు.

ప్రత్యేక బహుమతులు :

- (1) శ్రీ యం. వెంకటేశ్వరరావు, విజయవాడ. (2) ఏ. రంగరాజు శర్మ, మచిలీ పల్లి. (3) శ్రీ సర్వనారాయణరెడ్డి, పెనుగొండ. (4) శ్రీ రామమోహనరావు, దామి. (5) మిస్. వాణి.

నాటకము :

ప్రథమ బహుమతి ఉత్తమ నాటకము : కాకరాట్ర, నిటరాజుగౌడమితి శ్రీకాకుళం.

ద్వితీయ బహుమతి : పల్లం, అంధ్ర అర్థ వయోదర్ విజయవాడ.

ఉత్తమ పద్యము : పున్నెన్నె - శ్రీ చెల్లంకొండ రామరావు.

ఉత్తమ పద్యము : శ్రీ పండిత, శ్రీకాకుళం.

ఉత్తమ నటి : మిస్. లక్ష్మి, రాజమహేంద్రవరం.

ఉత్తమ హాసనటుడు : శ్రీ యం. వి. పరమరావు, విజయవాడ.

ప్రత్యేక బహుమతులు :

- (1) శ్రీ కె. అచ్యుతరావు, విజయవాడ. (2) కె. వెంకటేశ్వరరావు, విజయవాడ. (3) శ్రీ పరి రాధాదేవి, సిరిపాడ. (4) కె. యస్. కృష్ణ, విజయవాడ. (5) పింగళా నాగరాజురావు, దామి.

ఉత్తమ పరిపాలనకర్త ప్రత్యేక బహుమతి : పిన్నుల నాటకమందిరి, సికిందరాబాదు.

పరిషత్తులచే సంపాదించిన శ్రీ మండలం వెంకటేశ్వరరావు, శ్రీ రేలంగి వెంకట్రామయ్య, శ్రీమతి కాంతిమూరి, శ్రీ పి.పాటి సంపాదనాధిపతి, శ్రీ పి.పాటి సర్వనారాయణరావు, శ్రీమతి అర్. సుబ్బ, శ్రీ రాజీ దర్శనరావు, శ్రీ వేమూరి రామరావు, శ్రీ కె. లక్ష్మీకాంతరావుగార్లు సహా సంపాదించి.

శ్రీ దాదీ గోపందరాజులు నాయుడు, అచ్చులమడక మారవరామశర్మ, స్థానం నరసింహారావు, అనవరాణ వెంకటరావు, తాటి చర్మారావు, దాకపి కృష్ణమారాజులు, రేలంగి వెంకట్రామయ్య, శ్రీమతి పూర్ణిమాదేవిగారు పరిషత్తులచే సంపాదించిన వివిధ విషయాలను గురించి ఉపన్యసించారు.

శ్రీ గోపాలరెడ్డిగారు అనవరాణ గీతం అలపించారు. దర్శకులు వారితో కలిసి తాటియ గీతరాసనం చేశారు. దానిలో పరిషత్తు వార్షికోత్సవాల సమాప్తమైంది.

తేంధ్ర పరిషత్తులచే సంపాదించిన 24 వ తేదీ అహోబిల సమావేశం దీ పాటీ విచ్చారు. అహోబిలసమావేశం బహుమతుల సందుకొన్న వారి గౌరవాధ్యం 25 వ తేదీ దీ పాటీచేశారు. ఆ పాటీకి గ. గోపాలరెడ్డి, సంతోషరెడ్డి, డి. సంతోషయ్య, కళా వేంకట్రావు, శ్రీ వి. రామ శర్మరావు, చెన్నారెడ్డిగారూ, అల్లూరి సత్యనారాయణరాజు, కె. వి. నరసింహారావుగారు కూడా హాజరైనారు. ఇదే సందర్భంలో 20 వ పరిషత్తువార్షికోత్సవాలను శ్రీ సంతోషరెడ్డిగారు కట్టించారు. అహోబిల సమావేశములు శ్రీ చెన్నారెడ్డిగారి శత్యవాదంతో పరిషత్తుల సమాప్తమైనవి.

ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షోపన్యాసము

మహానుభావా :

హైదరాబాదు నగరంలో ఈనాడు జరుగుతున్న ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్తు వందొమ్మిదవ వార్షికోత్సవానికి విచ్చేసిన వటులకు, నటీమణులకు, కవులకు, రచయితలకు, నాటక సమాజములవారికి ప్రత్యేకంగా ఆహ్వానమైన ప్రముఖులకు, కళాభిమానులకు, సచిన్యులకు హృదయపూర్వకమైన స్వాగతం ఉద్ఘాటించి సమర్పిస్తున్నాను. యావదాంధ్రదేశంలో నాటక కోట్లకంటే మహత్తర కృషి చేస్తున్న ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు వార్షికోత్సవాలు హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో జరుగడం ఇదే ప్రథమ వర్యాయం పోలీసు చర్య తిరువాతనుంచి హైదరాబాదులో సాహిత్యకంగా, సాంస్కృతికంగా వెల్లి విరుస్తున్న ఆహ్వాన చైతన్యానికి దేవు ఆరంభ మవుతున్న నాటక కళాపరిషత్తు వార్షికోత్సవ సభలు మరింత శోభను చేకూర్చుగల వనడంలో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. రాజకీయంగా రెడుగువారు ఏ ప్రాంతాలలో వివసిస్తున్నా సాహిత్యకంగా, కళావిషయంగా మాత్రం ఏకోచ్ఛుణంగా ఆభ్యుదయ పథంలో పురోగమిస్తున్నా సినదానికి ఈ సభలు ప్రబల తార్కాణాలు.

ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్తు గతదిన రెండువకాదాలనుంచి ఆంధ్రదేశంలో నాటక కళావిప్లవితై విశేషంగా కృషిచేస్తున్నది. ఈ విప్లవ ప్రయత్నా వారి సందర్భాన వివిధాస్తున్న నాటకాల పోటీలపల్ల ఆంధ్ర దేశంలో ఎందరో ఉదీయమానులైన నటీనటులకు ప్రోత్సాహం కల్గి వారిలో మరుగుపడి యున్న కళా దీక్షములు అంతురించి, చిపుట్లు తొడిగి, కాటోపకాణంగా విస్తరించే సవనకారం కదిగింది. తగిన ప్రేరణలేక వెలుగులోకి రారుండా పున్నట్టి నాటక రచయిత లెందరో పరిషత్తు కృషివలన నవ్యరీతులలో ఉత్తమనాటకాలను, నాటికలను సృష్టించి ఆంధ్రనాటక కళాంక్షిరీ అందెలు తొడిగినారు. విప్లవపు కృషివలన ఇటు కళాలోకం, అటు సామాజికసంగం చైతన్య శోభితముచైనవి. ఆంధ్ర నాటక రంగంలో పరిషత్తు చేస్తున్న సర్వతోముఖకృషి కేంద్రరాష్ట్రప్రభుత్వముం పరిగణనకు, ప్రళంసలకు పాత్రమైనది. గత సంవత్సరం బంపిరు వట్టణంలో జరిగిన పరిషత్తు పడునెదిమివన వార్షికోత్సవమునకు నన్నాహ్వానించి గౌరవించినందులకు పరిషత్తు విర్వాహకులకు నే నెంతో కృతజ్ఞుడను. ఆ సందర్భంలోనే పరిషత్తు వందొమ్మిదవ వార్షిక సభను హైదరాబాదు నగరంలో జరిపి మమ్ము కృతార్థులను చేయకల్గిందిగా నేను కోరినాను. నా కోరికను మన్నించి ఈయేడు వార్షికోత్సవా

లను ఈ నగరంలో జరుపడాని కంగీకరించినందులకు పరిశిష్ట కార్యవిధానములను నా హృదయ ధన్యవాదములు.

సాహిత్యలోకంలో నాటకానికి ఒక ప్రత్యేక స్థానమున్నది. సంగీతం, కవిత్వం, నాట్యం, చిత్రలేఖనం, కల్పం - ఈ అయిదు లలితకళల యొక్క సమగ్ర స్వరూపమే నాటకం. మన ప్రాచీన లాక్షణికులు గూడా "కావ్యేషు నాటకం రమ్యమి" అని అన్నారు. నేటికీ సాహిత్య జగదులో నాటకానికిన్న అకర్షణ, విలువ గణనీయమైనది. ఈ కళకు ఒక ప్రత్యేకమైన మౌలికత ఉండదనవల్ల ఇది కాళిదాసకాలంగా దీనినినాటకమై పొందుచున్నది. కాళిదాస మహాకవి అభిజ్ఞాన శాకుంతలం మొదలుకొని గుణవాద అపూర్వాగ్రగణి కన్యాశుల్కం వరహగిరి సంస్కృతాంధ్ర నాటక సాహిత్యం మానవకోటికి విసానంబాన్ని, దివ్యసందేశాన్ని ఇవ్వడానికే ఉద్దేశించబడినది. అయితే సాంఘికంగా ఇంతటి ప్రాచీనమైన నాటక సాహిత్యం తెలుగు భాషలో ప్రబంధముగ ముంతరించేవలకు గూడా అవసరమైన లేదు. ప్రబంధముగందాకా వెలసిన తెలుగు కవులు శ్రీకృష్ణకవి, చిదనలోనే తమ అభిమానం కనబరిచారు గాని వ్యూహావ్యాలైన నాటకాలపై వారి దృష్టి పోలేదు. పిల్లలమర్రి పినిపిస మున్నగు కవులు సంస్కృత నాటకాలను అంధీరిస్తూ వాటిని నాటకాలని బయలుగా కావ్యాలుగా మలచడం చూస్తే అప్పటి కవులకు నాటకాలపై అంతగా అసక్తి లేదేమో అనిపిస్తుంది. 1880 వరకు ఆంధ్రదేశంలో భూచిహ్నాది యక్షగానాలే నాటకాలంటే కొంతమంది అంటూ వచ్చినవి. అప్పటి వరకూ ఆంధ్రులకు నాటకం అంటే లేదు. చార్లెసు నాటక సమాజం, పూనా నాటక కంపెనీ మొదలైనవి ఆంధ్రదేశంలో ప్రవర్తనాలిస్తూ సందానం చేయడంతో ఇక్కడి ప్రజలలో రంగస్థలంపై అపారమోహాలు కలిగినవి. వచ్చువరం కృష్ణమూర్తి, కోలాచలం శ్రీనివాసరావు, చింతమర్తి లక్ష్మీనరసింహము, వేదం వేంకటరావు కాపి మున్నగు విద్యార్థులు అనేక గద్య పద్య నాటకాలను రచించి మన నాటక కళకు అంతు లార్పణ చేసినారు. ఆంధ్రదేశం బంగారు ప్రదేశం వంతులుగాడు, దేశోద్ధారక కాళిదాసుని నాగేశ్వరరావు వంతులుగాడు మొదలగు ఆంధ్ర ప్రముఖులు నాటకాల్లో వివిధ పాత్రలను ధరించి ప్రజా సామాన్యంలో నాటకకవల గౌరవాభిమానాలు కలిగించడానికి ప్రయత్నం చేశారు. వందొమ్మిదవ శతాబ్ది తుదిభాగంలో అవిరూపించిన తెలుగు నాటక రంగం ఈనాడు సర్వాలంకార కోరికపై ఆంధ్రుల కళా ప్రావీణి సహక ప్రాయంగా విరిచింది. శత్రుధిరంగా 'మహానటుడు' బిల్లారి రాఘవాచార్యులు, 'శతకావతంస' ప్లానం వరసినారావు, బంధ కనుకరిగేశ్వరరావు

మున్నగు నటశీలములు వెలసి అంద్రజాతి కీర్తి ప్రతిష్ఠలను ఆశించి భారతావనిలో వ్యాపింప జేరారు. ఈనాడు చలన చిత్రరంగంలో మేరుగాంచిన రచయితలు, నటీ నటులు చాలామంది నాటక రంగంనుండి వచ్చినవారే. గత శతాబ్దంలో తెలుగు నాటకం చేపాడుకున్న ప్రతిభకు కూడా ప్రశంసనీయమైనది. నాటకాల్లో పౌరాణిక, చారిత్రిక, సమకాలీన చరిత్ర, సాంఘికాది అనేక విభాగములైనవి. అంతేకాక నాటి, ఏకాంకిక, గేయనాటిక, పద్యనాటిక, గీతనాటకములవలన, మూకాధినయనాటిక మున్నగు కొత్తరూప లేర్పడినవి. తెలుగునాడులో ఇతర సాహిత్య ప్రక్రియలవలెనే నాటకం కూడా అభివృద్ధిచెందినది ముహూపథంగా చెప్పవచ్చును.

నాటకం ప్రధానంగా విద్యోపదేశాలనే సృష్టించబడినప్పటికి తేవలం వినోదాన్ని అందివ్వడమే దీని లక్ష్యం కాదు. వినోదంలోపాటు ప్రజావాచకంలో విద్యా విజ్ఞానానుసారా మను నాటకాలవ్వాలా ప్రచారం చేయవలసి ఉన్నది. అయితే ఆ విజ్ఞానం గలపేరుమైన శాస్త్రీయ పద్ధతిలో అందిస్తే జనసామాన్యానికి అందు దాటులో ఉండదు. అందువల్లనే తేవలం లేదని లేదనిన విద్యలో నాటకాలు వ్రాసి విరామాలూలను విచ్చుకుంటున్నామని. చేయి నమిర్చును ప్రజలముందుంచి, వాటికి విద్యావాంఛలమైన పుట్టుకతో పంపిస్తూ మార్గాలను సూచించి, తేవలంలో జరుగు తున్న సామాజిక, ఆర్థిక అభివృద్ధి వాస్తవమాలను వారికి వికలపరచవలసిన దానివిగూడా నేటి నాటకం ప్రస్తుతము. విరామాలమైనవి ఉన్నది. ఈనాడు భారత దేశం మహాత్మియైన విద్యావాంఛలో నిమగ్నమై ఉన్నది. పంచమర్షి ప్రజాశీలము, ప్రాతిభిరు, సమాజవిదానం కేంద్రము ఇత్యాది ప్రజాసంక్షేమ కార్యకలాపాలు దేశ వ్యాప్తంగా జరుగుతున్నవి. దీనిని ఇతివృత్తముగా తీసుకొని, వారికి సుప్రచారము లను, అభివృద్ధిలను ముందుంచుకొని ఉన్నది. విరామాల ఉత్తమ నాటకాలను సృష్టించువలసియున్నది. ఈ కల్పనమును నిర్వహించినవారు మన నాటకకళ అటు కళాత్మకమైన, ఇటు ప్రయోజనాత్మకమైన రెండేన్ని సాధించ గలుగుతుంది.

అంద్ర నాటక కళావరిషత్తు ప్రతి సంవత్సరం నాటకం పోటీలు నిర్వహించి ఉత్తమ నాటకాలకు, నటీనటులకు బహుమతుల వివ్వడం ఎంతేని ప్రశంసనీయం. అయితే తేవలం బహుమతుల నివ్వడమే కాకుండా ఆర్థిక ప్రోత్సాహ లేక నైతిక రాజకీయ పోతున్న కళాకారులకు సముచితమైన ధనసహాయం చేయడం అత్యవసరం. నాటక ప్రచర్యనాలకు అవసరమైన పరికరాలకు నటీనటులు, నానాక్రమలు వడవలసినవస్తున్నది. వరిషత్తు అంద్రదేశంలోని ప్రధాన కేంద్రాలలో సమగ్రమైన పరికరాలతో కూడు కొన్ని నాటకకళాళు ఏర్పాటుచేయాలి. స్థానికంగా ఉండే పురపాలక సంఘాలు,

నాటక సమాజాల సహకారంతో ఈ కార్యక్రమం సులువుగా నిర్వహించే ఏలుంది. తెలుగునాట ప్రతిపట్టణంలో అనేక నాటక సమాజాలు కనిపిస్తున్నవి. విడివిడిగా ఉన్న ఈ నాటక సంఘాలను ఏక పేడికపై కప్పించి వదిలీపెట్టిన ఒకే సమాఖ్యగా రూపొందించాలి.

ఈ వార్షికోత్సవ సభలకు దయతో విచ్చేసిన మీ కందిరికీ మళ్ళీ ఒకమారు నేను స్వాగతం చెబుతూ నాలుగు రోజులపాటు జరిగినవిన్న ఈ సభలను విజయ వంతం చేయడంలో తోడ్పడుతానని ఆశిస్తున్నాను.

హైదరాబాదు
21-10-1955

}

జిల్లా
యం. చెన్నారెడ్డి
(హైదరాబాదు ప్రభుత్వ వ్యవసాయ గాఢావళ్యాల)
అహ్మద నంబూరిశ్వర

ప్రారంభోపన్యాసము

అధ్యక్ష : అహ్మద నంబూరిశ్వర : నిరంకుశులారా :

ఈనాడు భారతదేశములో విలక్షితమైన పరిణామములు కలుగుచున్నవి. కలగ నున్నవి. 300 సంవత్సరముల దీర్ఘ ముఖ్య అనింతరము జాతి యంతయు ఒక్కసారిగా జాగరికమై తానున్న స్థానమును పరిశీలింతుకొని, ఉండవలసిన స్థానమునకు పురోగమించుచున్నది. అది సహజమేకదా. ఈ పురోగమనమున లోబ్రు పాటులు లేక చైతన్యముతో సజ్జమానవ ప్రపంచములో ఉన్నత స్థానము వాడమింప వలసి యున్నది. అందులకు అదృష్టవశమున మనశీరాక యావత్ప్రపంచము నకు ఆరాధ్యుడైన పండిత జనాభారలార్ నెహ్రూ మనకు నాయకత్వము వహించుట మహాదాగ్ధము. మన దేశములో ఎన్ని రాజకీయ పక్షములున్నను, మనలో మనదెన్ని అభిప్రాయ భేదము లున్నను ఆ మహామహుని ఏకైక లక్ష్యమును మూత్రము కంకింపజాలము. రాజకీయముగా, ఆర్థికముగా, సాంస్కృతికముగా, కళా పరముగా మనజాతి ప్రపంచమంతటిలో అగ్రస్థానము వహింపవలెననియే ఆయన ఆశయము. మిత్రరాజ్యసమితిలో మన పురోగమివృద్ధి అన్యజాతులకు ఈర్ష్యను ప్రకటించుచున్నది. మన పంచవర్షప్రణాళికల మూలమున అత్యల్ప కాలములో అనేక ప్రాజెక్టులను పరిశ్రమలను స్థాపించుకొని, భవిష్యత్తునందు దిక్కుని మహాదేశ వ్యవస్థ ఏర్పరుచుకొనగలమును ఆ భావముచున్నది. ఇక సాంస్కృతిక

కళారంగములలో చేసినది అత్యల్పమని, చేయవలసినది మొదలని పండిత నేత్రాహరితాపవదుడున్నట్లు మనము చూచుచునే యున్నాము. మానవునకు కూడు, గుడ్డ ఎంత అవసరమో తనలోని మానవత్వము పెంపొందించుటకు సంస్కృతి అంతకు పేయిరెట్లు అవశ్యకమని మీకందరకు తెలియును. నదులకు ప్రాజక్తులు కట్టగలము; ప్రజాసామ్యమునకు పరిశ్రమ లేర్పరచగలము. అది కష్టమే కావచ్చును. అంత కన్న విశ్వమానవ కల్యాణము సాధించుటకు కావలసిన మానసికమైన ప్రాజక్తు సంస్కృతి. జీవితాశయమును సాధించుటకు సంస్కృతి మూలముగదా! దీనికి మన మెంత బెద్దించుచున్నామో యోచింపుడు. ఒక జాతి పురోభివృద్ధిని చాటవలసినది ఆ జాతి సంస్కృతియేగాని ప్రాజక్తులు గావు. ప్రాజక్తులు భౌతికమైనవి. నాటికి నరిపాడులు కలవు. సంస్కృతి కాళ్వర మైనది. జర్మనీలోని ప్రాజక్తులన్నియు హిట్లర్ ఉన్మాదచర్యలన నేర్పబట్టమైనవి. కాని ఆ దేశములోని సంస్కృతి పడులైన షిల్లర్, గోటే, కాంట్ మొదలగు మహామహాలు సాంస్కృతికముగా స్థాపించిన ప్రాజక్తులు మానవానికి వివాళులందించినవి. ఏనాటికైన జర్మన్ జాతి ప్రతినిధి షిల్లర్ అగుచునది హిట్లర్ చాటెను. కాస్తర్ ఒకనాడు అన్నాడు: 'ఇంగ్లండు ఏనాటికైన చారిత్రకమును కోల్పోవునమో గాని పేకస్పియరును మాత్రము కోల్పోవకలదు' అని. నా యూరిప్ షిల్లరునమున రీతి దేశముల ప్రతి నికులము కలుసుకొంటిని. వారిని మిత్రులై నైన్యమున్నవని అడుగ లేదు. మీ ప్రాజక్తుల కెంత బెద్దించుచు అడుగలేదు. మీరెన్ని రాజకీయపార్టీలున్నవని అడుగలేదు. మీ భావనాధామలు, మీ గౌరవ బుద్ధులు, మీ గాంధీ మహాత్ముడు వారివారి సంస్కృతులు. సంరక్షణములు. వారివారి కళాస్పృహ ఎంతవరకు నిలచి యున్నవనిమే అడిగినాను. మీ బ్రాహ్మర్ చింతన మాకు కావలెననినారు. మీ నేషనల్ ఫిజేటర్ లో ఏవారి కెన్ని నాటకము లాడెనుచు అడిగినాను. ఏమి ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను? మౌనమే ఆ ఎరిసితులలో శ్రేయము గదా!

మహామహాలారా! మన జాతి పూర్వీకులను తిలకింపము. చక్రవర్తుల పరిపాలించినారు కాని వారి సామ్రాజ్యములు భూగోళములో కలసిపోయినవి. కొందరి పేర్లుబాధ చరిత్రకు అందలేదు. కల్లదుని పుణ్యమున ఆరేడు రచించిన రాజకరంగిణి కావ్యమే చరిత్ర కావారమైనది. హర్షుడు తన చక్రవర్తిత్వమును మరుగు పరచుకొని కవిగా ఎరుకపరచుకొనినాడు. కూర్మకుమ తన రాజ్య మెంత విస్తీర్ణమో తెలియవరక లేదు; కాని అనాటి సాంఘిక వ్యవస్థను తన మృత్యుకవితమున చిత్రించినాడు. మృత్యు భావము దండెత్తి మన నిర్మాణములను నేలమట్టము చేయ గల్గిరి గాని మన సంస్కృతి

తిని మాత్రము విద్యుదీకరము చేసినారు. రాయల విద్యావనగరము కిరింపైసది గాని ఆ మహామహాని అముక్తిమార్గము, ఆ అపరీక్షితముల అమూల్య కావ్యములు తీర్చిదిద్దిన వ్రతముల రితింపబడినను నేటికిని కిరింపైస కాలేదు. నాయనలారా! నక్క తములైన విషయములకు అత్యంత ప్రాధాన్యమిచ్చి, అనన్యములైన సంస్కృతి కళలను ప్రోత్సహించుటకును మహాపరాకాష్ఠ.

నేను మనమే మనదేశమునకు ప్రభుత్వము. మన మెన్నుకొన్న మంత్రి వర్గమే మన సంప్రదాయమును చూపుచున్నది. అనవరత రాజకీయ కాండ్య విమర్శలగు నారి చూచి మన కిచ్చిచే కిరాంగములకు ఆహ్వానించి, కళావిమర్శని పాపించుట మున్నది. ఈ పరిస్థితులలో హైదరాబాద్ ప్రభుత్వము తన రాష్ట్ర సంగీత నాటక విభాగముని స్థాపించి, సంగీత నాటకవిభాగాలను స్థాపించి ఉత్సాహముతో ముందుకువచ్చియున్నది. అందులకు ఆ ప్రభుత్వము సహనమును చూపినది. రాష్ట్రమున సంప్రదించి అంతనాటక కళావిభాగమును ఆహ్వానించి నాటక కోత్సవమును జరిపించి సహజముగనే మే ఆహ్వాన సంఘమువారిని ఆహ్వానించుచున్నాను. అదేమి చిత్రమో! అంతప్రభుత్వము మాత్రము ఇంతమీరుగా రాష్ట్ర విభాగముని స్థాపించ లేదు. తన ముఖమున్న మద్రాసు, మైసూరు, హైదరాబాద్ ప్రభుత్వములు సంగీత సృష్టి నాటక కళలకు ఆహ్వానముతో ప్రోత్సహముచేయుచుండ, తానేమి చేయుచున్నారో ఇంకను ఆలోచించుచున్నది. ఇట్టి అవిఘ్న పరిస్థితివలన కేంద్రమునందు మనకు రావలసిన గ్రాంథులను కోల్పోవుచున్నాము.

మహాశయులారా! విద్యా, ఆర్థిక, జనోష్ఠిదీక్షియా, జ్యోతి, ఇంగ్లండు మొదలగు దేశములు కళావిభాగము చేసినవినిచ్చి, పెద్ద సచేనములకు తీరనవ్వకు తిచ్చి, అనేక విషయాల తమ సంస్కృతిని పెంపొందించుకొనుచున్నది. మన మంది తమును ఆయా పరిధానముల గుర్తించి ప్రభుత్వముపై ఒత్తికి తెచ్చి, కళలకు ప్రత్యేక పోషణలొకటా నేర్పించి, తగు శ్రద్ధగైకొనునట్లు చూడలేదు. అనతి కాలములో తెలుగువారి కందరకు కుచోపయము కలుగనున్నది. రాష్ట్రములు ఒక ప్రైవేటు, రెండైనను, తెలుగు జాతీయత, సంస్కృతి ఒకటి గదా! చువరందరకును అందరవారి కళాపరిషత్తు మాతృకకాసంస్థగా తాపించి ఈ కుచోపయములో మన మునుమును గూర్చుకొనునా చూచుచున్నది నాటక కళావిభాగము పోషించునది మున్నది. మీలో మహామేధావులు గలరు. అభ్యుదయవాదులు గలరు. మీ ముందు జాతి జోడిన కొన్ని అంశముల నుంచెదను. వాటి నెట్లు పరిష్కరింపవలెనో యోచించి, అందులో తరుముకట్టవలసిన బాధ్యత మీపై విధించునాను.

1. మనకు ప్రత్యేకము నాటకాలయ కావలసి యున్నది. ఏ ఒక్క నగరములోనో 20, 30 లక్షలు వెచ్చించి, అందరికిని అందుబాటులో లేకుండ నిర్మించుట మంచిది కాదు. అందువలన, మనకు ఆర్థిక స్తోమతు కల్గునంతవరకు పట్టణములలో ఒక్క పినిమా హాలు 5 నం. వరకు ఆర్జెకు తీసుకుని, దానిని స్వల్ప వసస్థూలముతో నాటకములకు, సంగీత నాట్యప్రదర్శనములకు, సాంస్కృతికోపన్యాసములకు కొద్ది ఆర్జెకు విచ్చుచు అందుబాటులో నుంచిన ప్రయత్నము మనము లక్షలు వెచ్చించవలసిన దని యుండదు. కేంద్ర ప్రభుత్వము ఏకాకాలంలోను, యూనివర్సిటీలోను ఒకటిగా నాటక కాలం ఏర్పాటుమునకు ఏకాకము రిచ్చుచున్నది. ముందుగా చేర్చొని దాని నుపయోగించుకొన వలెను. పెద్ద ఒందాములేగు గ్రామములలో విహారంగ నాటకాలయ నిర్మించుకొన్నచో అందుల దిగు ప్రియములో నగము ప్రభుత్వము కొరకు వచ్చుట ప్రధాన నిబంధనయి యున్నది. ఏదీ మన మోగించుకొనవలసిన వాస్తవ మున్నది. ఇందుకు పరిష్కర్త తగిన ప్రయత్నము నాడుచుండెను.
2. హైదరాబాదు ప్రభుత్వము కూడ ఆర్థిక మద్రాసు ప్రభుత్వముల వలెనే సంగీత నాటక ప్రదర్శనములపై పరోపకామము కలిగింది. నాటకములకు లైసెన్సు పద్ధతి వచ్చు చేయవలెను.
3. కొన్ని కొన్ని కేంద్రములలో నాటక కళలకు సంబంధించిన గ్రంథాలయముల చేర్చింది. నాటకములకు కావలసిన డ్రెస్సింగు, రేకులు మొదలగు వరి కరములు స్వల్పముగ ఆర్జెకు అందుబాటులో నుంచవలెను.
4. చరచిని నాట్యకావ్య ములపరచును రెండుగులో అచ్చువారేను. సోపానకణ వ్యాఖ్యానములతో రెండుగులో అచ్చాక్షరపఠనం యున్నది. ఇందులకు పరిష్కర్త హానుకొనవలసి యున్నది. ప్రఖ్యాత నాటక కచేరీలను, నటులను రావించి, ఒక సెమినార్ ఏర్పాటు చేయించి, వారిచే వక్రవి నాటకమును వ్రాయుటకు, ప్రదర్శించుటకు ప్రోత్సాహ మిచ్చుచు, ముఖ్యముగా ఆంధ్రుల ప్రాచీన చరిత్రలోని ఘట్టములను, ఆంధ్రీయం ప్రతిభను ప్రదర్శించు నాటకములను వదిలిన ప్రోత్సహించి, ఉత్తమ రచనలకు ప్రభుత్వము విహారమును మిచ్చునట్లు పరిష్కర్త హానుకొనవలెను.
5. తమ యోగవన జీవితమును నాటకములకు అంకితముజేసి, నేను పేసరై, శృంగారై అవయవ పటత్వమును గోల్పోయి అల్లాడుచున్న నటీనటులకు

అదరించి పోషించుటకు పరిషత్తు కొంత ప్రవ్యయమును ప్రోగుచేయుటయేగాక, ప్రభుత్వమునుండి కొంత ప్రవ్యయమును పొందునట్లు ప్రయత్నించవలెను.

6. విద్యార్థుల దేకములలో నాటకములకు సంబంధించిన క్షణికాలకు కొన్ని వేలు గలవు. కాలిఫోర్నియా, టోన్సన్, చికాగో, మేర్ మొదలగు యాని వర్సిటీలలో నాటకము పీకము అన్నది. మైసూరు విశ్వవిద్యాలయములో నాటక పీక మేర్పడినారు. అట్లే మనముకూడ ఉపాధినియో. అంధ్ర. తిరుపతి యూనివర్సిటీలలో నాటకములకు పకనీయముగా నేర్పరుపజేయుటయే గాక, పరిషత్తునాడ ఒక విద్యాలయమును నడుపవలసి యున్నది. కేంద్ర ప్రభుత్వము దీనికి గ్రాంటు నిచ్చుటకు వీక్షముగ నున్నది. భారత పంగీత నాటక విభాగము కూడ ఇట్టి విషయములకు సహాయము చేయుచున్నది.

7. పరిషత్తునకు కావలసిన వార్షిక ప్రాధాన్యము, భవనము ఏర్పాటు చేయవలసియున్నది.

8. కేంద్రప్రభుత్వము విద్యార్థులకు కళాపేక్షనము నిచ్చుచున్నది. కాని తెలుగు వారికి తగినన్ని పేక్షనము రీయలేదు. దీనికై పరిషత్తు ఒక రాయవారన్స్ మును కేంద్రప్రభుత్వమునకు పంపి. తెలుగు ప్రాంతమునకు కొన్ని కళా పేక్షనములు కేటాయించునట్లు చూడవలెను.

9. విద్యార్థుల దేకములకు సంపు కళానాటక వర్షములలో ఇంతవరకు తెలుగు వారికి స్థానము లేదు. దీనికై మనము పదే పదే ఆలఱి గావించి కేంద్ర ప్రభుత్వము తెలుగువారిని పిప్పించుటకు చూడవలెను.

10. రానున్న కళాసంవత్సరమును పూర్తిచేయునట్లు ప్రయత్నించ వలెను.

మహామహారాజా ! ఇది నాకు తోచిన కొన్ని అంశములు. మీకందరకు ఎన్నెన్నో తోచవచ్చును. మనకు తెన్నారెచ్చి, గోపాలరెచ్చి అమాత్యుల సహాయము గలదు. వారిని ఉపయోగించుకొనుటలో మన తెలివితేటలు అందవలెను. వీరోచాత్తు లగు ఉయ్యూరు కుమార రాజాగారు ఆత్మశక్తివహించి యున్నారు. అన్నియు నను గ్రముగ సమహృచ్చుకొంటిమి. ఇక ఈ సమావేశములో వాటిని ఫరోస్థులము చేసి కొనవలెను. అందులకై పరిషత్తు బాంధ్యకమమును ప్రారంభించుచున్నాను. నాకి యంతకాక మొసంగి, మీమీ పరిదయ భాగ్యము కలుగజేసినందులకు అహ్వన జేయుచువారికి, పరిషత్తు వార్యవర్గమువారికి అంజలి పుడించుచున్నాను. ఇక పరిషత్ బాంధ్యకమము ప్రారంభమగును.

కవచియూరు

బందా కనకలింగేశ్వరరావు

హిందీ సాహిత్యంలో ఉత్తర మధ్యయుగము

శ్రీ ఆచార్య రంజన్

హిందీ సాహిత్య విభావ చరిత్రలో ప్రచార ప్రసారం దృష్టితో చూచినప్పుడు తక్కి కాలానికి విశిష్టమైన స్థానమున్నది. సామాన్య ప్రజలకు భర్తృత్వము అనుసమానమైన సేవ చేసి ఉన్నది. తక్కియుగంలో అధ్యాత్మిక సందేశ ప్రార్థనలకు మానవ జీవితం ఉద్ధరములైన అదర్శ విభావము అందుకొన్న వ్యావహారిక దృష్టిలో సామాన్యమైన జీవితం ఉపేక్షించబడ్డది. అందువల్లనే కాలాల్లో తక్కియుగానికి ప్రత్యేకముగా రీతియుగం హిందీ సాహిత్యంలో ప్రవేశించింది. అంతేగాక మూల కులసీదాసులలో సాహిత్య ప్రవృత్తి అధికం కావడం వలన తరువాత విభావ రేఖన కవులు అలంకారాలు, దాష, చందస్సు మొదలగు వాటిపై ఎక్కువగా దృష్టిని మరలించారు. హిందీ సాహిత్యంలో ఉత్తర మధ్యకాలాన్ని రీతి యుగమని వ్యవహరిస్తున్నారు. రీతియుగంనాటి హిందీపుల స్వరూపాన్ని దాగా అర్థం చేసుకోవడానికి ఆ యుగంనాటి పరిస్థితులనుగూడా అర్థం చేసుకోవడం అవసరం. తక్కియుగం చివరి రోజుల్లో భృష్టరక్తికి ప్రాధాన్యత ఎక్కువగా ఉండేది. అధికాంశం కవులు ముక్త రూపస్సులో బ్రహ్మ రాష్ట్రలో శ్రీఃస్థుని లలిత రీతి ఎలాసామలను వర్ణించాడని ఎక్కువగా వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చారు. రాధా భృష్టం పొందిన వర్ణనలో భర్తృత్వము తమ శక్తివలనూ వినియోగించారు. వారి హృదియూ అపవిత్రం కావడంవలన, వారు వ్యక్తించినది భావాల పరిశ్రమగానే ఉన్న సాధారణ పాపజనానికి ఆ పరిశ్రమ అందుబాటులోనికి రాలేదు. కేవలం ఆ కవిరచన శృంగారం మాత్రమే సామాన్య సాక్షులకు అందుబాటులోనికి వచ్చింది. రాధాభృష్టం ప్రేమను వర్ణించడంవల్ల రాధాభృష్ట వృత్తి చేయబడ్డా ఆ తక్కి సామాన్యులు అందుకోలేరు పోయినారు. రామరామ ఆ వర్ణనలోని పరిశ్రమ తొలగిపోయి శృంగారి వర్ణన మాత్రమే మిగిలి పోయింది. అలంకారాదులను ఆశ్రయించివలసిన రీతియుగంలో పచ్చి శృంగారివర్ణన మాత్రమే మిగిలిపోయింది. అదిగాక కవులు రీతియుగంలో రాశాత్మకులు అయిపోయినారు. ఆ కారణంవలనగూడా రాజులను అసంపదించివేసి కవిలకు లక్ష్మీమై పోయింది. రాజులు కవిలకు ఉమలోని తుచ్చ కామవాసనావ్రాంతి సారసంగా ఉపయోగించుకొన్నారు. అనాటి కవులు తమకు అశ్రయ మిచ్చినవారి సంకల్ప ప్రకారము రాధాభృష్టలను, గోపీలను అలంకరించే అలంకారాదులను ఆశ్రయంగా గైకొని పచ్చి శృంగారి వర్ణనలు వ్రాసుకున్నారు. ఆ శృంగారివర్ణనకు సంబోధించిరాజులు కవులను ఊహించి చికిరించి సంకల్ప ప్రవర్తనలు. ఈ కారణాలన్నింటివలన రీతియుగం నాటి కవి శృంగారిరసమయమై పోయింది. రామరామ రీతికవిత్వ అన్న శృంగారిరసిత అన్న రెండు విధ్యాలువచ్చాయి పోయినవి. నాయకాభేదాదులను వర్ణించడమిది వర్ణనవృత్తు శృంగారి రసాన్ని ఆశ్రయించక ఉపేక్షించారు. రీతియుగంనాటి కవులందరూ సాక్షుల శృంగారిరాష్ట్రాని. పరిశ్ర శృంగారిరాష్ట్ర వర్ణనలేకవడంవల్లగా వ్యాధింకాదు. అయితా ఎక్కువ మంది కవులు నాయకా నాయకుల రీతిరాష్ట్రవనానికి అధికంగా శ్రద్ధించడంవల్ల రీతియుగానికి ఆ సేతు రాక తప్పలేదు.

భూమిలో విహరింపి విహరియే పాటి అవనయ్యి, విహరింపని అలంకార ప్రయోగం
గంధో విహరింపి ప్రత్యేక ప్రతిభ. విహరి దోహదం బాగా లో ప్రవృత్తి పంపించినది.

దోహ

ద్యుగ అవనర్ బూడిత కుటుంబ అరత దళు దిశ్రీతి
వరత గుంధి దుర్బల హియే దయ నయ యహ రీతి.

దేవ

దాంబ కాలంబుండియే దేవ కవి ప్రతిభ సంపన్నతను ప్రదర్శిస్తూ వచ్చాడు. దేవకవి
అత్రయి దాదలైన రాజలను ప్రకటించి మెచ్చింది కవిత్వం దేవంగా ఉపాసించాడు.
అవాది రాజలెప్పుడూ దేవకవి నన్నావించలేదు. అది మంచిదే అయింది. ఎంతో స్వేచ్ఛగా
అందన ముక్తుదై దేవకవి కవి రాజులం చేయగలిగాడు. దేవ కవిత్వేత్రం వ్యాపకమైంది.
రీతి యుగపు కవులలో ఇతర వ్యాపకమైన కవిత్వేత్రం కలవారెప్పుడూ కనబడదు. లోకం
మైన ప్రేమ గీతంనే అతడు అలంకరించా అది వివిధమైన అంశాలన్న కవిత్వరంగంలో
ప్రతిభిస్తున్న కవిత్వమే అంటుంది. రీతికాలపు అదాంబ కవిత్వంలో దేవ కవిత్వం.

ఉదాహరణ చూపండి.

కుహరి కుహరి మీది బూడిద హై వరితి మానో
మహరి మహరి మహా మేరహై గిగి మే
అది కవో క్కామ్ మోహా చలో దూరివే లో అవ
పూరి వ పమరా దాయా విచి హో ముగిన్ మే
రాహత ఉతోయి ఉతగయి నో విగోరీ వీంద
పోయి గయే లగ్ మేరే జాగివా జగత్ మే
అంది లోరీ దే లోలో న మున్ హై వేళువక్కామ్
దేయి దాయా బూండే మేరే అంబు ల్పగవమే

పద్యా క ర్ క వి

పద్యాకరుడు తెలుగు ప్రామాణ్యమైన మోహనలాల్ కవులు పుత్రుడు. కండ్రి గోరమ్మ
పురస్కరించుకొని పద్యాకరుడు అనేమంది రాజలచేత గౌరవించ బడ్డాడు. పద్యాకరుడు
అయిపులారీతులైన జగత్వంబు అస్థానంలో ఉండేవాడు. జగద్విద్యోగ్ అనే తన ఉత్తమ
కవిత్వం. జగత్వంబునకి పద్యాకరుడు కృతిగా సమర్పించాడు. ప్రబోధ ప్రదాహ, గంగా
మహిమ మొదలగునవి వీరి ఉత్తమ రచనలు. పద్యాకరుని రచనలు గ్రామ గ్రామాలలోనూ
అనేక వ్యాప్తిలో ఉన్నవి, ఉదాహరణకు పద్యాకరుని గీతాన్ని చదవండి.

నిత్యగర్ ఉంబయి సుమంద మందలం అంగ
అందర్ లో అంద కరి అందర్ అపాదైగో
కవో పద్యాకర్ కవి కావ్యకర మాళో
మోహనో మేరే కరిందర్ దూరైగో

కావీసమయే హైభావ జో కాంసురీ బజాయా కామేః
మయరే మభారో గాయా ర్కరంబింబదీ
కావళాగే తదీకే రహీ నమరి హుంతుదీ
మరేకీ న మరీకీ న దాదీకీ న మరీకీ

రీతి యుగంవాటి కవులలో ఏదేగాక అనేకమంది కవులు ఉన్నారు. దిఖరీదారు, ప్రతాపమాహా, మహనంద, జోదా, కాబూర్, శ్రీపతి, దులహరి, ముబిన్ ముక్ర, ఇన్వంక సింహాను, మోదలగువారు ఆ యుగంవాటి మహాకవులు. రీతి యుగంలో బయలుదేరినవంక మంది కవులు హిందీ సాహిత్యంలో ఇంకొక యుగంలో బయలుదేరినట్లు కనపడదు.

పుస్తక సమీక్ష :

మిథ్య ప్రతుకులు (కథా సంపుటి)

రచన : భిమరపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి

ప్రచురణ : కావ్యజీవం, 3-8-58కి హిమాయత్ నగర్, హైదరాబాదు.

క్రొను ధ్వైజాన 88 పుటలు.

వెల : 0-12-0

ఈ పుస్తకములో మిథ్య ప్రతుకులలో అమలుపెడుతున్న యీ చిన్న వాటిని కవిల కావీసమిగాను ఈ కవులవం చేస్తూ 'రీతి జీవన యాత్రలో ఉన్న నేగం, అదుర్తా, అంబిక' ఈ అయిద్యుంగుడి మనస్సులో అలలు లేవనట్లు కనిపిస్తుంది... విత్తమానవ జీవితంలో గడియారాన్ని అన్నయించుకోవాలనే ప్రయత్నంలో కలిగిన ఊహాచిత్రాలు కొన్ని ప్రసాదించివాడు' అని చెప్పి యీ ప్రకటించిన పది రచనల్లోను ఏదయిన చదివించిన కథానుభూతిని మెచ్చు కొన్నారు. ఈ సంపుటంలో కథలన్నీ ఇదివరలో ఏవో పత్రికలలో వెలువడినవే. ఈ పుస్తకానికి కీర్తికగా వాడిన మిత్రము సమీక్షం 'మిథ్య ప్రతుకులు' ఏదైన మండుగురు ఫంతానం గల ఒక సిద్ధాంతిగాను వాస్తవ పరిస్థితుల్ని విస్మరించి లోకానికి ఉపదేశించే మెట్టువేదాంతం ప్రబోధిస్తుంది. రెండవతర : అభీనుగత జీవి అయిన ఒక మధ్యతరగతి గుమాస్తాశాస్త్ర్య తన జీవితానికి కొలబద్ధుల గడియారం లేనపుడు, కొన్నపుడు, అగినపుడు, పొందిన అనుభవాల కారకమయ్యం ప్రవర్తించింది. 'చినిగిపోయిన కాగితం'లో శిష్యులు దంపతులు అల్లారుమున్నగా పెంచు కొన్న గారాపు బిడ్డడు అడ్డాలలో వంగక ఎదిగి పెద్దవాడైన నిరుపాత అవకాశవంతమయిన అభ్యుదయతో ప్రాణం దారించుకొన్నద్యక్షిణం కిమిది ప్రధానంగా వర్ణింపారు. ఈ రచయితకు సుఖేతాలు అంటే యెక్కినయి ప్పం. అగ్ని ప్రకృతి ప్రాణి కథలో చివరిపాదాలను భూతకం చేసే గడియారాల మీద ఒక యువ

సిద్ధిపేటలో హిందీ సప్తాహం

అక్టోబర్ 1వ తేదీనుండి 7వ తేదీ వరకు హిందీ సప్తాహము మాదిరాం తర్కశాలలో జరుపవలెనని. 1వ తేదీన గ. వెన్నురెడ్డిగారి అధ్యక్షతన జరిగిన సమావేశములో గ. రామానాథాచారి, తదితర వుర ప్రముఖులు పాల్గొనిరి. అత్యుజ్జ్వలముగా ప్రసంగిస్తూ, "ఉత్తర, దక్షిణ భారతములను విన్నవించి ప్రాంతీయ భావాలను సమన్వయము చేయవలసిన దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ వారు హిందీ వ్యాప్తికి పాటుపడుట ముఖ్యము" అనిరి. ముందరి కార్యక్రమము శ్రీ వేముగంటి వారు సప్తాహ కార్యక్రమమును, ప్రేమీ ముందరి ఆశయములను వివరించిరి. ముందరి ఉపాధ్యాయులు శ్రీ యస్. వెంకటేశ్వరరెడ్డిగారు ముందరి కార్యక్రమమును కావించిరి. శ్రీ ముదిగొండ తూర్పు చింతలగూడ, శ్రీ పల్లారెడ్డిగారు ఉపన్యసించిరి.

2వ తేదీన రామానాథాచారి అధ్యక్షతన శ్రీ విలేజ్ రింగియ్యగారి అధ్యక్షతన హిందీ జయంతి రామమూర్తి ప్రారంభమైనది. శ్రీ వేముగంటి వారు గీతా పాఠములు చెప్పిరి. మూలములు పోటీలో శ్రీ మురళిరామయ్య, శ్రీ గాంధీరామయ్యగారు బహుమతులను పొందిరి. గాంధీజీ జీవిత విశేషములను గూర్చి వుర ప్రముఖులు ఉపన్యసించిరి. శ్రీ వేముగంటి, చింతలగూడ గాంధీజీకి వివిధ భావాలను సమర్పించిరి.

3వ తేదీన హిందీ ప్రేమీమండలి అధ్యక్షులు మెదక్ జిల్లా కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు అగు శ్రీ పి. యా. రాజేశ్వరరావుగారు ముందరి కార్యక్రమము శ్రీ వేముగంటివారు, ఉపాధ్యాయులు శ్రీ వెంకటేశ్వరరెడ్డిగారు

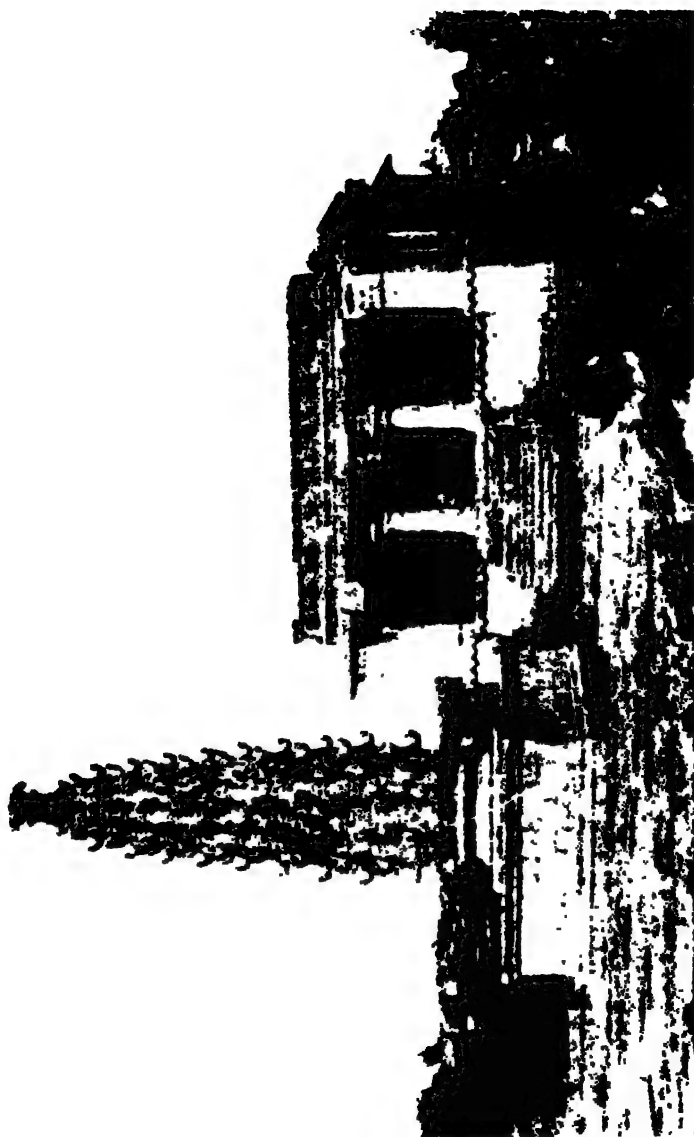
30 మంది సభ్యులను ప్రేమీమండలికి చేర్పించిరి. నాటిరాత్రి శ్రీ రాజేశ్వరరావుగారు అధ్యక్షత వహించి ప్రమాదవశాత్తూ విరహంగా విడిచి, తదుపరి కామవరగానే జరిగినది.

4వ తేదీ సగటు 2 గంటలకు స్థానిక హిందీ ప్రచార శ్రీమతి కామరామ్మగారి నాయకత్వమున మహిళా సమావేశము దిగ్విజయముగా జరిగెను. నాటిరాత్రి జరిగిన సంగతి పత్రంలో శ్రీ పి. ప్రధానం, శ్రీ వేంకట రామయ్యగారు, విద్యార్థులు తమ మృదుమయ గానంతో సత్తులను అనందపరిచిరి.

5వ తేదీన జరిగిన విద్యార్థిగోష్టికి స్థానిక ప్రెస్ క్లబ్ ప్రాధమిక పాఠశాల ప్రధానోపాధ్యాయులు శ్రీ కె. నారాయణగారు అధ్యక్షత వహించిరి. విద్యార్థులు, హిందీ తెలుగు చింతల పోటీలు, హిందీ తెలుగు వ్యాఖ్యనీ పత్ర జయపడెనని. అందు ప్రతి భాగమునందును, ప్రతిమ, చిత్రము, కృతీయ జవాబులు పండిరినని.

6వ తేదీన శ్రీ జిమరా మనోహరరావుగారి అధ్యక్షతన వివిధ సమైక్యతము ప్రారంభమైనది. శ్రీ ముదిగొండ సుబ్రహ్మణ్యగారి "సృష్టివేది తిరిగిము" అను తన స్వీయ రచనను చదివి, అంతను విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులు విను తమ వివరము చదివి వినిపించిరి.

7వ తేదీన శ్రీ కాంచా నాథు విశాఖముల వారు హిందీ ప్రేమీమండలి పక్షమున "పిల్లల వ్యాస" తెలుగు సమన్వయము" అను నాటికను ప్రదర్శించిరి. హిందీ విద్యార్థులు వివిధ ఆ నాటకములలో పాల్గొనిరి.

**Edited, Printed and Published by V. Anjaneva Sharma, 327 Residency Road
Hyderabad-Dn. & Printed at Ajanta Printers, Mahakali St. Secunderabad.**

